TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ - 20

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİYLE

AHMET MİTHAT EFENDİ

Çingene

TÜRK EDEBİYATI

AHMET MİTHAT EFENDİ
ÇİNGENE

UYARLAMAYA KAYNAK ALINAN ÖZGÜN ESER
KIRKAMBAR MATBAASI, İSTANBUL
1304 [1887]

Sertifika No: 40077

EDİTÖR
ALİ ALKAN İNAL

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

SON OKUMA
HACER ER

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I. BASIM: HAZİ N 2019, İSTANBUL
II. BASIM: OCAK 2020, İSTANBUL

ISBN 978-605-295-868-1

BASKI
UMUT KAĞITÇILIK SANAYİ VE TİCARET LTD. ŞTİ.
KERESTECİLER SİTESİ FATİH CADDESİ YÜKSEK SOKAK NO: 11/1 MERTER
GÜNGÖREN İSTANBUL
Tel: (0212) 637 04 11 Faks: (0212) 637 37 03
Sertifika No: 45162

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE UYARLAYAN: ÖMER ASLAN

1976 yılında Oltu'da doğdu. Lise yıllarında klasik ve modern Arapça kurslarına katıldı. Lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde tamamladı. Üniversite yıllarında ve mezun olduktan sonra İstanbul'da çeşitli yayınevi ve kitabevlerinde çalıştı. Halen Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı'nda çalışmaktadır.

TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ - 20

Roman

çingene

AHMET MİTHAT EFENDİ

Günümüz Türkçesine Uyarlayan: Ömer Aslan

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Sunuş

Ahmet Mithat'ın *Letâif-i Rivâyât* adı altında topladığı külliyat, 1870-1894 tarihleri arasında, yirmi dört yıl gibi geniş bir zaman diliminde yayımlanmış otuz eseri kapsamaktadır. Bu eserlerden sadece yedincisi bir tiyatro oyunu olup geri kalan yirmi dokuzu hikâye ve romanlardan oluşmaktadır. Yazar dördüncü cildin başında okurlarına teşekkür ettikten sonra aslında üç ciltlik bir külliyat oluşturmayı düşündüğünü, fakat eserlerin gördüğü rağbet ve hatırlı kişilerin de teşvikleriyle seriyi devam ettirmeye karar verdiğini belirtmektedir.

Letâif-i Rivâyât'ın on beşinci kitabı olan *Çingene* ise *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde Mayıs-Temmuz 1887 tarihleri arasında tefrika edildikten sonra yine aynı yıl içerisinde kitap olarak da yayımlanmıştır. Elinizdeki kitap 1304 (1887) tarihli bu ilk baskı esas alınarak hazırlanmıştır.

Çingene yayıma hazırlanırken okur tarafından rahatlıkla anlaşılması esas hedef olarak belirlenmiş olmakla birlikte yazarın üslubuna ve cümle inşasına da olabildiğince sadık kalınmaya gayret gösterilmiştir. Eser konusu itibariyle her ne kadar belirli bir döneme has bir mesele olmasa da, unsurları itibariyle bir dönem romanı olduğundan eserde geçen gündelik yaşam nesneleri, kıyafet isimleri, âdetler, oyunlar, deyimler ve argo ifadeler aynıyla korunmuş ve gerek görüldüğünde dipnotlarla açıklamalar verilmiştir. Ayrıca eserde geçen alaturka saatler de günümüz saat sistemine yaklaşık değerler olarak dönüştürülmüştür. Saatler dönüştürülürken yazarın metinde belirttiği aylar esas alınmıştır.

Bu çalışmada birçok sözlükten yararlanıldı. Bunlardan bazıları *Kubbealtı Lugatı,* Ferit Devellioğlu'nun *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*'i, Süleyman Nutkî'nin *Kâmûs-i Bahrî*'si, TDK *Büyük Türkçe Sözlük*, Mehmet Zeki Pakalın'ın *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* ve *Lûgat-ı Remzi*'dir.

Türk Edebiyatı'nda pek çok ilke imza atan Ahmet Mithat *Çingene* romanında da ilk kez Osmanlı toplumunda Çingenelerin durumunu bir olay örgüsü içerisinde çeşitli boyutlarıyla ele almakta, tartışmakta ve roman kahramanlarına tartıştırmaktadır. Romanın başkarakterleri varlıklı bir tüccarın eğitimli, yakışıklı, sevilip sayılan ve toplumda saygın bir yeri olan oğlu, yirmi iki yaşındaki Şems Hikmet Bey'le on altı on yedi yaşlarındaki Çingene kızı Ziba'dır. Şems Hikmet Bey arkadaşlarıyla eğlenmeye gittiği bir Kâğıthane gezisinde tesadüfen karşılaştığı Çingene kızı Ziba'ya âşık olur. Şems Hikmet âşık olduğu kızın Çingene olması dolayısıyla ailesi, yakın arkadaşları ve toplum tarafından kabul görmeyeceğini bildiğinden meseleyi farklı bir yaklaşımla, bir merakı tecrübe etmekle kamufle etmek ister: Bir Çingene kızının eğitimle değişip değişmeyeceği. Bunu tecrübe etmek için bazı teşebbüslerde bulunur. Kızı ailesinden hizmetçi olarak alıp bir yalıya yerleştirir. Adabımuaşeret ve müzik eğitimi almasını sağlar. Bu süreçte de toplumun Çingenelere karşı olumsuz ve mesafeli yaklaşımını reddeden, eğitimsizlikleri ve *medeni* olmamaları dolayısıyla *insan* dahi sayılmamalarına karşı çıkan, Çingenelerin de diğer insanlardan farklı olmadığına ve eğitimle arızi olan bu farklılığın ortadan kalkacağına inanan Şems Hikmet, toplumsal dışlamanın temellerindeki önyargıları, özellikle bir Hintli olan hocası Selimcan Hindi, eniştesi Rakım Bey ve müzik hocası Davut Bey'le konuşmaya ve tartışmaya başlar. Böylece bir yandan romanda Çingenelerin kökenleri, dinleri, örf ve âdetleri, farklı ülkelerdeki durumları tartışılırken, diğer yandan da Osmanlı toplumunda Çingenelere ilişkin var olan algının sahih olmayan dini dayanaklarına, toplumsal önyargılara ve boş inançlara temas edilir.

Çingene'de romanın başkahramanı Şems Hikmet Bey, *yaşadığı asrın kabiliyetleri üstünde* bir merak ve teşebbüsle toplumsal normlara ve davranışlara ters düşmesi dolayısıyla Sokrat'a benzetilmekte ve bin yıl sonra Şems Hikmet'in de toplum nazarında Sokrat gibi bir kahraman olacağı ifade edilmektedir. Hatta yazar, adeta ütopist bir öngörü ve temenniyle Şems Hikmet Bey üzerinden geleceğin insan ve toplum modelini şöyle tasvir etmektedir: "... Çünkü o zamanlar insanoğlu tümüyle yeknesak bir medeniyete tabi olacak ve insanlar arasında ne kavmiyetçe, ne medeniyetçe hiçbir fark kalmayacak kadar medeniyet yaygınlaşacaktır. Dünya bir insan memleketi ve insan da medeni bir aileden ibaret sayılacaktır! İşte Şems Hikmet bir Çingene kızını terbiye ederek hanım yapmayı kafasına koyduğu zaman kendisini böyle birkaç bin sene sonra gelmiş bir adam gibi görerek bu niyete düşmüştür. Lakin bundan önce de kendi asırlarının kabiliyeti üstündeki teşebbüslerinin kötü sonuçlarına katlanan zamansız gelmiş birçok insan görmez miyiz?"

Çingene sevgili dışında Hintli bir öğretmen ve Ermeni bir ressamın da dahil olduğu, etnik açıdan heterojen bir çevre içinde kurgulanan eserde genç ve zengin İstanbul beyefendisi ile güzel ve yoksul Çingene kızının toplumsal konumları arasındaki zıtlık eğitimle, medenileşmek suretiyle aşılabilir mi tartışmaları sürerken o dönemdeki kimi yanlış önyargılar yazar tarafından sorgulanır. *Çingene* romanında aşk toplumsal önyargılarla mücadelede motivasyon sağlayan güçlü bir duygudur.

Ömer Aslan

1

Zaman nisan ayının tam on yedisi! Gidilecek yer de Kâğıthane!

Kâğıthane'ye bin defa gitmişsinizdir ya? Fakat bilmem dikkatiniz sadece her biri birer yürüyen zehir hükmünde olan rengârenk feraceli, cârlı[1] kadınlara mı yoğunlaşıyordu? Yoksa mekânın tabii güzelliklerini mi araştırıp inceliyordunuz?

Bu hikâyemiz gereğince ilk olarak Kâğıthane'nin kendine has güzelliklerini incelemiş olmanızı arzu ederim.

Kâğıthane'nin tarihi bir şöhret kazanmasına ve zevkini sefasını bilen, doğal güzellikleri takdir eden büyük bir padişah tarafından süslenmesi uğrunda bunca fedakârlığa katlanılmasına sebep hep konumunun güzelliğidir. Bir rivayete göre vaktiyle Paris'e gönderilmiş olan bir Osmanlı elçisi Versay Bahçeleri'ni görmüş ve o plan üzerine Kâğıthane'nin de düzenlenmesini yüce padişahına tavsiye eylemişmiş. Orası bize lazım değil a! Fakat Kâğıthane gerçekten de düzenlenmeye, süslenmeye en çok layık olan yerlerden birisidir. Hatta İstanbul etrafında ondan daha layık bir yerin bulunmadığı iddia edilse bile bu iddia kolay kolay reddedilemez.

Farz ediniz ki Kâğıthane'ye denizden gidiyorsunuz. İki tarafı geniş bir payitahtın topraklarıyla çevrelenen bir liman sizin ilk deniz güzergâhınızdır ki dünya üzerinde bundan daha emin bir liman bulunmadığında coğrafyacılar hemfi-

---

1 Kadınların vücutlarını baştan aşağı örtecek şekilde büründükleri çarşaf, bir nevi büyük şal.

kirdir. Haliç'te sizin kayığınızı rahatsız edecek kadar dalga meydana getirebilecek boyutta bir fırtına tasavvur edilmesi lazım gelse, bütün dünyanın altüst edilmesinin de birlikte tasavvur edilmesi gerekir. Zira tabiat mühendisi sanki Kâğıthane'ye deniz yoluyla gidecek olanları denizin dalgalanmasıyla rahatsız etmemeyi hesap etmiş de o körfezceğizi ona göre resmetmiş gibi hiçbir rüzgâr Haliç'in ayna gibi yüzeyini "dalgalanma" sözünün hükmü doğru sayılacak kadar dalgalandıramaz.

Kâğıthane'ye doğru gittikçe Haliç daralmaya başlar. Hem daralır hem de sularının koyu mavi rengi açılmaya başlar. Açıldıkça bir ara yeşilimtırak bir renk alır. Gittikçe sararır. Nihayet Haliç bir liman olmaktan çıkıp geniş bir nehir halini almaya başlar.

Ama henüz nehir olmadı. Daha Kâğıthane deresine girmedik. Henüz Eyüp önlerindeyiz. Sular da nehir suları gibi tatlı değil, henüz tuzludur. Yalnız meydana gelen daralmayla suların rengine arız olan sarılık orayı büyük bir nehir haline getirmiştir.

Biraz daha giderseniz daralma ve sarılık artar. Şurada burada adacıklar görmeye başlarsınız ki üzerlerinde biten uçları dikenli hasır sazları onlara zümrütten yapılmış kocaman birer kirpi şeklini vermiştir. Bazılarına ise, gayet latif bir çimenle örtülü olduğundan, mahir bir bahçıvan elinden çıkmış saksı denilse yeridir.

Kayığınız hâlâ ilerlemektedir. Tam da Alibeyköy Deresi'yle Kâğıthane Deresi'nin birleştiği yere geldiğinizde işte burası gerçekten bir nehir manzarası teşkil eder. Siz Kâğıthane'ye gidecek olduğunuzdan Alibeyköy Deresi'ni sol tarafınızda bırakarak sağdaki dereye kayığınızı sevk ettiniz.

Ondan sonra derenin girinti çıkıntıları ve ara sıra altlarından geçtiğiniz köprüler ve suların tatlılanmaları bir nehir içinde seyahat ettiğiniz hususunda asla şüphe bırakmazlar. Mevsim nisanın on yedisi demedik mi ya! Bilhassa o mevsimde bu nehrin iki kıyısı da gözlere neşe vermek bakımından cennet çayırlarını andıracak şekilde yeşildir.

Yolunuzda devam ediyorsunuz. Mirahor Köşkü'nü[1] de geçmişsiniz. Bir de tam derenin bir kıvrımını dolaşır dolaşmaz karşınıza büyük bir çayır çıkar ki genişliği ve uzunluğu bakımından İstanbul civarında ona denk bir çayır daha yoktur denilemezse de güzelliği yalnızca genişliğinden dolayı değil, belki Kâğıthane Çayırı gibi ortasından büyük bir dere akmasında ve o derenin iki kıyısının da rıhtımla düzenlenmiş olmasında ve tam çayırın orta yerinde hakikaten sanatlı bir çağlayan vücuda getirilmesinde ve o çağlayanın da bir tarafında cennet kasırları gibi bir Kasr-ı Hümayun'un[2] bulunmasında ve bir de derenin çağlayandan yukarı kısmının düz bir çizgi gibi binlerce metreye kadar uzayıp gitmesinde ve burada bizim kalemimizin hakkıyla tasvir etmekte zorlandığı bin türlü ziyneti kendinde toplamış olmasındadır.

Bu dümdüz uzayan derenin üst başındaki köprünün uzaktan görüntüsü gerçekten usta bir ressamın fırçasından çıkmış gibi güzel bir tablo teşkil eder. Ayrıca Kâğıthane Köyü de bu köprünün sol tarafında ağaçlar içine gizlenmiş bir halde zaman zaman kendisini göstererek bu tablonun ikinci planında yer alır.

Sizi çağlayana kadar götürmüş olmakla Kâğıthane'nin olanca çevre güzelliğini göstermiş olamayız. Hele bir köprüye kadar geliniz de oradan öteye, Cendere Boğazı'na doğru olan kısma bakınız. Burada derenin yatağı iki tarafına da rıhtım inşası gibi külfetlerden kurtulmuş, bilhassa girinti çıkıntılarını daha ziyade artırmıştır. Fakat çayırın zemini sanki tesviye terazisiyle tesviye olunmuş gibi o kadar düzdür ki derede kâh çukura girmek kâh çimenlik yüzeye çıkmak gibi engebeler olmayıp bütün girinti çıkıntılar muntazam bir şekilde oluşmuştur.

---

1 Mir-i Ahur / Mirahor Köşkü: İmrahor ahır beyi, ahır emiri anlamlarına gelmektedir. Sarayda atların bakımı ve ahırların yönetimiyle görevli kişilere verilen unvan. Köşkün ilk olarak hangi padişah döneminde yapıldığına ilişkin farklı görüşler vardır. Köşk 1943 yılında yıktırılmıştır.

2 Padişah köşkü, padişah sarayı.

Boyu bir buçuk saatten fazla süren bu uzun vadinin eni kâh darlaşır kâh genişler ki en dar yeri yedi sekiz yüz metreden aşağı değildir. İki tarafını da birbiri üzerine yüklenmiş tepeler çevreler. Eğer bu tepeler Beykoz taraflarının dağları gibi ormanlık olsalardı cidden Kâğıthane'nin güzelliğini en üst seviyeye çıkarmış olurlardı. Ne çare ki yalnız çimenle kaplıdır, ondan fazla süsü ise üzerinde otlayan koyun sürülerinden ibarettir.

Kâğıthane'nin mevkiinin güzelliğine dikkat çekmek için şu söylediğim dört lakırdıyı bu güzel yerin hakkıyla anlatılması ve tasviridir diye telakki etmeyiniz. Öyle telakki ederseniz ya bana ya Kâğıthane'ye zulmetmiş olursunuz. Zira ben Kâğıthane'yi tam manasıyla anlatmaya mecbur olursam bir cilt yazarım. Kâğıthane'ye zulmetmiş olursunuz, çünkü ben onun güzelliğini tasvir etme yolunda bir cilt yazsam bile Kâğıthane benden daha usta yazarların diğer birçok ciltlerine ihtiyaç hissettirecek kadar güzel olduğunu her insaf sahibine teslim ettirir. İnanmazsanız, ben sizi Kâğıthane'ye denizden götürmüşken siz bir kere de Beyoğlu tarafından Kâğıthane'ye doğru gidiniz de tam vadiye hâkim olan tepe üzerine geldiğiniz zaman karşınıza çıkan tabloyu tetkik ediniz. Öyle bir panorama ki üstünkörü seyretmek bile saatlerce sürer ve sizi kendinizden geçirir. Fakat hikâyemizin kısalık ölçüsüne göre Kâğıthane'nin güzelliğini bu kadarcık anlatmayı kâfi görünüz.

Ne demiştik? "Mevsim nisan ayının tam on yedisi! Gidilecek yer de Kâğıthane!" mi demiştik? Ya gidenlerin kimler olduklarını bilir misiniz? Şems Hikmet Bey ki adını kısaltarak söyleyenler çoğunlukla ya sadece Şemsi Bey derler veyahut yalnız Hikmet Bey demekle yetinirler.

Bindikleri bir sandal ise de öyle bazı sandal meraklısı beylerin kikleri[1] gibi mekik değil. Birazdan tanıyacağınız Şems Hikmet Bey zevk denilen şeyi tehlikeye vardıracak beylerden değildir. Fikrini hikmetle aydınlatmış bir gençtir

---

1 İngilizce "kick", ıskarmozları küpeşte dışında olan çok dar ve uzun bir yarış kayığı.

ki özel olarak yaptırmış olduğu üç çifte sandalın[1] uzunluğu pupadan pruvaya dokuz metre, ortada en geniş yeri de ıskarmozdan ıskarmoza bir buçuk metredir. Gayet kuruzlu[2] sağlam bir teknedir ki Kâğıthane Deresi'nde hiçbir yere oturmaksızın çağlayanlara kadar gidebilmesi de yeke[3] kordonlarını kendi elinden düşürmeyen Şems Hikmet Bey'in suları pek güzel bilmesi sayesinde kolay olabiliyor.

Bu sandalın kıç ve baş altlarında iki dolap yer alır ve yedi sekiz misafire ikram edecek her türlü malzeme dolapları doldurmuştur. Ayrıca karaya çıkıldığı zaman oturulacak iskemle, kullanılacak masa vesaire de hep geçme olmak şartıyla oturak tahtalarının altlarına yerleştirilmiştir.

Sandalın tentesi iki taraftan muhkem vardasilolu[4] olup öyle bir şekilde yapılmıştır ki gerektiğinde karada da kurulunca gayet mükemmel bir çadır olur. Sandalın yelkenleri de eklenince çadırın mükemmeliyetine hiç şüphe kalmaz.

Yelkeni Şems Hikmet Bey'in hikmetine aykırı mı gördünüz? Acele etmeyiniz. Şems Hikmet Bey sandalını hızlı gitsin diye taşıyabileceğinden fazla yelkenle donatmamıştır. Tam taşıyabileceği ölçüdeki yelkeni de iki direğe taksim etmiş olduğundan rüzgâr fazla olduğu zaman yalnız bir tek direğe yelken açtırır. Az rüzgârlı havalarda iki direğe de yelken fora ettirir. Yelkenleri de Latin yelken[5] biçiminde olduğundan çoğu rüzgârlara uygun düşer. Fakat tamamen ters rüzgârlarda volta etmek[6] tehlikesi Şems Hikmet Bey'in haritasında yer almamaktadır.

Mekânın tarifinden orada oturanı da anlayabiliyorsanız bizim Şems Hikmet Bey'in zevk adamı olduğunu da elbette

---

1 Üç sıra çift küreği bulunan sandal.

2 Teknelerin kıç tarafında su altında kalan kısmın kavisli ve omurgaya doğru dar olması.

3 Dümenin baş tarafına takılan demir veya ağaç kol.

4 Vardasilo: Teknelerin küpeştelerine dikilmiş dikmelere gerili halatlar üzerinde açılan yan tenteler. Güverteyi yandan gelen güneşten koruyan ve güverteyi bölmelere ayıran yelken bezinden mamul perde.

5 Bir serene bağlanıp direğe eğik olarak çekilen üçgen biçimli yelken. Özellikle hafif rüzgârda kullanışlıdır.

6 Volta etmek (almak): Halatın veya demir zincirinin birbirine dolanması. Rüzgâra karşı gidebilmek için sağa sola zikzak yapmak.

anlamışsınızdır. Evet, bu zat zevkini bilir, zevki sever bir adamdır. Boğaziçi'nde, Marmara'da bu sandalla çokça eğlenmiştir. Hatta bir defa Sarayburnu'ndan başlayarak Tekfur Dağı'nı,[1] Gelibolu'yu ve sırasıyla Çanakkale'yi, Kapı Dağı'nı, Mudanya'yı, İzmit'i dolaşıp Kadıköy ve Harem İskelesi yanlarından geçerek yine İstanbul'a gelmiştir. İşte bu seyahatinde sandalının tentesini çadır haline getirerek birçok geceleri deniz kenarında geçirmiştir de sefasına doyamamıştır.

Kâğıthane'ye gittiği şu nisanın on yedinci günü sandalında hocası Selimcan ile edebiyatçılardan Sihri Efendi ve musikişinaslardan Davut Bey ve ressam Artin Elvanyan Efendi ve gazete yazarlarından Râkım Bey'le beraberdirler. Ama bu zatları Şems Hikmet Bey'in dalkavuğu, çanak yalayıcısı zannetmeyiniz. Her biri bir ilme, bir sanata sahip olan bu zatların hiçbirisi değil Şems Hikmet Bey, hiç kimseye kavuk sallar[2] veya herhangi bir kimsenin çanağını yalar takımdan olmayıp her biri kendi vakarına sahip, kendi bağımsız fikirleri olan adamlar oldukları gibi, bilhassa Şems Hikmet Bey de öyle dalkavuktan, kâselisten[3] hoşlanır adamlardan değildir.

Haydi, şu Kâğıthane'ye nasıl gidildiğiyle akşama kadar nasıl vakit geçirildiğini tariften evvel, hazır sırası gelmişken bu zatlarla bir tanışalım, olmaz mı?

2

İlk olarak Şems Hikmet Bey: Yaş yirmi iki. Boy orta. Vücut etine dolgun. Tüyler açık kumral. Göz ela. Ağız burun birbiriyle gayet uyumlu. Hangi kadın görse "güzel delikanlı" diye beğenir.

İkinci olarak Hoca Selimcan: Yaş altmış sekiz, belki de yetmiş. Boy uzun. Vücut gayet zayıf. Ten esmer. Kendisi

---

1 Tekirdağ.
2 Kavuk sallamak: Her yapılanı onaylamak, her söylenene peki demek.
3 Çanak yalayıcı.

Hintli. Tüyler kuzguni siyahtan kırçıla dönüşmüş. Çehre pek düzgün değil. İhtiyar bir Hintli ki bir diğer romanımızda anlatmış olduğumuz gibi ihtiyar bir Çingenenin terbiye ve temizlik görmüşüdür.

Üçüncü olarak Sihri Efendi: Yaş otuz beş. Boy ortadan uzun ve uzundan kısa. Tüyler koyu kumral. Göz koyu ela. Burun, vakar belirtisi olmak üzere büyükçe. Ağız küçük. Dişler muntazam. Güzel denilemezse de çirkin hiç denilemez.

Dördüncü olarak Davut Bey: Yaş elli. Boy kısa. Kafa büyük. Burun bir nokta kadar küçük. Ağız nispetsiz büyük. Epeyce kilolu. Tüyler siyah. Gözler siyah. Çirkin denilemezse de güzel hiç denilemez.

Beşinci olarak Artin Elvanyan Efendi: Yaş otuz. Boy orta. Ten beyaz. Tüyler açık kumral. Gözler mavi. Kaş, göz, ağız, burun, çene filan birbiriyle uyumlu. Gayet güler yüzlü bir delikanlı ki güzel dememek hatadır.

Altıncı olarak Râkım Bey: Yaş kırk iki. Boy ortadan biraz kısa. Sakal kırmızıya çalmakta. Gözler yeşil. Burun, ağız düzgünse de kadınların dedikleri gibi ne övecek kadar güzel ne yerecek kadar çirkin.

İşte cemiyetimiz halkına şöyle bir göz gezdirerek şekillerini biraz tanıdık. Biraz da hallerini tanıyalım.

Şems Hikmet Bey, Mısır tüccarlarından merhum Nimetullah Efendi'nin oğludur. Babası kendisini dört yaşında öksüz bırakmışsa da kul cinsinden[1] olan validesi Ferazende Hanım pek tedbirli bir kadın olduğundan oğlunu ve ondan iki yaş küçük olan Fatma Münevver adındaki tek kızını hem güzel terbiye etmiş hem de babalarından kalan büyük servetin bir zerresini bile ziyan etmeyip tamamını emlake yatırarak ayda yüz elli liradan fazla bir de gelir elde etmiştir. Oğluna ve kızına verdiği terbiye mektep terbiyesi değildir. Selimcan Hindî'yi kendi evinde bulundurarak Türkçe, Arapça ve Farsçayı bu zat vasıtasıyla öğrenmesini sağladığı

1 Osmanlı döneminde cariyelikten yetişen kadın.

gibi Selimcan çocuğa mükemmel bir de İngilizce öğretmiş, Şems Hikmet Bey Fransızcayı da İngilizce kuvvetiyle kendi kendine öğrenmiştir. Ahlakı gayet güzel, malını idareli kullanan, hareket ve davranışlarında validesinin ve Selimcan'ın emirlerine ve yasaklarına itaatli, boyun eğen, elmas gibi bir çocuktur.

Selimcan aslen Hintli olup Mısır'a gelince bir süre orada ve sonra uzun süre de Avrupa'da bulunmuş gayet âlim, bilge bir adamdır. Vaktiyle bir defa İstanbul'a geldiğinde Nimetullah'ın pek çok iltifatını, lütfunu görmüş olduğundan Avrupa'dan son dönüşünde de bu adamın evine gelmiş, Nimetullah'ın da üç sene önce vefat etmiş olduğu haberini almış ve üzülmüştü. Ferazende Hanım, bu zatın ilim, irfan ve ahlak meziyetlerini bildiği için kendisine merhum kocasından daha çok ikramlarda bulunmuş ve Kâbe'ye gitmekte olan Selimcan'dan, hacdan sonra yine İstanbul'a gelmesini ve yine kendi evinde kalmasını rica etmişti. Başka bir erkeği olmayan böyle bir aile için Selimcan gibi bir adam ne kadar lazımsa Selimcan gibi bir adam için de böyle bir aile o kadar lazım olduğundan, gerçekten bu bilge adam hacdan sonra yine İstanbul'a gelerek bir daha ayrılmamış ve olanca vaktini bu iki çocuğun talim ve terbiyesine hasretmiştir. İlmi fevkalade olduğu gibi sohbeti de gayet hoş, halim selim bir adamdır.

Sihri Efendi İstanbul'un pek nadir yetiştirebildiği edebiyatçılardandır. Babası ulemadan olup seksen yaşını geçmiş bir emeklidir. Sihri Efendi, Bab-ı Meşihat'a[1] devam ederek epeyce dolgun maaşından başka arpalığıyla[2] da geçimini genişletmiştir. Gerçekten de edebiyatçılardandır, ama öyle birçok emsalini gördüğümüz şairler gibi hüneri ne vezin-

---

1 Osmanlı Devleti'nde dini kurumların, şeriat mahkemelerinin ve ilmiye sınıfının başı durumunda olup bunlara nezaret eden kurum, şeyhülislamlık.

2 Osmanlı Devleti'nde ilmiye sınıfına mensup olanlarla idari işlerde ve sarayda görevli olanların maaşlarına ek olarak verilen veya emekliye ayrıldıklarında, işlerine son verildiğinde emekli veya açık maaşı olarak tahsis edilen mal veya para.

li ve kafiyeli sövmekten ve ne de manzum methiyelerle riyakârlık ederek bahşiş yemekten ibaret olmayıp "şair" sıfatına hakkıyla layık bir edebiyatçıdır. Vaktiyle Şems Hikmet Bey'in kız kardeşini almak isteyip de kendisine verilmemiş olduğu halde bile Şems Hikmet Bey'le aralarındaki dostluğun bozulmamış olduğuna bakılırsa ne kadar iyi ahlak sahibi bir adam olduğu anlaşılır.

Davut Bey Enderun-ı Hümayun'dan[1] mezun olup musiki bilgisi hazır yapılmış bir şarkıyı okuyup çalmaktan ibaret değil, verilen güfteye iki saatte yeni bir beste uydurmak derecesindedir. Güzel ney üfler. Âlâ keman çalar. Piyanoda da fena değildir. Hele bizim musiki erbabının çoğunun aksine mükemmel nota dahi bilir. Şems Hikmet Bey'le ilişkisi gerek kendisine ve gerek kız kardeşine musiki dersi vermiş olmasından dolayıdır. Ancak başka üstatlar gibi beş on para ücretle bir ders verme değil. Aksine ailenin eskiden beri dostu olması hasebiyle bir ders verme ki asıl verim de bunda değil midir? Fatma Münevver Hanım'a piyano ve Şems Hikmet Bey'e de hem piyano hem kanun meşk ettiği gibi edebiyatçı Sihri Efendi de kendisinden keman dersi alan bir öğrencisidir.

Artin Elvanyan Efendi aslen Filibeli bir Ermeni olup babası ve ardından da validesi vefat edince dünyada hiç kimsesi olmayan bir adam olarak kalmış ve onlardan kalan mirası da az vakitte yemiş bitirmişti. Bunun üzerine Avrupalı bir nakkaşın yanına girerek İstanbul'da bir hayli zaman onunla beraber çalıştıktan ve nakkaşlığı güzelce öğrendikten sonra yağlıboya resme de kendi kendine merak sarınca, ustasının tavsiyesi üzerine İtalya'ya kapağı atmış ve üç dört sene boyunca çekmediği sıkıntı kalmadığı halde pek güzel bir ressam olmanın yanı sıra mandolin çalmakta da maharet kazanmış olarak İstanbul'a gelmiştir. Gerçi burada yağlıboya resme çokça para veren adam yoksa da Artin Efendi

---

1 Osmanlı sarayının Enderun kısmı. Burada saray hizmetlileri ile devletin merkez ve taşra teşkilatlarını yönetecek insanların yetiştirildiği bir Enderun Mektebi de vardı.

hem ressamlığa hem nakkaşlığa dair işler yaparak oldukça güzel geçinir, hele zevki sefayı pek sever bir adamdır. Ahlakı da zararsızdır, zaten güzel sanatlarla uğraşanların çoğunun ahlakı güzel olur.

Râkım Bey her ne kadar bir gazete yazarıysa da öyle elinde yalnızca bir kalemi bulunan ama onunla ne yazacağını bile bilmeyen bilgi yoksunlarından olmayıp Arapçada yetkin, Farsçada eşsiz olduğu gibi, çeşitli bilimlere de ilgi duyan dil bilir bir zattır ki bu mükemmel bilgi sermayesini bazı emsallerinde gördüğümüz üzere insanların kusurlarını araştırıp yazmak yolunda kullanmak da kendisinden uzak bir ayıptır. Övgüsünü de yergisini de hakkıyla icra eder ve çoğunlukla yerilecek şeylerdense övülecek şeylerle kalemini yorar. Teşvik denilen şey bu zatın herkesten çok mağlubu olduğu bir gayret olduğundan, dostu değil düşmanı bile olsa onu da hayra ve çalışmaya teşvikten geri durmaz. Kendisi Şems Hikmet Bey'in eniştesi, yani Fatma Münevver Hanım'ın kocasıdır, her ne kadar bundan üç sene önce kız on yedi yaşındayken kendisi otuz dokuz yaşında olgun bir adam olarak kızı almışsa da öyle yirmi yirmi beş yaşlarındaki kocalar gibi gönlünün nerelerde olduğunu bakkala sormak bu zatın şanından olmayıp, eşini hem sevmekte hem himaye etmekteki kabiliyeti aşikâr olduğundan Râkım Bey'i karısı da, kaynı da, kayınvalidesi de ziyadesiyle severler. Evin içinde Selimcan büyükbaba ise Râkım da baba makamında sayılır olmuştur.

Şimdi Kâğıthane'ye giden grubu daha güzelce tanıdık ya? İçlerinde yalnız Selimcan ile Râkım'dan başka müzikle alakalı olmayan adam bulunmadığından Davut Bey neyini, Şems Hikmet Bey kanununu ve Sihri Efendi kemanını ve Artin Efendi de mandolinini yanlarına almışlardı.

Fakat Haliç'ten Kâğıthane'ye doğru giden sandalın içindeki insanlar yalnız bu altı kişiden ibaret değildir. Sandal üç çifte ise de her bir kürekçinin ikişer kürek çektiği üç çiftelerden değil de bir küreğe yalnız bir adam sarılmak suretiyle çekilir üç çiftelerdendir. Dolayısıyla sandalda

altı kürekçi vardır. Ahbaplar kürek çekmekle yorulmayıp küreği kürekçiler çekerlerse de bunlar Şems Hikmet Bey'in aylıkçı adamları değildirler. Sandalla gezeceği gün zaten tanıdığı kayıkçılardan altı kürekçi çağırarak bunlara on beşer kuruş yevmiye verir. Yoksa altı adamı yalnız kayıkçı veya sandalcı sıfatıyla evinde beslemeyi Şems Hikmet Bey akılsızca bir israf sayar.

Altı arkadaş ve altı da kürekçiden başka bir de kilercilik hizmetini ifa eden bir Rum delikanlısı vardır, ismi Nikoli olan bu adam Şems Hikmet Bey'in hem kilercisi hem vekilharcı,[1] yani her şeyidir. Konakta uşak ve hizmetçi adına Nikoli'den başka kimse yoktur. Zira yemek haremde[2] pişer ve Şems Hikmet ise yalnız misafir çağırdığı akşamlar selamlıkta[3] yemek yer. Çağırmadığı zaman misafir kabul etmez. Ve öyle bazı kibar takımında olduğu gibi evi lokanta gibi değildir.

Kilerciyle beraber sandal halkı on üç kişi olmuştur. Frenkler[4] bu on üç sayısını uğursuz sayarlar. Böyle bir sandalda veya bir sofrada, hâsılı her nerede olursa olsun on üç kişi toplandıkları zaman ya birisini aralarından çıkarırlar veyahut bir adam daha alarak sayıyı on dörde vardırırlar. Bu uğursuzluğun hakikaten var olup olmadığını bilemeyiz. Şu kadarını biliriz ki söz konusu uğursuzluk Frenklere ait bir şey olup bizde de buna inanmak bir tür alafrangalık hükmünü almıştır. İhtimal ki dünyada on üç sayısının pek uğurlu olduğuna inanan bazı kavimler de vardır. Bu sayının uğursuzluğundan korkanlar o uğursuzluğa duçar olur veyahut uğurundan ümitli olanlar o uğura nail olurlarsa herhalde tesiri sayıda değil kendi itikatlarında aramaları doğru olur.

Şimdi biz sandalımızı takip edelim.

---

1 Alışveriş ve harcamalarla ilgilenen görevli.
2 Eskiden saray, konak ve evlerde yabancı erkeklerin giremediği sadece kadınlara ayrılmış bölüm.
3 Eskiden saray, konak ve evlerde erkek misafirleri kabule ayrılmış bölüm.
4 Avrupalılar.

Önceden de dediğimiz üzere sandal sırf Şems Hikmet Bey'in suları tanıması sayesinde Haliç'ten Kâğıthane Deresi'ne girip çağlayanların altına kadar gelebildi.

Gün de bir salı günüydü ki cuma ve pazar günlerinde Kâğıthane'nin hovardalıktan başka görülecek bir şeyi olmadığı için bugünlerin dışındaki günlerdc mekânın güzelliğinden iç açıcı bir pay alabilmek daha çok mümkündür.

Kıymeti iki kuruştan ibaret olan bir iskemleyi halka yüz paraya[1] kiraya veren ve yirmi paralık bir kâse yoğurdu üç kuruşa satan çadırlar henüz kurulmuş olduklarından bunlardan birkaç kişi her ne kadar sandala koşup hizmetlerini sunmak istedilerse de hizmetlerine ihtiyaç duyulmayınca umdukları gibi mirasyedi olmayan bu gruptan hiç hoşlanmayarak çekilip geri döndüler.

Hamarat Nikoli, sorumluluğundaki işleri o kadar seri, o kadar uygun görüyor ki altı misafire bir hizmetçi az değil çok bile geliyor. Kimsenin bir emir vermesine hacet bile yoktur. O her şeyin sırasını bilerek sanki efendisinin misafirlerinin gönüllerindeki arzuyu anlıyormuş gibi herkes istediğinin yapıldığını görür ve Nikoli'ye teşekkürden başka söyleyecek söz bulamaz.

Sandaldan eşyanın çıkarılmasına kürekçiler de yardım ettikleri için yarım saat sürmeden yelkenler hasır şeklinde yere serildi. Üzerlerine karaca derisi, tiftik pöstekisi, halı seccade, Arnavut yamçısı[2] gibi şeyler serildikten başka birkaç yastık da konuldu ki gerektiğinde bunların yorgan, döşek yerine de kullanılabilecekleri gurbet gezmiş olanlara malumdur.

Bunların dışında yine şu yarım saat içinde Nikoli'nin kiler edevatı da meydana konuldu. Her ne kadar bu efendiler içki içerlerse de içmekte ispirtonun[3] vereceği neşeden

1 Para: Eskiden kuruşun kırkta biri. 100 para = 2,5 kuruş.
2 Bir yüzü uzun tüylü, kalın yünden dokunarak yapılmış yağmurluk.
3 Alkol, içki.

ziyade o malzemenin hazırlanması ve o hazırlığa verilecek önemle eğlenirler. Rakıları Şems Hikmet Bey'in özel olarak çektirdiği gayet hafif bir şeydir ki yarım okkası[1] başka rakıların elli dirheminin[2] yerini ancak tutar. Bundan maksat içki meclisinin uzun süre devam etmesi ve mezelerin de bol bol yenilmesidir. Zaten mezeleri de diğer içki içenlerin yemek sofrası kadar zengindir. Zira yalancı dolmalar, haşlanmış tavuklar, etler de bu sofranın havyar, çiroz, likorina[3] ve balık yumurtası gibi mezeleri arasında bulunur. Hele peynir çeşitleri sofrayı bir kat daha mükemmelleştirir.

En evvel çıkan ses Davut Bey'in neyinin sesi oldu. Sihri Efendi derhal dem tutabilmek için kemanın dört telini birer kere tıngırdatarak mi kirişini[4] biraz çekmek ve la kirişini olduğu gibi bırakmak ve re kirişini biraz uzatmak ve sol kirişini de pek az germek suretiyle akordu tamamlayıp dem tutmaya başladı. Şems Hikmet Bey'in kanunu daha uzunca bir akorda muhtaç olduğundan ve Davut Bey ise nevadan[5] başlayarak birçok makamlara girip çıkmakta olduğundan şu ustaca taksimi[6] dinleyebilmek için kanunu da nizamı da hatırından çıkarmıştı.

Taksim bittikten sonra bir de peşrev[7] çalındı ise de semailere,[8] kârlara,[9] şarkılara filanlara girişilmeyip yalnız peşrevin icrasıyla fasıl sonlandırıldı. Faslı sonlandırmanın asıl sebebi ise Nikoli'nin ispirtolu küçük bir seyahat ocağında o anda bir balık kızartmış olmasıydı. Sıcak sıcak bir meze yemek iştahı müziğe ara vermeye sebep oldu.

---

1 Yarım okka yaklaşık 641 gr.
2 50 dirhem yaklaşık 160 gr.
3 Likorinoz, iste kurutulmuş balık pastırması.
4 Bazı müzik aletleri için hayvan bağırsağı veya sinirden yapılmış tel.
5 Klasik Türk müziğinde bir makam adı.
6 Klasik Türk müziğinde faslın başında veya ortasında bir çalgı tarafından doğaçlama yapılan müzik.
7 Klasik Türk müziğinde faslın giriş taksiminden sonra, şarkıdan önce çalınan parça. Giriş melodisi.
8 Klasik Türk müziğinde basit usullerden biri ve bu usulle bestelenmiş eser formu.
9 Klasik Türk müziğinde din dışı sözlü eserler içerisindeki en büyük form. Fasılda peşrevden sonra yer alan, güfteli uzun beste formu.

Biraz sonra mükemmel bir fasıl yapmak için Şems Hikmet Bey de kanununu akort etmeye başlamıştı. Bu arada bir Yahudi hokkabaz, yardağıyla beraber geldi. Hokkabaz ustası elinde bulunan şeytanminaresini bir kere öttürdü, güya bu sesle halkın gözlerini bağlarmış. Fakat bu grup içinde öyle gözleri bağlanacak, gözleri boyanacak kimseyi bulamadı. Gerçi bir ara Artin Efendi:

— Bu heriflerin hünerleri hiçbir şey değilse de tuhaflıkları güzeldir, dediyse de soytarılık hususunda da bunların pek tatsız oldukları oybirliğiyle kabul edilince Yahudiler yüz bulamaksızın defolup gittiler.

Bu gibi herifler tarafından kusurlu bulunmak akıllı insan nezdinde makbul sayılır. Öyle kepazeliklerle eğlenebilecek olanlar her ne kadar o kepazeleri pek memnun etmiş olurlarsa da akıllı olanlar onları memnun edeceğim diye kendilerini de halka onlar gibi maskara edemezler.

Yahudiler beylerin yanından mahzun bir şekilde geri döndükten sonra kahvehane olarak kullanılan çadırların birine girdiler. Usta Yahudi dedi ki:

— Ne dandini beyim hoppala adamlarmış![1]

Kahveci:

— Kimler? Şu koca salapuryadan[2] çıkmış olanlar mı?

— Evet! Ne sihirdir ne keramet, el çabukluğu marifet diye biraz hüner göstermek istedik bizi def ettiler.

— Ben de onlara biraz Kâğıthane yoğurdu satmak istedimse de kabul etmediler. Böyle müşteriler olacağına hiç olmasın daha iyi. Güya Kâğıthane'ye gelmişler. Öyle düttürü leyla beyleri ne yapayım?

Yahudiler çadırda birer sigara yakarak çayırın başka tarafına gitmek için uzaklaştıkları zaman telaşlı bir şekilde beylere doğru giden üç dört Çingene karısına rastladılar. Usta Yahudi dedi ki:

— Nafile yorulma Mehtap! Bunlar sizin anladığınız beylerden değil. Kimseye beş para vermemek için buraya gelmişler.

---

1 Nazlılığıyla alay edilen kişiler için kullanılan bir deyim.

2 Üçgen biçiminde yelkeni olan, mavnadan küçük ticaret kayığı.

— Çalgı çaldırıyorlar ya?

— Hayır! Kendileri çalıyorlar!

— Ben onlara göbek atarak, Çingene kavgasını taklit ederek beş on para kopartırım.

— Göbek değil takla atsan yine faydası yok.

— Yeni şarkılar çığırırım.

— Onlarda ne şarkılar var ki!

— Canım, yediklerinden bir lokma olsun dilenemez miyim?

— Bir kıymık alamazsın!

— Alamazsam ben de sizin gibi kovulurum! diye adının Mehtap olduğunu Yahudi'den işittiğimiz Çingene karısı yanında bulunan diğer dört kadına işaret etti, beylere doğru yürümeye başladılar.

Çingene karılarının gelişlerine en evvel dikkat eden Davut Bey oldu. Büyük bir memnuniyetle arkadaşlarına da göstererek dedi ki:

— Aman işte bunlarla pek güzel eğlenilir.

Şems Hikmet:

— Hele şu taze kıza baksanıza, ne kadar güzel!

Artin:

— Gerçekten ne kadar güzel!

Bunların dikkatlerini çeken Çingene kızı gerçekten de tüm bakışları kendine çekebilecek kadar güzeldir. Mehtap denilen kart Çingene daha uzaktan bunların sözünü işitince bunu iyi karşılanacaklarına bir başlangıç sayarak dedi ki:

— Güzeldir ya beylerim, Ziba kız pek güzeldir. Hem güzel hem de kız oğlan kızdır!

Bakire veya dul olup olmadığı kendisinden sorulmadığı halde Mehtap'ın böyle "kız oğlan kızdır" demiş olmasını abes mi buldunuz? Çingene için bu kadarcık yüzsüzlük çok mudur?

Ziba kız beylerin kendi güzelliğinden bahsettiklerini görünce pek neşelendi. Parmaklarını şakırdatarak, göbek atarak, sıçrayarak dedi ki:

— Yalnız kendim güzel değilim. Sesim de pek güzeldir beyim! Size güzel bir şarkı okuyayım mı?

Artin:

— Fena olmaz.

Şems Hikmet:

— İyi olur, ama bunların şarkıları da dinlenir mi?

Mehtap:

— Yeni çıkmalar var efendim! Yeni çıkmalar. Hadi kızlar okuyalım şu yeni çıkmayı! dedi ve kendilerine henüz bir teklif olmaksızın, bir emir verilmeksizin beş Çingene karısı birden el çırparak şarkı okumaya başladılar ki o şarkının güftesini buraya yazsak matbuat memurları mutlaka yasaklarlardı. Zira bu kadar başı açık rezaletleri Kâğıthane gibi yerlerde dillendirmeye bir şey denilmezse de sayfa üzerinde kaleme almaya her şey denilir.

Kart bir Çingene olan Mehtap'ın gençliğinde epeyce güzel olduğu anlaşılıyordu, diğer üç karı da gayet çirkin yabaniydiler. Ziba denilen kızın ise gerçekten şaşkınlık verecek kadar güzel olduğuna kimsenin şüphesi kalmadı. Boy fidan! Hem de hemcinsleri içinde on binde birisinde bulunamayacak kadar uzun. Gözler siyah. Teni esmerse de diğer Çingenelerde olan esmerlik gibi değil! Eğer bu kız bembeyaz olsaydı o beyazlık kendisine bu esmerlik kadar yakışmazdı. Çene yumru! Ağız küçük. Dişler ak mermerden yapılmış gibi bembeyaz. Burun gayet güzel! Bir dakika kadar zihni bir şeyle meşgul olup da tavrına bir sükûn, bir vakar gelecek olsa hakikaten görenleri saygı göstermeye, taparcasına sevgi duymaya mecbur edecek kadar cazibesi etkileyici. Fakat derhal yılışınca veyahut edepsiz sözler söyleyince veya bir şey dilenmek için arsızlanınca güzelliğindeki o hal, o heybet yok olarak Çingeneliği meydana çıkıyor.

Ya sesi, ne kadar da güzel! Kızlarda ses her ne kadar tabii olarak dik[1] olursa da bu kadar tiz ses olur olmaz kızlarda da bulunamaz. Hem tiz hem de tesirli. Ne fayda ki şarkı okurken ağzını yayması sesin de Çingene sesi olduğunu göstermektedir.

---

1 Tiz, ince.

Bununla birlikte kızı da sesini de herkes beğendi. Hatta kızın ettiği arsızlıklar bile kabul görerek gerek kendisine, gerek arkadaşlarına her istedikleri şeylerden verildiği halde bazı şeyleri ceplerine, koyunlarına koyup saklayarak bu şekilde de bir Çingenelik yapmalarına ses çıkarılmadı.

Bilhassa Davut Efendi Ziba'ya herkesten fazla önem verdi. Kendisi pek çok öğrenciye meşk vermiş, pek çok musikişinasın sesini dinlemiş bir musiki üstadı olarak Ziba'nın sesi kadar güzel bir sesi ömründe işitmemiş olduğunu itiraf ediyordu. Hatta, "Kız ağzını öyle yayma! O nağmeyi öyle yapma, şöyle yap! Usulünü de şöyle vur!" gibi birkaç tarife giriştiğinde kızın edilen tarifleri de derhal aldığı görülünce, Ziba'nın güzelliğinden, sesinden başka fevkalade zekâsı da herkesin beğenisini kazanır oldu.

Çingenelerin gelişi bizim ahbapları o kadar eğlendirdi ki tarife sığmaz. Bir ara Davut Bey, "Ziba gel sana bir şarkı geçeyim!" diye kendi bestelediği bir şarkıyı meşke başladı. Her ne kadar diğer Çingeneler de iştirak ederek meşke genel bir ders havası verdilerse de içlerinde Ziba kadar hiçbirisi çabuk öğrenemiyordu. Yarım saat içinde Ziba yeni şarkıyı o kadar güzel öğrendi ki keman, ney ve kanundan ibaret çalgıyla beraber okudu da hiçbir yerinde hatası görülmedi.

Çalgıyla beraber şarkıyı yalnızca Ziba'nın okuması istenerek diğer Çingenelerin karışmaması bin defa tembih olunduğu halde Çingeneler, tembih dinler mahlûklar olmadıklarını itaatsizlikleriyle gösteriyorlardı. Hatta en çirkin karı yasaklamaya kızarak dedi ki:

— Galiba biz Ziba kadar güzel olmadığımız için bize söyletmiyorsunuz!

Çingenelik bu ya! Artık bu kadar edepsizliği hoş görmelidir.

Çingenelerin şarkılarına da son verildikten sonra Davut Bey Artin Efendi'den biraz mandolin çalmasını ve İtalyanca şarkı okumasını rica etti. Davut Efendi alafranga müzikten hiçbir şey anlamayan musikişinaslarımızdan olmayıp alafranga makamların bazılarının bizim rast makamının ve

bazılarının da nihavendin aynısı olduğunu pekâlâ fark etmiştir. Hatta kendisinde bazı nağmeleri alafrangadan alarak alaturkayı genişletip geliştirmek gibi bir gayret dahi vardır.

Artin Efendi mandoline şöyle bir akort verdikten sonra en güzel opera parçalarını o kadar maharetle çalmaya ve o kadar güzel şeyler okumaya başladı ki Davut Bey'in defalarca aferinine mazhar oldu.

Kâğıthane'ye gelişleri üzerinden üç buçuk dört saat geçmiş ve bu süre boyunca da içmeye devam edilmiş olduğu halde bunların hiçbirisi sarhoş olmak şöyle dursun, aşırı neşeli denilecek hale bile gelmedi. Fakat saatin altıyı geçmesi üzerine yavaş yavaş yemek de yiyip geri dönmeye lüzum gördüler. Hoş yemek de önlerinde değil mi ya? Yalnız Nikoli rakı takımlarını kaldırıp meze çatalları yerine de yemek çatal, kaşık ve bıçaklarını koymuş ve bir de iki üç çeşitten ibaret yemekleri sofraya getirmiştir.

Yemek meselesi ortaya çıkınca Çingene karılarını savmak gerektiğinden Şems Hikmet Bey karıları bir tarafa çekerek dördüne ikişer çeyrek[1] verdi ki bu kadar bol ihsanı hiçbir yerde görmemiş olan Çingeneler az kaldı akıllarını bozacaklardı. Zıba'ya gelince çıkarıp bir Mecidiye[2] verdikten sonra sordu:

— Sen Kâğıthaneli misin Zıba?

— Hayır beyim! Biz Alibeyköylüyüz.

— Hepiniz mi?

— Yalnız şu karı Ayvansaraylıdır.

— Yarın da buraya gelir misiniz?

— Siz yarın da buraya mı geleceksiniz?

— Evet! Fakat (kulağına yaklaşarak) mümkünse sen yalnız gel.

Böyle bir söz başka bir kıza söylenseydi renginin pembeleşmesi gerekirdi, fakat Zıba bilakis yılıştı. Güzel dişlerini

---

1 Eskiden yirmi kuruşluk gümüş mecidiyenin dörtte biri değerindeki para, beş kuruş.

2 Sultan Abdülmecit tarafından 1844'te bastırılmış olan yirmi kuruş değerindeki gümüş sikke.

göstermekle Şems Hikmet'in sözündeki manayı anlamış olduğunu anlattı. Başıyla da bir olur işareti verdi.

Çingene kızıyla Şems Hikmet'in birbirlerine verdikleri sözler arkadaşlarının yemeğe olan sabırsızlıklarını artırıp, "Ey ama sohbeti kısa keselim de yemeğe bakalım," sözleri işitilince delikanlı Çingeneleri savarak sofraya geldi.

Karılar kim bilir beyler hakkında ne gibi abartılı övgü sözleriyle yollarına gitmekte olsunlar, zaten mezeyle karınlarını bayağı doyurmuş olan beyler tekrardan şiddetli bir iştahla yemek yediler ve bunu da bölgenin havasının güzelliğine yordular.

Saat yedi buçuk olduğunda sandal halkı eşyalarıyla beraber yine sandallarına girince sandal yola çıktı ve o akşam saat tam dokuz buçukta Üsküdar'da Salacak İskelesi'ne yanaştı. Bu iskele bizim Şems Hikmet Bey'le arkadaşlarının semtlerine en uygun olan iskeledir.

4

Şems Hikmet Bey'in Salacak'taki evi adeta yalı denilebilecek kadar denize nazır, on iki odalı, büyük bahçeli, mefruşatında ve süslemesinde hiçbir kusuru olmayan bir konak yavrusudur.

Genellikle şen tabiatlı ve her akşam Selimcan'la konuşup sohbet etmek alışkanlığında olan Şems Hikmet Bey, Kâğıthane'den döndüğünden beri derin derin düşünmekte ve dalıp dalıp gitmekte olduğundan o akşam gayet yorgun bir adam tavrıyla kendi dairesine çekildi. Hatta Râkım Bey sert sesiyle, "Birader! Birader! Yemeğe buyurmaz mısınız?" diye akşam yemeğine davet ettiyse de Şems Hikmet Bey, "İki saat evvel yemek yiyen biri artık bir daha yemek yiyebilir mi?" cevabını vererek hane halkıyla sofraya da oturmadı.

Odasında Şems Hikmet Bey'in ne gibi düşüncelerde olduğunu burada açıklamak gerekmez. Zaten hikâyenin aşağı taraflarında çok geçmeden bu düşüncelerin fiili sonuç-

ları görülecektir. Şu kadarcığı bilinmelidir ki o gece delikanlı hemen hemen rahat uykudan mahrum kaldı. Biraz dalacak olsa bin türlü rüyalarla derhal uyanır, bir hayli zaman yatağı içinde uyanık kaldıktan sonra yine dalar, yine bir rüyayla yattığı yerden fırlardı.

Ertesi sabahı güç buldu. Sabah olur olmaz kayınbiraderi[1] Râkım Efendi'yi uyandırıp o gün erkenden İstanbul'da görülecek bir işi olduğundan bahsederek hemen iskeleye indi. İki çifte bir kayığa atlayarak:

— Kâğıthane'ye doğru! komutunu verdi.

Dünkü gidişle bugünkü arasında ne büyük fark var! Dünkü mükemmel sandala karşılık bugün iki çifte bir kayık! Dünkü neşeye, sevince karşılık bugün bir dalgınlık, bir iç sıkıntısı!

Kâğıthane'ye vardı. Dün hizmetlerini reddettiği kahveciden, yoğurtçudan bugün birçok hizmetler istiyor! Yalnızca kahvaltı için ekmek, çiroz, yoğurt filan istemek değil! Dün kendilerine şarkı çığıran Çingene karılarının da ne tarafta bulunabileceklerini soruyor. Kahveciler her tarafa bakındılar, arandılar, hiçbir tarafta Mehtap takımının eserini bulamadılar. Birisi dedi ki:

— Beyim daha pek erkendir. Saat henüz sekiz buçuk olmadı. Biraz sonra elbette gelirler.

Dere kenarına oturan Şems Hikmet Bey kendi tahminine göre bir hayli beklediyse de saatine baktıkça evvelki baktığı yerden yelkovanın anca yedi sekiz dakika uzaklaşmış olduğunu görüp saatin ne kadar ağır geçtiğine canı sıkılıyordu. Elinden gelse parmağıyla saati yürütecek, ama saatin bu mecburi hareketine uyarak güneşin de yürüyüp vaktin çabuk geçebilmesi ihtimali olmadığından yalnız bu deliliği yapmıyor.

Vakit geçirmeye yardımı olur diye kalkıp biraz gezinmeye mecbur oldu. Kâğıthane Köyü'ne doğru yürüdü. Yavaş bir yürüyüşle yarım saatte köprüye kadar vardı. Yolda

---

1 Özgün metinde "kayınbirader" olarak geçiyor, "enişte" olmalı, çünkü Râkım Bey kız kardeşinin kocasıdır.

Çingene karılarına tesadüf ederim ümidindeyken birden bu karıların Alibeyköylü olduklarını ve dolayısıyla Kâğıthane'ye gelmek için çağlayanların alt tarafındaki köprülerin birisinden geçeceklerini düşünerek hem vakit geçirmek hem de yolda karılara tesadüf etmek için geri dönmeye lüzum gördü ve yönünü değiştirdi.

Bu defa evvelkinden daha yavaş yürüyeyim diyorduysa da elinde olmadan daha hızlı gidiyordu. Zira bir ümide doğru giden adam ne kadar ağır yürüse yine hızlı yürür.

Evvelce oturmuş olduğu çadırların önünden geçerken Şems Hikmet Bey'in bu çadırları görmediğini düşününüz de ne kadar dalgın olduğunu bununla ölçünüz.

Gide gide ilk köprüye kadar vardı. Şimdi buradan ileriye geçsin mi geçmesin mi? Ya kendisi ileriye vardığı zaman karılar da bu köprüden geçip Kâğıthane'ye giderlerse?

Saate baktı. On bire çeyrek kalmış olduğunu gördü. Bu zamana kadar niçin gecikmiş olduklarına canı sıkılarak tam on bire kadar da köprübaşında oturup bekledi.

Bir ara bir Çingene kızını beklemek için bu kadar telaş gösterdiğinden kendini ayıplamaya başladı. Hem kendinden hem kızlardan hem de âlemden utanması lazım gelen bu hareketini epeyce kınadıysa da karşı taraftan, Alibeyköy semtinden bir kuş görünse "Ziba mı geliyor!" diye yüreği hopladığından ettiği hareket ne kadar kınanacak olsa da yine kendini mazur görüyordu.

Tam saat on birde kalktı yine Kâğıthane'ye geldi. Baktı karılar orada! Delikanlıda bir sevinç! Meğer onlar daha aşağıdaki bir köprüden geçip Kâğıthane'ye gelmişler.

Ziba'yı gördüğüne Şems Hikmet Bey memnun olduysa da dün kıza mümkünse yalnız gelmesini tembih ettiği halde bugün yanında yine dünkü arkadaşlarıyla gelmiş olmasına biraz canı sıkıldı. Ancak bu kadarcık da olsa emeline kavuşmuş olması kendisini memnun edecek bir haldir.

Karılar ihsanı bol olan beyefendiye dünkü gibi göbek atmak, şarkı okumak istediler. Şems Hikmet Bey o rezaletlere gerek görmedi. Bugün için Ziba'yı Kâğıthane'ye çağırma

maksadı başka idiyse de o maksadı diğer arsız Çingenelerin yanında nasıl açabilir?

Mehtap denilen karı eski bir aşüfte olduğundan beyin maksadını anlamışsa da anlamazlığa vuruyordu. Biçare bey evvela "Alibeyköy mü daha güzel yoksa Kâğıthane mi?" diye bir söz açtı. Fakat Çingene karılarının ne yolda cevap verdiklerine dikkat edilemiyordu. Ardından Ziba'ya anası babası olup olmadığını sordu. Ana ve babasının olmadığına, yalnız bir erkek kardeşi ve bir kız kardeşi, bir de eniştesi olduğuna dair kızın verdiği cevabı öncekiler gibi dalgınlıkla değil, tam bir dikkatle dinleyip anladı. Sonra şöyle sordu:

— Ziba! Seni hizmetçiliğe alacak olsam gelir misin?

Mehtap Ziba'dan evvel atılarak dedi ki:

— Aa! A beyim, hiç Çingene kızından hizmetçi olur mu?

Şems Hikmet:

— Neden olmasın? Rum'dan, Ermeni'den oluyor ya?

Mehtap:

— Hani ya derler ki güya Çingenenin elinin değdiği şey murdar olurmuş da!

Şems Hikmet:

— Halt etmişsin! Çingene insan değil midir? Hem sizin nenize lazım? Eğer Ziba bana hizmetkârlığa gelirse ben onu kabul ederim.

Ziba:

— A gelirim zahir! Neden gelmeyecekmişim! Bari her gün doyuncaya kadar ekmek yerim, şu dilencilikten kurtulurum.

Şems Hikmet:

— Doyuncaya kadar ekmek değil! Evimizdeki insanlar ne yerlerse sen de ondan yersin! Seni giydirir kuşatırım!

Ziba:

— Adeta bir hanım olurum ha?

Şems Hikmet:

— Olursun zahir! Belki seni bir de kocaya veririm. Bizim âdetimiz böyledir. Bir cariye alırız. Beş altı sene hizmetten sonra onu gelin ederiz. Hizmetçi olursa iki üç sene sonra mutlaka kocaya veririz.

Ziba'nın hanım olacağına, kocaya verileceğine diğer karılar kahkahalarla gülüyorlardıysa da yalnız Mehtap işi rezalete bozmuyordu. Çok önem vererek sordu:

— Kocası Çingene mi olacak yoksa Müslüman mı?

Şems Hikmet:

— Canım, Çingeneler Müslüman değil midir? Siz Müslümanız demiyor musunuz?

Mehtap:

— Diyoruz ama yine bize "Çingene" diyorlar. Müslüman olmadığımızı söylüyorlar. Çingene başka Müslüman başkaymış. Hatta bizden bazı erkekler Çingene olduğunu saklayarak Müslüman kızı alıyor da Çingene olduğu duyulduğu zaman kıyametleri koparıyorlar.

Şems Hikmet:

— Bunlar hep cahillik eseridir. Hem bu sözlere ne hacet! Ziba Çingene koca isterse Çingeneye veririm. Müslüman koca isterse Müslümana veririm. Hangi türlüsünü isterse!

Ziba:

— Koca olsun da hangi türlüsü olursa olsun kuzum!

Mehtap:

— Ben Ziba'nın yerinde olsam Müslüman kocayı isterdim. Şöyle ibrişim gibi bir beyefendi!

Kart karı "şöyle" kelimesini söylerken sağ kolunu başından yukarıya kaldırarak bir de kırılmıştı ki böyle kırılıp dökülmekte pek mahir olduğunu ispat etmişti.

Yarım dakika kadar bir sessizlik oldu, bu sessizliğin ardından Ziba'nın hizmetçiliğine karar verilecek sanıldı. Fakat sessizliğe son veren bir karı dedi ki:

— Olmayacak iş! Bizden bir kız hizmetçi mi olurmuş? Ne beyler kabul eder, ne biz!

Şems Hikmet:

— Canım ben kabul ederim diyorum.

— Siz kabul etseniz bile Ziba kabul etmez. Kırlarda çayırlarda serbest serbest gezip tozmaya, her ağacın dibinde bir mani, bir şarkı çığırmaya alışmış olan kız gider de sizin konağınızda kapanır kalır mı?

Şems Hikmet:

— Yine çalsın çığırsın. Hem ben ona ustalar tutarak çalgı öğretirim, müzik öğretirim. Dünkü beyefendiyi görmediniz mi? İşte o bizim hocamızdır.

Ziba:

— Vallahi ben giderdim ama ağabeyimle eniştem razı olmazlar yoksa! Ablam razı olabilir ama...

Şems Hikmet:

— Ben onları razı ederim.

Mehtap:

— İstedikleri kadar para verdikten sonra neden razı olmayacaklar?

Sözün bundan sonrası Alibeyköy'de Ziba'nın ağabeyini ne adla aramak lazım geleceği sorusuna çevrilerek "Şebekçioğlu Sülüş" diye aramak lazım geleceği bilgisi alındıktan ve Ziba'nın da hanım olmaya hevesi anlaşıldıktan sonra Şems Hikmet Bey yine dünkü gibi karılara onar kuruş ve Ziba'ya bir mecidiye verdi. Hemen kayığına binerek o gün saat ikiüç sularında Üsküdar'daki evine vardı.

5

Selimcan'ın hiçbir yerde hiçbir işi olmayıp bütün gün konakta kütüphane içinde vakit geçirdiğinden, Şems Hikmet Bey eve vardığında kitap odasına giderek Selimcan'ı buldu.

Bey bugün öyle üzgün ve dalgın halde değildir. Yüzü gülmekteyse de zihninde bir meşguliyet, bir hesap olduğunu anlatacak şekilde tebessüm etmektedir. Selimcan elinde bir kitap tutmaktaydı, bunun ne kitabı olduğu sorulunca ihtiyar Hintli de Felâtun'un[1] felsefesi aleyhine itirazlar içeren İngilizce bir kitap olduğunu söyledi. Şems Hikmet dedi ki:

— Ben ise size etnografyaya dair bir soru soracaktım.

---

1 Platon

— Yine sorabilirsiniz.

— Bizim memlekette Çingene diye herkesin hor gördüğü bir topluluk vardır, bilirsiniz ya?

— Hani ya dün de Kâğıthane'de karılarına şarkı okutmuştuk.

— Evet! Bu halkın aslı Hintlidir diyorlar. Doğru olup olmadığını söyleyebilir misiniz?

— Dünyada bundan daha doğru hiçbir şey olamaz.

— Lakin bir vakit gazetelerde buna dair bir tartışma görmüştüm. Hintli olduklarına itiraz da ediliyor.

— Hayır! İtiraz edenler hiç haklı çıkamazlar. Bu adamların Hintli olduklarının çehrelerinden belli olmasının ötesinde lisanları da henüz Hint lisanıdır. Hem de buralara gelişleri pek eski olduğundan ve dolayısıyla diğer kavimlerle karışmış olduklarından ve bu karışmayla gerek çehrelerinin gerek lisanlarının hepten değişime uğramış olması lazım gelse de yine Hintli oldukları besbelli olacak kadar asıllarını muhafaza edebilmişlerdir.

— Geçenlerde bir roman okumuştum. Bir Çingene kızının gayet korkunç bir şekilde intikamını anlatıyordu. O romanda verilen ayrıntılara göre bunlar her ne kadar pek çok zamandan beri bu taraflarda bulunmaktaysalar da asıl milliyetlerini hemen hemen hiç bozmayacak surette yaşamaktaymışlar.

— Mesela göçebe yaşayışları ki...

— Ondan başka birtakım halleri daha var ki hakikaten hayret vericidir. Mesela bunların karıları gayet rezil, edepsiz falan görünürler de iffetlerini muhafazada diğer kavimlerin kadınlarıyla asla kıyaslanamayacak kadar mutaassıp olurlarmış.

— Böyle bir şey duymadım.

— O kitabın söylediğine göre gerçekten de Çingenelerle aşk ilişkisi, zamparalıkları olmuş adamlara pek az tesadüf olunurmuş.

— Zaten onlar kadar pis, murdar mahlûka kim rağbet edecek?

— Başka milletlerin daha murdar karılarına rağbet edilmiyor mu? Bir de onların kendilerine has bir dinleri hâlâ mevcutmuş. Fakat bu dini gizli bir sır sayıp hiç kimseye ifşa etmezlermiş. Dinleri gereğince de Hıristiyan, Müslüman, Yahudi hangi topluluk olursa olsun hepsi aleyhinde gayet kin beslerlermiş.

— İhtimaldir. Zira İran'da, Turan'da, Türkistan'da, Rusya'da, Avrupa'da, her nerede olursa olsun Çingeneler bulundukları yerlerin kanunlarına ve etraflarında bulunan halkın lisanlarına, dinlerine tamamen alışırlar da yine kendi asıl milliyetlerini muhafaza ederler. Hiçbir tarafın Çingenesi diğerinden farklı değildir. Her nerede Çingene görülmüşse hepsinin şekilleri, suretleri bir olduğu gibi lisanları, ahlakları, âdetleri, yaşam tarzları da birbirine benzerdir.

Şems Hikmet Bey biraz sustu. Çingenelerin aslen Hintli olmalarının Selimcan tarafından da kabul edilmiş olmasından dolayı rahatlamış olduğu her halinden anlaşılıyordu. Bu manidar suskunluğundan sonra dedi ki:

— Ya Kıptiler aslen Hintli olduğu halde neden bunlar her millet nezdinde kötülenip hakir görülüyorlar?

— Besbelli eğitim ve medeniyetten mahrum oldukları için olmalıdır.

— Yoksa Hindistan'da da Çingene adıyla veya başka bir adla başkaca hor görülen bir kavim var mıdır?

— Vardır. Zaten İngilizler bizim Hintlilerin tümüne birden hor gözle bakarlar. Hatta Çingeneleri buralarda uğradıkları hakaretlerden daha fazla lanet eden bir bakışla görürler. Onları insan bile saymayıp belki de kendi köpeklerini Hintlilere tercih eder ve öncelikli sayarlar. Bu hal Hintlilerin de İngilizlerden nefretlerine sebep olur. Fakat Hintlilerin kendileri arasında bazı kısımları itibarlı ve bazı kısımları hor görülenlerdir.

— O itibarlı kısım, "hor görülenler" dediğiniz kısmı bizim Çingeneleri gördüğümüz nefretle mi görürler?

— Hayır! Aralarındaki münasebet öyle değildir. İstanbullu Osmanlılar, Anadolu Türklerini nasıl kendilerinin

altında görüp kendilerini de ne şekilde onlardan daha itibarlı sayarlarsa, Hindistan'ın itibarlı kavimleriyle itibarsız kavimleri arasındaki münasebet de böyledir.

— Fakat felsefi açıdan düşünülecek olursa Çingenelere hakir insanlar gözüyle bakmaya hiç lüzum görülmez. Öyle değil mi? Herhalde onlar da insan değil mi?

— Güzel ama "insan" diye medeni değerleri mükemmel olan mahlûka denilir. Yaban adamına "insan" denilemeyeceği gibi seviyesi yabanilikle medenilik arasında bulunan halka da tam olarak insanlık payesi bağışlayamayız.

— Hayır! Meramımı anlatamadım. Biz Çingenelerde öyle bir murdarlık farz ederiz ki başka hiçbir halkta o murdarlığı tasavvur etmeyiz. Mesela Yahudi ve Hıristiyanların kızlarıyla evlendiğimiz halde Çingene kızlarıyla evlenmeyiz. Halkın çoğu Çingene kızıyla birlikte olduktan sonra ne kadar gusül abdesti alınırsa alınsın insanın temizlenemeyeceğine inanmaktadır.

— İhtimal ki bu inanışların kaynağı Çingenelerin Müslüman sayılmamalarından ibarettir. Yahudi ve Hıristiyanlar ehlikitap[1] oldukları için temiz sayılırlar. Çingene eğer bir dine inanmamışsa bu durumda kadınlarıyla evlenilmez. Kestiği yenmez. Şeri açıdan tam küfür[2] pisliğiyle murdar sayılır.

Şems Hikmet Bey'e bir durgunluk çöktü. Halkın inancını boş sanırken içinde şeri bir hükmün bulunduğunu görmek dikkat çekici geldi. Fakat derhal aklına yeni bir şey gelerek sordu:

— Pekâlâ! Bu murdarlığı da kabul edelim. Ya iman nuruyla nurlanırsa o murdarlıktan temizlenmiş olmaz mı?

— Hemen o anda!

— Halbuki Çingeneler Müslümanlık iddiasındadırlar. Bir kısmı Hıristiyanlığa yakın ise de diğer kısmı Müslüman olarak adlandırılır. İmamları vardır. Camiye giderler. Namaz kılıp oruç tutarlar. Aralarında haccetmiş adamlar bile vardır diyorlar.

---

1 Vahiy yoluyla indiğine inanılan dört kutsal kitaptan birine tabi olanlar.
2 Özgün metinde geçen "küfr-i külli" mutlak inançsızlığı ifade etmektedir.

— Bu durumda Müslümandırlar.

— Öyleyse niçin bunları murdar saymalı?

— İhtimal ki bu Müslümanlıklarını münafıklığa bağlarlar da onun için. Zira işittiğime göre Çingeneler çocuklarını Hıristiyanlara vaftiz ettirerek birer "kumbaroz"[1] edinirler ve ondan alacakları hediyeler, ihsanlarla kazanç elde ederler ve diğer taraftan da Müslümanlar içinde bulununca çocuğu sünnet dahi ettirerek bir istifadeye daha yol açarlarmış. Demincek demiyor muyduk ki bunlar hangi milletin içinde bulunurlarsa o milletin her şeyini alırlarsa da kendi şeylerinden hiçbirisini terk etmezler. İşte bu sebepten dolayı onların imanlarındaki saflığa güvenilemiyor ve kendileri murdar, uğursuz, hakir görülmeye devam ediliyor sanırım.

Çingeneler hakkındaki inancı Selimcan'a reddettirmek hususunda Şems Hikmet Bey'in gördüğü zorluklar canını sıkmaya başladı. Bir ara ihtiyar bilgeyi söyletip dinlemektense bu konuyu bitirmeyi düşündüyse de bunu yapamadı.

Oturduğu yerden kalkıp bir parça gezindi. Hatta Selimcan artık sohbet bitti zannıyla Felâtun'un felsefesine itiraz hakkındaki okumakta olduğu kitaba tekrar göz gezdirmeye başlamıştı. Lakin Şems Hikmet yine sohbeti tazeledi. Dedi ki:

— Bu konuştuğumuz şeri bir meseledir öyle değil mi? Halbuki "Hiçbir çocuk yoktur ki yaradılışıyla İslam olarak doğmamış olsun. Sonra ebeveyni onu Yahudi, Hıristiyan veya Mecusi yapar" anlamındaki hadis-i şerife bakınca Çingenenin de Müslüman yaradılışıyla doğmuş ve sonradan Mecusileştirilmiş olması lazım gelir.

— Öyle ya!

— Pekâlâ! Bir Çingene çocuğunu alsak, İslami terbiyeyle terbiye etsek, sırf aslen Kıpti çocuğu olduğu için o çocuğun yine hor görülmesi gerekir mi?

— Şeri açıdan böyle bir şey gerekmez. Hatta çocuk değil velev ki büyük olsun, imanı cidden kabul etmişse sizin bizim gibi halis Müslümandır.

---

1 Rumca vaftiz babası, kirve, sağdıç.

— Ya mesela bir taze kızı insan alsa, terbiye etse, ona her fazileti öğretse?

— Saf ve pak Müslüman olur.

— Peki aslındaki maya?

— Aslındaki maya insan olduğundan yine insan sayılır.

Bu söz Şems Hikmet Bey'i memnun etti. Memnuniyet sanki bir ateş olmuş da gözlerinden saçılıyormuş gibi gözleri parlamaya başladı.

Hatta evvelki tatminsizliğine Selimcan pek de dikkat edememiş olduğundan bu defaki memnuniyetini görünce beyin evvelki haline de dönüp bakarak arzusunun Çingenelerin ve Çingeneliğin lehinde olduğunu anladı. Zeki ve bilgin Hintli için bu dikkati çok görmemelidir.

Şems Hikmet Bey o rahatlamanın ardından yine çehresini buruşturarak dedi ki:

— Biçare Çingenelerin bu hakir halde kalmalarından kendileri değil biz mesul olmalıyız. Bunca senedir başkentimizin içinde, etrafında binlerce nüfus göçebe bir halde bulunuyorlar. Bunları tam manasıyla İslamiyet'e sokarak terbiye etmeli değil miydik?

— Tarihlerde böyle bir teşebbüs olduğuna dair kayıt yok mudur?

— Hiç tesadüf etmedim.

— Halbuki Avrupa tarihlerinde vardır. Hıristiyan papazları Avrupa'da bulunan Çingeneleri Hıristiyan etmek için pek çok defalar teşebbüs etmişlerdir.

— Ne sonuç elde etmişler?

— İmkânsız olduğunu görmüşler.

— Acayip! Neden imkânsız olsun?

— Çünkü Çingene kendi Çingeneliği üzerinde o kadar sabit ve mutaassıptır ki her ne kadar görünüşte vaftizi kabul ediyorsa da kalben Hıristiyanlıkla alay ediyor. Kendi dinini daha kadim, daha yüce buluyor. Dolayısıyla faydasını görmeye devam ettiği sürece Hıristiyan gibi yaşıyor, ondan sonra biraz da canı sıkılınca tası tarağı topladığı gibi büyük dağlara çekip gidiyor.

— Ben bunu kabul edemem. Velev ki ilk Hıristiyanlığa geçenler böyle olsunlar. Fakat çocukları güzelce terbiye olunursa...

— Ben de bunun hiç ihtimal dışı olduğunu iddia etmedim ya! Ciddi bir şekilde teşebbüs edilse büyüklerine eğitim tesir etmese de küçüklerine mutlaka tesir ederdi inancındayım. Meşhur atasözüdür ki kocadığı, kuruduğu zaman eğilmeyen ağaç, tazeyken istenildiği şekilde eğilir derler.

Selimcan bu sözleri söylerken Şems Hikmet Bey'in zihninden de şu sözler geçiyordu: "Ah! Ya Ziba gibi bir taze fidan istenildiği gibi eğilip istenilen şekle sokulamaz mı?"

Şems Hikmet'in zihninden geçen bu sözler kendi kendine bir ikrar, bir itiraf demekti ki bunu henüz kendine bile ilk defa olmak üzere etmişti. Hem bu itirafı etmişti hem de kendine bu ahı ettirenin bir Çingene kızı olmasından utanmıştı.

Selimcan sözünü bitirince dedi ki:

— Aziz üstadım! "Ağaç yaşken eğilir" derler ki gerçek atasözlerindendir. Lakin sanayideki gelişmeler kuru ağacı da ıslatıp ateşe göstermek suretiyle eğmek, bükmek imkânını bulmuştur. Hele buharla ısıtıldıktan sonra en kalın direkler bile eğiliyor. Ağacın terbiyesi hususundaki ilerlemeyle orantılı olarak bir de insan terbiyesindeki ilerleme düşünülürse o zaman yalnız "ağaç yaşken eğilir" demekle yetinmeyiz, "her ağaç her zaman eğilebilir" diye terbiye hususundaki kudretimizle övünürüz.

Bey bu son sözü siteme veyahut galibiyete delalet eden öyle garip bir tavırla söyledi ki Selimcan Kıptilerin terbiyesi hususunda öğrencisinde gördüğü bu acayip gayrete adeta şaştı. Fakat bunun sır ve hikmetini sonra araştırmak üzere şimdilik işin daha ilerisine varmadı. Bilakis terbiyenin insan üzerindeki etkisinin pek büyük olduğundan söz açarak şu asırda pedagoji, yani çocuk eğitiminin ayrı bir bilim, başlı başına bir sanat şeklini aldığı ve bilhassa Almanya'da buna pek çok önem verildiği hakkında etraflı açıklamalara girişti.

Gariptir ki bey de artık değil iddiasını ispatlamak için hiçbir şekilde tartışmaya devam etmeyip yalnızca Selimcan'ı

dinlemekle yetindi. Hem de güya tartışmaya vermiş olduğu şiddetin derecesinden pişman olmuş gibi mütevazı bir tavırla dinlemeye başladı.

Akşam Râkım Bey geldiği zaman politikaya, vesaireye dair bin havadis getirmiş olduğundan bu havadis üzerine yapılan konuşmalar Kıptiler meselesini tamamen ortadan kaldırdıysa da kesinlikle Şems Hikmet'in zihninden kaldıramamıştır.

6

Şems Hikmet o geceyi de bin türlü hal içinde sabaha çıkardı. Halbuki o sabah da mühim bir iş için erkenden İstanbul'a geçmesi icap ediyordu. Bu mühim işin yine Ziba işi olacağını elbette anlarsınız. Ama bu sabah eniştesine de bilgi veremedi. Çünkü şafakla beraber denilecek kadar erken kalktığından evde herkes uykudaydı.

Hemen iskeleye indi. Henüz kayıkçılar iskeleye kayık indirmemiş olduklarından Şems Hikmet kahvede yatan bekâr kayıkçılardan birisini kaldırıp onun kayığına bindiği gibi "Kâğıthane tarafına!" komutunu verdi.

O sabah hane halkı uykudan uyandıkları zaman Şems Hikmet Bey'in yokluğunun herkesin ve herkesten ziyade de Râkım Bey'in dikkatini çekmesi tabii değil midir? Zira sabahları hiçbir iş için evinden bu kadar erken çıkmak beyin âdeti değilken işte iki sabahtır birbiri arkası sıra bey seher vakti kayıkla İstanbul tarafına geçiyor.

Validesi gerçi derhal telaşa başlamadıysa da Râkım Efendi epeyce merak ederek gidip Selimcan'ı gördü ve dün Şems Hikmet Bey'in ne halde olduğunu sordu. Kıptilerin insanlıktan nasiplerinin derecesini söyletmek ve terbiyeye kabiliyetli olduklarını ispat etmek hususunda pek gayretli olduğu haberini alınca evvelki gün Kâğıthane'de şarkı çığıran Çingene karıları arasındaki taze bir kızın dikkatli bakışları ve ilgiyi üzerine çekecek kadar güzelliği de hatırına

gelince bu kızın mutlaka kaynı üzerinde bir tesir bırakmış olduğuna hükmetti. Hele derhal Salacak İskelesi'ne uşak gönderilip dün Şems Hikmet Bey'in bindiği iki çifte kayık ustası çağrılarak bundan beyin Kâğıthane'ye gittiği ve Çingene kızlarıyla görüştüğü haberi alınınca verilen hükmün yeniden değerlendirme kabul etmez derecedeki doğruluğu anlaşıldı ve böylece Râkım Bey bu konuda Selimcan'ın da dikkatini çekti.

Malum a! Gazeteci kısmı biraz dikkatli olur, soğuktan nem kapar. Küçük ipuçlarından büyük neticelcr çıkarmaya çalışır.

Biz gelelim Şems Hikmet Bey'e...

Her ne kadar kayıkçıya "Kâğıthane'ye doğru!" komutunu vermişse de tam Alibeyköy Deresi karşısına gelince kayıkçıya kendisi kumanda etmeye başlayarak "Sağa al! Sola çevir!" diye kayığı doğruca Alibeyköy için iskele olmaya uygun bir yere kadar götürdü. Sonra karaya çıkıp doğruca köye vararak kahve gibi bir yerde rastladığı adamlara Şebekçioğlu Sülüş'ün evini sorup bunlardan aldığı bilgi üzerine Ziba'nın evini buldu. Güneş henüz yükseldiğinden Çingenelerin hepsi evdeydiler. Ziba ihsanı o kadar bol olan beyefendiyi görünce Çingenecesine kırıtarak yılıştı. Keşke yılışmasaydı. Zira o yılışıklık elbette Şems Hikmet nazarında hemen hemen melek gibi olduğu hükmü verilen yüzünü, güzelliğini derhal kıymetten düşürerek Çingeneliğini ortaya koymuştur.

Beyi görünce Ziba pervasız bir tavırla dedi ki:

— Beni götürmeye mi geldin beyim!

— İstersen götürürüm Ziba!

— Bana kalsa koşa koşa gelirim ama...

— Ee, kim mani olacak?

— Dün akşam ağabeyime, ablama, enişteme söyledim. Benimle eğleniverdiler.

— Eğlenecek ne varmış? Seni terbiye ederek hanımlar arasına koymak eğlenecek bir şey midir?

— Çingeneden hanım olmaz diyorlar da...

Derken Şebekçioğlu Sülüş Ağa meydana çıktı, karşısındaki beyin gayet ciddi tavırlı, kibar kıyafetli bir adam olduğunu görünce derhal terbiyesini takındı. Zira Çingenelerin erkekleri karıları kadar rezil ve yüzsüz olmazlar. Erkekler insanlar arasındaki mertebeleri karılarından daha iyi takdir ettiklerinden büyük küçük ne demektir anlarlar.

Bunun üzerine Sülüş "Hoş geldiniz beyim, sefa geldiniz!" merasimini icra ettikten biraz sonra Ziba'nın ablası Nazlı da geldi, bir yandan Nazlı Hanım kahve pişirmekle meşgul olurken diğer taraftan sohbete de başlandı.

Öncelikle Nazlı'nın da Ziba kadar güzel bir kadın olduğunu söyleyelim. Hem bazı kadınlar evlenip çocuk da doğurduktan sonra kızlık hallerine has dilberlikleri epeyce sıradanlaştığı halde Nazlı böyle bir kazaya uğramamış ve neredeyse Ziba'dan daha güzel denilecek bir haldedir.

"Başlandı" dediğimiz sohbetin Ziba'yı hizmetçi alma meselesi hakkında olduğunu söylemeye gerek bile yoktur. Zaten Ziba, Şems Hikmet Bey'i görür görmez bu meseleyi açmış değil miydi? Dolayısıyla Hikmet Bey'in Sülüş'e:

— Ziba'yı hizmetçi almak istediğime neden gülüyorsunuz Sülüş Ağa? Kızcağızı terbiye ederek bir de kocaya verip hanımlar sırasına koyarsam sanırım buna gülmemelidir. Sevinmeli, teşekkür etmelidir! sözünü söylemesi sohbetin başlangıcını oluşturmuştu.

Bu sözün söyleniş tarzından da anlaşılacağına göre bey bu sözleri biraz telaşlıca ve hiddetlice söylemişti. Çünkü "Çingeneden hanım olmaz" fikri yalnız Ziba'yı hizmetçi etmek meselesine değil, belki beyin zihninde olan bazı niyetlere de itiraz demekti. Hem öyle niyetler ki henüz kendisi bile tasvip etmediğinden başkalarının da tasvip etmediklerini görmek beyin derhal sinirlerine dokunuyor.

Sülüş yapabildiği kadar ciddiyet tavrını takınarak:

— Güldüğümüz, eğlendiğimiz yok a beyim! Hani ya şu sizin fikirlerinize güldüğümüz yok. Ziba gibi on altı on yedi yaşında bir çocuğun "Hanım olacağım" demesiyle biraz latife etmiştik.

— İyi ya işte! Şimdi de işi erkekçesine konuşalım! Dün değil evvelki gün Ziba'yı Kâğıthane'de gördüm, pek beğendim. Hem kendisini beğendim hem sesini!

Nazlı:

— Evet beyim! Ziba'nın sesi gibi ne Alibeyköy'de ne Kâğıthane'de, hiçbir yerde bir ses daha yoktur. Medet deyip çıktığı gibi...

Sülüş:

— Sen sus be! Biz erkekçesine konuşacağız!

Nazlı:

— Ooh! Erkek olmuş da baş yarmış!

Bu gibi Çingenelikler Şems Hikmet Bey'i kusturmak derecelerine getiriyor ve yaptığı işlerden kendisi de hayâ ediyorduysa da ne çare ki bu işleri bir gönül mecburiyetiyle yaptığından katlanmayı gerekli görüyordu.

Sülüş'le Şems Hikmet Bey arasında konuşulanlar Ziba'nın hizmetçi sıfatıyla alınıp verilmesini zora sokacak gibi görünmediyse de Sülüş, Çingeneler arasında alışılmış olmayan böyle bir duruma kopkolay rıza göstermediğinden, Şems Hikmet de henüz hane halkıyla buna dair söz etmemiş olduğu için Sülüş kızı kolundan tutup verecek bile olsa alıp götüremeyeceğinden konuşmaya kesin bir netice veremiyordu.

Gerek Nazlı'nın gerek Sülüş'ün asıl anlamak istedikleri şey Ziba'ya beyin kendisinin ilgisi olup olmadığı meselesiydi, sözü hep bu tarafa sevk etmek istedikleri halde Çingeneliklerine rağmen yine de cesaret edemiyorlardı. Şems Hikmet Bey de onların bu maksatlarını anlamazlığa vuruyordu. Nasıl anlamış görünsün? Koca bir bey "Ben şu Çingene kızına vuruldum. Sevdasının tesiriyle deli divane oldum! Ne yaptığımı ben de bilemiyorum" itirafını nasıl etsin?

Maksadını yalnız şu şekilde belirterek demişti ki:

— Musikiye pek merakım vardır. Ailemde herkes musikiyle ilgilidir. Güzel sese tutkunum! Ziba'nın sesini de âşık olmak derecesinde beğendim. Onu ustamız Davut Bey'e teslim edeceğim. Hem müziğin temel kurallarını öğretsin,

hem de bir saz meşk etsin. Adam çıkar, terbiye kabul ederse kendisini bir de kocaya veririm. Hele bu kızın maiyetime girmesi sayesinde siz de refaha erişmiş olursunuz. Size elden gelen iyiliklerin hiçbirisini esirgemem.

Sülüş bu sözlerin neresine itiraz etsin? Nihayet:

— Beyim! Bize bir iyilik geldi, Allah bizi mesut etmek istedi ama biz henüz anlayamıyoruz. Ayıp değil a! Cehaletimize, Çingeneliğimize veriniz. Fakat bize birkaç gün müsaade ediniz de bir düşünelim, dediğinde bey de bu karara razı oldu.

Kararın bu şekilde verilmesi üzerine artık Şems Hikmet Bey'in kalkıp kayığına binerek işine gitmesi gerekmişti. Biçare delikanlının çok istediği bir arzusu daha vardı ama o arzuyu nasıl açıklasın? Arzusu şu Ziba'yı bir dakikacık için olsun yalnızca bir tarafa çekerek dört lakırdı etmekti. Bu arzuyu bir türlü meydana koyamadı. Razı olmazlar diye değil! Bir Çingene kızının şu kadarcık bir şeye razı olmayacağı hatır ve hayale bile sığmaz. Kendisi bu teklifi etmekten hayâ ediyordu. Bu teklifte bulunursa asıl maksadının ne olduğunu meydana koymuş olacağı düşüncesiyle çekiniyordu.

Nihayet çıkarıp Sülüş'e ve karısına beşer ve Ziba'ya da on mecidiye vererek Çingeneleri sevinçlerinden çıldırtmak derecesine vardırdıktan sonra kayığına bindi, doğruca Üsküdar'a geldi. Râkım Bey henüz İstanbul'a[1] inmemiş ve Selimcan'la hâlâ Şems Hikmet'in iki gündür sabahları erkenden kayboluşundaki hikmete dair konuşmaktaydı.

Râkım Bey, Şems Hikmet'i görünce dedi ki:

— Yine Kâğıthane'ye mi gittiniz birader?

— Nereden biliyorsunuz?

— Dün de Kâğıthane'ye gitmiş olduğunuzu öğrendik de.

— Maşallah maşallah! Öyleyse sizi Zaptiye Nezareti'ne[2] casus kaydettirmeli! Halkın hareketlerini gizlice araştırmak hususunda pek mahirmişsiniz!

---

1 XX. yüzyılın ortalarına kadar İstanbul dendiğinde Suriçi olarak da adlandırılan tarihi yarımada kastedilmekteydi.

2 Osmanlı Devleti'nde kolluk kuvvetlerinin bağlı olduğu teşkilat.

Şems Hikmet bu sözü sapsarı kesilmiş bir tavırla söylediği gibi, Râkım Bey de işitir işitmez sapsarı kesildi. Bunun da sebebi anlaşılmayacak bir şey değildir. Şems Hikmet başladığı işi kendisi de beğenmediğinden her duyan, işiten kendisini ayıplayacak diye büyük bir çekinme halinde bulunuyor ve dolayısıyla en küçük alaylı bir tavırdan çıldırasıya etkileniyordu. Râkım ise üç dört senedir kayınbiraderinden asla böyle acı bir söz işitmemiş olduğundan, bugün birdenbire en acı sözü duyup en büyük hakareti gördüğü için vücudundaki bütün kan kalbine toplanarak sapsarı kesilmişti.

İşittiği söz üzerine Râkım'ın nutku tutularak nerdeyse iki üç dakika ağzından tek bir harf çıkmadı. Şems Hikmet de ağzından çıkan sözlerden tamamen pişmanlık duymuşçasına sözün daha ilerisine varmadı. Selimcan aralarını bulmak için dedi ki:

— Birbirinizin meramınızı anlayamadınız oğullarım! Kimse kimsenin halini gizlice araştırmıyor. Sabahleyin alışılmışın dışında erkenden kaybolmanız ailece merak konusu oldu da dün sabah sizi gören kayıkçıdan hepimizin ortak kararıyla haber soruldu.

Şems Hikmet:

— Yirmi yirmi beş yaşında bir adamın iki sabah erken çıkmasına o kadar büyük bir önem verilemez.

Râkım hemen kayınbiraderini temin için dedi ki:

— Özellikle sizin gibi şu yaşa gelinceye kadar halinde, şanında merak konusu olacak hiçbir şey görülmemiş olan bir babayiğit için! Affediniz kardeşim! Maksadım sizi hesaba çekmek değildi. Biz sizin arzularınıza muhalefetle mükellef değiliz. Bilakis arzularınıza hizmet etmeyi kardeşliğin gereklerinden sayarız.

Bu söz Şems Hikmet'e pek ziyade tesir etti. Söylediği acı söze karşılık eğer Râkım Bey de bir acı söz söylemiş olsaydı belki bu kadar tesir etmezdi.

Arzularına hizmetle mükellefmişler ama Şems Hikmet kendi arzusunun neden ibaret olduğunu nasıl söyleyebilsin?

"Ben bir Çingene kızının kara sevdasına tutuldum" itirafını nasıl edebilsin?

Neyse biraz sonra Râkım Efendi'nin İstanbul'a, gazetehanesine gitmesi, Şems Hikmet'in de müzik hocası Davut Bey'in evine gitmesiyle bu hadise de tamamen bertaraf edilmiş oldu.

7

Bundan önce Davut Bey'le ilk tanıştığımız zaman kendisinin öyle sair birtakım musiki erbabı gibi beş on para karşılığında halkı eğlendiren bayağı kişilerden olmadığını görmüştük. Bu zat Şems Hikmet'i oğlu ve hatta kız kardeşi Münevver'i de kızı gibi sevdiğinden biçare delikanlı hiç kimseye söyleyemeyeceği derdini Davut Bey'e söyleyebilmek cesaretiyle onun evine gitmişti. Üstelik Kâğıthane'ye gidildiği gün Ziba'nın sesini herkesten çok beğenmiş olan Davut Bey, kıza yeni birkaç şey ezberleterek fevkalade zekâsını da takdir etmiş olduğundan Davut Bey'in Ziba'yı öyle alelade bir Çingene olarak kabul edivermeyeceği de ümit olunabilir.

Davut Bey her gün evinde bulunan bir adam olmadığından o gün hem de geç vakitte evinde bulunmasını Şems Hikmet talihinin yaver gitmesine yordu. Dört odalı evceğizinin en küçük odasını kendine müzik odası yapmış olan Davut Bey, bu odacığı her türden sazların birer tanesiyle süslemişti, tabii piyano sazların şahı olarak büyüklüğünü muhafaza etmekte ve çeşit çeşit notalar da piyano yanında bir kütüphane teşkil etmektedir.

Davut Bey'in evine varıncaya kadar yolda kendi kendine düşünüp taşınan Şems Hikmet herkesin önünde kendini mağlup eden mahcubiyetini Davut Bey huzurunda terk etmeyecek olursa ondan umduğu yardıma nail olamayacağını düşünerek üstadına fikirlerini serbestçe bir şekilde anlatmak cüretiyle yanına gitmişti. Lakin ne kadar serbest olsa da yine gönlündeki asıl sırrı açamayıp hal hatır sor-

makla ve birkaç yeni bestenin hocası tarafından öğrencisine gösterilmesi suretiyle sohbete başlanmasından sonra Şems Hikmet o günkü ziyaretinin asıl maksadını Davut Bey'e şu şekilde arz etti:

— Efendim! Ben bugün size bir meramımı arz etmeye geldim, ama onu arz etmezden evvel bizim alaturka müzik hakkında size bir görüşümü de arz etmeliyim. Hemen hemen bütün bestelerimiz öyle bir şekilde düzenlenmiş ve düzenleniyor ki hakkıyla okumaya binde bir şarkıcının bile sesi yeterli gelmiyor. Bunun için birbirinden farklı ahenklerle perdeleri indirmeye mecburiyet hissediliyor.

— Alafrangada da böyle değil mi ya? Tam hakkıyla yapılmış olan operaları okuyacak aktör ve aktrislerin sesi yeterli gelmeyecek olursa orkestra başı gereken parçaları bir perde, iki perde, hatta üç perde aşağıdan çaldırarak şarkıcının sesindeki uygun dereceye indirir. Tam ses dünyanın her tarafında nadir bulunur. Onun içindir ki tam sese sahip olan bir sanatkâr kadın olsun, erkek olsun Avrupa'da milyonlar kazanır.

— Ha işte asıl merak ettiğim şeyin kapısını da siz açmış oldunuz. Ya bizde tam sese sahip olan ne kazanır?

— Bize bakmayınız! Bizde henüz musikinin kadir ve kıymeti hakkıyla takdir olunmamıştır. Bununla birlikte iyi ses sahibi olanlar yine de onu geçim sermayesi yapabiliyorlar. Velev ki dinleyenler tarafından aşağılansalar bile yine sesleri sayesinde yaşayabiliyorlar.

— Ya geçen gün Kâğıthane'de dinlediğimiz kızın sesi gibi bir sese sahip olan birinin sırf Çingene olduğu için aşağılanmasına ve hakarete uğramasına ne demeli!

— Kendisi de ne kadar güzeldi! Fakat ses denilen şey öyle ilahi bir bağıştır ki sahip olan kişinin ne güzelliğine, çirkinliğine bakılır, ne Çingeneliğine falanına! Ses, her kimde olursa olsun sestir!

Şems Hikmet, Davut Bey'den bu sözü işitince büyük bir ümit ve cesaret elde etti. Kalbinden geçen şeylerin mahiyetini kendisi dahi henüz anlamayarak gözünde Ziba'nın yerini

tayin edememiş olduğu halde işte bunu Davut Bey tayin etmiş bulunuyordu. Kendisi gibi o da hem Ziba'yı, hem sesini güzel buluyordu. İşin bu kadarını beye tasdik ettirdikten sonra biraz daha ilerlemek için dedi ki:

— Lakin yalnız ses de yeterli değil. Ses ne kadar tiz, ne kadar gümrah olursa olsun o sese sahip olan kişide zekâ da bulunmazsa neye yarar? Bir şeyi bin defa meşk edersin de yine anlamaz, icra edemezse...

— Bu sözü güzel Çingene kızı için söylüyorsanız onu tecrübe etmiştik. Yarım saat, üç çeyrek içinde Ziba mıdır, Emila mıdır o kıza öğretebildiğim şeyi başka öğrencilere bir günde meşk edemem. Bilhassa Çingenelerin müziğe kabiliyetleri pek büyük oluyor.

— Evet! Evet! Ben de bu kızın zekâsını pek beğendim. Biçarenin Çingenelikten başka hiçbir kusurunu bulamadım. Cariye olsa bin lira eder. İşte şimdi isteğimi de söyleyeyim: Şu kızı eğitmek istiyorum. Eğitim ve terbiyeyle adam etmek, olgun bir insan yapmak merakına düştüm. Fakat bu hususta asıl sizin yardımınızı rica edeceğim.

— Benim ne yardımım olabilir? Meşk için mi söylüyorsunuz? Her kim benden meşk istemiş olursa olsun esirgemek şanımdan değildir.

— Buna herkesle beraber ben de teşekkür ederim. Fakat sizden istediğim yardım yalnız bundan ibaret değildir. Bu iş bence bir sır hükmünde olacak, o sırrın korunması yardımı da size kalacaktır.

— Sırra aklım ermedi.

— Canım, kız güzel değil mi ya? Bizim valide ve eniştenin hali de malum. Bir Çingene kızına âşık olmuş diye itiraza kalkışacak olurlarsa...

— Âşık mı olmuş diyecekler! Amma yaptınız ha! Bunlar çocuk mu olmuşlar? Hiç Çingene kızına âşık mı olunurmuş?

Şems Hikmet'te çehre değişti. Çingene kızına âşık olunamayacağı fikri beklentisine hiç uygun düşmedi. Ancak beklentisine uygun düşmeyen şeyler için Davut Bey'le konuşup tartışacak değil ya?

Şems Hikmet bu Ziba meselesini kendisi için önemli bir mesele saymıştı ve bu hususta gayet sağduyulu davranmaya kesin kararlıydı. Dolayısıyla sırası gelmeksizin bir şeyi değil tartışmaya açmak, kendi hayal dünyasından bile uzaklaştırmaya gayret ediyordu. Öyle ya! Hislerinde ve arzularında kendi kendine ilerleyecek bile olsa, Ziba'nın Çingeneliği biçare delikanlının hayali önüne çıkar çıkmaz içi ürkmekte ve kendi kendini kınamaktadır.

Sohbetin devamında aşk ve sevda bahsini Şems Hikmet de reddetti ve hatta alaya aldı, Ziba yüzünden edineceği tecrübenin yalnızca müzik açısından değil, insanlık açısından da büyük bir tecrübe olacağı ve bu konuda Davut Bey'in yardımına minnettar kalacağı konuşuldu. Ayrıca herkes bu tecrübenin ciddiyetini takdir edemeyeceğinden işi şunun bunun sataşmalarına ve alaylarına malzeme etmektense kimseye renk vermemeyi uygun buldular.

Şems Hikmet'in hareketlerinin ne kadar akıllıca olduğuna dikkat etmeli; işte ortaya büyük bir mesele çıkardığı halde asıl maksadını ne Selimcan'a ne Davut Bey'e anlatmak şöyle dursun henüz Ziba'ya dahi anlatmamış ve hatta kendi kendine bile itiraf etmemişti. Bununla birlikte şu iki üç günlük teşebbüsünü pek güzel tezgâhlayıp, işi de böyle akıllıca yürütürse tam olarak başarıya ulaşacağını ümide başlamıştı.

Meşke nerede ve hangi gün başlanacağını daha sonra Davut Bey'e haber vermek üzere Şems Hikmet Bey hocasına peşinen teşekkürlerini sunarak kalktı, kendi evine geldi, bundan önce kendisinde hükmünü göstermekte olan ümitsizlikten kalbinde zerre bile kalmayıp onun yerine büyük bir ümidin geçmiş olması şu hikâyemiz açısından en çok önem verilecek durumlardandır.

O akşam ne sofrada ne selamlıkta gerek Râkım Bey gerek Selimcan, Şems Hikmet'e Kâğıthane ve Çingene karılarına dair tek bir söz söylemediler. Bu Çingene meselesi ortaya çıkmazdan evvel akşamları nasıl vakit geçiriyorlar-

dıysa yine öyle sohbete başladılar. Koca Şems Hikmet hem bunların sohbetlerine katılıyor hem de kendi içinde başka bir âlemde bulunarak o âlemde Zıbalar, Davut Beylerle meşgul oluyordu. İnsanın böyle kendisini yine kendisince bir âlemde bulması ne lezzetli şeydir. Buna bazı seçkin kişiler "kesret içinde vahdet"[1] derler ki insanlar onu kendileriyle beraber zannettikleri halde o adam cihanı dolaşır da yine bulunduğu yerden ayrılmamış olur!..

Bugün meydana gelen olayları tamamlamış olmak için Şems Hikmet Bey Alibeyköy'den ayrıldıktan sonra Şebekçioğlu ile Ziba ve Nazlı arasında devam eden konuşmayı da kaydetmelidir:

Nazlı ömründe bu kadarını görmediği akçeyi kendi elinde ve bir o kadarını Sülüş'te ve iki mislini de Ziba'da görünce hayretini öyle bir dereceye vardırmıştı ki artık "Hanım olacak!" diye Zıba'yla alay şöyle dursun, Ziba'dan gayrı kendisinin de hanım olduğuna ve Sülüş'ün de artık beyefendi sayılması lazım geleceğine inanarak bu düşüncesini onlara da anlatmıştı. Hatta demişti ki:

— Elde bu kadar para bulunduktan sonra köyün en zengini biz sayılmaz mıyız?

Sülüş alaycı bir şekilde gülerek dedi ki:

— Aptal! Bu para çok mudur? Bir de bu parayı veren efendiyi düşün, şöyle elini cebine soktuğu gibi bu parayı bahşiş olarak veriyor. Ya daha ne kadarını verecektir? Ya kendisinde ne kadar para bulunmalı ki bu kadar bahşiş verebilsin?

Zıba:

— Demek oluyor ki o beyefendi bizi ihya edebilecektir.

Nazlı:

— İhya ne demek! Belki de elmaslara, incilere, sırmalara gark olacağız.

Zıba:

— Öyleyse ben ona hizmetçi olmalıyım.

---

1 Çokluk içinde birlik, teklik.

Sülüş bir daha alaycı bir şekilde güldü, dedi ki:

— Seni hizmetçi olarak almak isteyen efendi böyle birkaç yıllığın kadar parayı bahşiş olarak verir mi?

Nazlı:

— Ne demek istiyorsun sanki?

Sülüş:

— Vallahi benim anladığıma kalırsa bu efendi Ziba'yı beğenmiş, sevmiş olmalıdır. Ben bu işin içinde bir gönül eseri görüyorum.

Nazlı ve Ziba ikisi birden büyük bir hayretle "Amma yaptın ha!.." demeleriyle Sülüş zannının doğruluğunu ispat için dedi ki:

— Ben çocukken böyle bir iş daha oldu. Efendinin birisi bizden bir gacıya âşık oldu. Sonunda nikâhlayıp aldı.

Nazlı:

— Hiç işitilmemiş şey!

Ziba:

— Hiç beyefendiye varılır mı?

Sülüş:

— İşitilmemiş değil, olmuş şeydir. Hem bir beyefendiye neden varılmasın? Herifin keyfinin kâhyası değilsin ya? Hıristiyan alır, Yahudi alır, Çingene alır, kimi isterse alır. Cebinde parası bol olduktan sonra ne ister de yapamaz?

Ziba:

— Bakalım ben ona varır mıyım?

Sülüş ile Nazlı kahkahalarla güldüler. Sülüş dedi ki:

— Ya benim gibi fakir bir Çingeneyi mi istersin?

Ziba:

— Ne bileyim ben!

Nazlı:

— Deli kız! Efendilerin, beylerin en küçüğüne varmak bizim Çingenelerin en büyüğüne varmaktan daha iyidir. Kocan Çingene olduğu zaman her gün yiyeceğin dayak değil mi? Her gün işiteceğin sövmek, saymak değil mi? Pek de canı isterse seni başka bir Çingeneye satıverir. Veyahut başkasının karısıyla trampa eder. Bak o hanımlara! Ne

kadar nazlı oluyorlar! Elmaslar içinde! Karşılarında kullar, halayıklar el pençe divan duruyorlar.

Ziba dediğimiz kızcağız henüz on altı yaşına varmamış, henüz zihnine evliliği falanı yerleştirmemiş olduğundan kocaya varmak hakkındaki bu düşünceyi Çingenelik halince mümkün olabilen bir masumiyet tavrıyla dinlemişti. Ailenin bu konuşmaları neticesinde henüz ismini bile bilmedikleri beyefendi, Ziba'yı hizmetçi adıyla mı olur her ne adla alacak olursa olsun vermeleri kararlaştırıldı. Zira bu adamın en düşük bağışının bile kendilerini Çingenelerin en zengini, en büyüğü yapabileceğine hepsi inanmıştı.

8

Şems Hikmet Bey başladığı işin zorluklarını tam olarak kavramış olduğundan kendisinden başka hangi delikanlı olsa yüzüne gözüne bulaştıracağı ve kendisini de âleme rezil edeceği aşikâr olan bu işte gayet akıllıca hareketle istenilen neticeyi elde etmeye fevkalade önem veriyordu.

Davut Bey'le görüştüğü günün akşamı eniştesi ve hocasıyla da akşam sohbetini bitirdikten sonra yatak odasına geldi ve "İşleri şimdiye kadar güzel idare ettik. Yarın Düriye Hanım'la da işi yoluna koyabilirsek maksadı gerçekleştirmiş oluruz" diyerek o gece pek rahat bir halde uykuya vardı.

Düriye Hanım denilen zat, Boğaziçi'nin bir köyünde küçücük bir yalıda oturan bir hanımdır ve ihtiyar bir kocası ve vefat etmiş kızından kalma iki de küçük kız torunuyla birlikte yaşar. Kocası hiçbir işe yaramayacak kadar hasta olduğundan ailenin idaresi Düriye Hanım'a kalmıştır. Bu kadın pek çok aileyi tanır. Evlenecek erkekler, kocaya varacak kızlar hep bu kadının himmetine, hizmetine muhtaçtırlar. Düriye Hanım'ın kılavuzluk[1] ettiği kızlar da erkekler de

---

1 Evlenme işlerinde aracılık edilmesi.

hizmetinden daima memnun kalırlar. Zira kimin kime layık olduğuna hükmetmekte Düriye Hanım tektir. Dolayısıyla bazı zarif kadınlar Düriye Hanım'a "çöpçatan" namını vermişlerdir ki onun çöplerini çattığı evlilikler daima mesut çıkmış ve bu namı hak ettiğini ispat etmiştir.

Râkım Bey'le Münevver Hanım'a kılavuzluk eden de Düriye Hanım olduğundan Şems Hikmet Bey'le de bir yakınlık oluşturmuştu. Hatta böyle kadınların pek bir hoşsohbet olacakları malum olduğundan tuhaf sözleriyle beyefendiyi saatlerce eğlendirdiği de olurdu.

Şimdi sabahleyin Şems Hikmet evvelkiler gibi pek de erken davranmaksızın bir araba getirterek karadan Düriye Hanım'ın yalısına vardı. Kadın, başında yalnız bir namaz beziyle beyi karşıladı.

Şems Hikmet Bey bugün mühim bir iş için kendisine geldiğini meseleye giriş olarak söylediği zaman Düriye Hanım gülerek:

— Korkarım evlenmek istiyorsun beyim!

— Bunda korkacak ne var!

— Öyle ya! Sevinmeliydi. Emrediniz bakayım, hangi kızı istiyorsunuz.

— Yok! Öyle kolay kolay emredemem, diye ta Kâğıthane'ye giderek Ziba'yı nasıl gördüğünü, nasıl beğendiğini ve talim ve terbiyesini nasıl arzu ettiğini ve bu iş için Davut Bey'le de nasıl konuştuğunu uzun uzadıya, adeta masal söylercesine anlattı.

Düriye bu hikâyeyi dinlerken yüzü kâh buruşur kâh gülümserdi. Nihayet Şems Hikmet Bey, "İşte bu kızı size misafir getireceğim. Hem masrafını da fazlasıyla vereceğim. Sizden başka kimseye emniyet edemeyeceğim," dediği zaman bilgiç kadın derin bir düşünceye daldı.

Kadının düşündüğü süre boyunca Şems Hikmet'in de içinden kanlar gidiyordu. Ya büyük bir nezaketle özürler dileyip ricasını reddederse?..

Hem de etti ya! Kadın dedi ki:

— Beyim! Valideniz hanımefendiyle olan hukukumun derecesini bilirsiniz. Böyle bir işe valideniz rıza gösterecek

olsaydı elbette Ziba Hanım'ı kendi evinize götürürdünüz. Burada eğitimi gizlice olacak. Validenizin bunu haber alırsa benimle selamı sabahı keseceği bellidir.

— Varsın kessin! Validemin kocaya verecek bir kızı daha yok ki...

Bu söze Düriye Hanım fena halde alındı. Dedi ki:

— Yok, ama oğlum, ben valideniz gibi hanımları yalnız kızlarına koca bulayım, oğullarına karı hazırlayayım diye saymam! Ben büyüklerimin kadirlerini, hürmetlerini bilir ve tanır bir kadınım! Oğlunun sevgilisine hizmet ettiğimi haber alır da bana, "Kadın, sende bu hüner de mi vardı?" derse ne cevap veririm? Sonra bütün âlemin yüzüne nasıl bakarım?

Düriye Hanım'ın sözü nerelere kadar çekip uzattığını Şems Hikmet derhal anladı. Özür dilemek babında bir girişten sonra her ne kadar Ziba kendi evinde bulunacaksa da kendisinin Ziba'yla o evde asla birlikte olmayacağını anlattı. Hatta Ziba'ya bu yüzden âşık olmayı katiyen reddederek maksadının yalnızca onun talim ve terbiyesi olduğu hususunda kadına teminat vermeye başladı. Gerçi Düriye Hanım böyle ağızlara kulak verecek safdillerden değildi. Ancak Şems Hikmet de kadını ağız kavaflığıyla[1] kandırmaya gayret ahmaklığında bulunmayıp, "Diyelim ki bu kızın eğitimini tamamlar da onunla kavuşmayı arzu edecek olursam, o arzumu validemin de onayını alabileceğim bir şekilde elde ederim. Yoksa ne sizi ne kendimi validemin yanında, dostlarımın nezdinde kepaze etmem," demiş olduğundan ve Ziba'yla görüşmeyi daima Düriye Hanım'ın kendi huzurunda gerçekleştirmek şartıyla kızı kabul ettirebildi.

Zaten Düriye Hanım her şeyden ziyade kendi menfaatine hizmet eder bir kadın olduğundan verdiği ret cevaplarında o kadar ısrar edebilir mi?

Ziba'nın eğitiminden asıl beklenen şey kendisine o Çingenelik halini terk ettirmek olduğundan ve dolayısıyla geleceği evin oldukça muntazam bir yer olması lazım geldi-

1 Gevezelik.

ğinden Şems Hikmet, Düriye Hanım'a yirmi adet Osmanlı altını vererek bununla evin mefruşat eksiklerini gidermesini emretti. Bu emir kadını hepsinden ziyade ikna edecek emirlerden değil midir?

Şems Hikmet, Düriye Hanım'ın yalısından bir kayığa binerek açıldığı zaman içinden ne kadar sevinmekteydiyse Düriye Hanım da o kadar sevinmekteydi. Zira Ziba kendi evinde bulundukça o evin Şems Hikmet Bey'in evi sayılarak idaresinin de beye ait olacağını anlamıştı.

Zaten bu evi idare etmek Hikmet Bey'in de göze aldığı bir şey değil mi ya? Fakat güzel Ziba hakkındaki hissiyatı o kadar ciddidir ki böyle bir masraf delikanlının gözüne bile görünmüyor. Hem Şems Hikmet öyle hesabını kitabını bilmez adam değildir. Düriye Hanım'ın evini idare için ayda en fazla sekiz, on altın yeterli olacağından kendisi kadar irada sahip olan bir adamın bu kadar bir masrafa katlanamaması düşünülemez. Fakat ayda sekiz, on lira denilen şey bile Düriye Hanım'ın evine hiçbir zaman girmemiş olduğundan bu da Düriye Hanım'ı fazlasıyla sevindirmekten geri kalmaz.

O gün evine döndüğü zaman Şems Hikmet diğer günlerde geçirdiği şekilde vakit geçirmiş olduğu gibi ertesi gün de evinden bir tarafa ayrılmamış ve hesabınca kendi üzerine yönelmiş olan dikkatli bakışları bu şekilde yanıltmıştır.

Şuracıkta Şems Hikmet'in her zaman nasıl vakit geçirdiğini de anlatmak için şu kadarcık bir izahla yetinilsin: Her hali, her merakı ılımlı olan bu delikanlı diğer mirasyedilerin yaptıkları gibi dünya zevklerinin yalnızca içkide, şehvet düşkünlüğünde olduğu inancında değildir. Zamanının en büyük kısmını hocası Selimcan'la birlikte kitap odasında geçirir. Bir de iş odası vardır ki marangozluğa, demirciliğe ait alet edevatın tamamı mevcut olup şerit testere, makineli burgu, planya makinesi, torna tezgâhı gibi ufak tefek makineleriyle orası adeta bir fabrikacık gibi olduğundan delikanlı bu fabrikada usta işi kilitlerden masalara, konsollara kadar her şeyi yapar. Hatta bir defa güzel bir sandal dahi imal etmiştir.

Kâğıthane ve Çingene karıları meselesi bir aralık validesinin de dikkatini çekmiş olduğu halde böyle iki gün evinden dışarıya çıkmaması ve her zamanki eğlenceleriyle yine eğlenmesi oğlunun halinde hiçbir değişiklik olmadığına kadıncağızı inandırmıştı. Hatta Selimcan'ı dahi inandırmıştı. Yalnız gazeteci Râkım Bey inanamamış, fakat o da inanmış görünmüştü.

Düriye Hanım'la görüşmesinin üçüncü günü Şems Hikmet Bey eniştesiyle birlikte İstanbul'a inip gazetehaneye gitti. Çünkü bazı vakitler gazetehaneye giderek yayın işleriyle de meşgul olurdu. Her tür yayın işini yapabilmeye de kabiliyetliydi. Hatta imzasını kâh yalnız "Şemsi" kâh da "Hikmet" olarak atar, bazı kere bir imzayla yazdığı makalesine diğer imzayla yine kendisi itiraz ederek güzel bir tartışma meydana çıkarır, okuyanları da memnun ederdi.

O gün ikindi vaktine kadar gazetehanede meşgul olduktan sonra artık Üsküdar'a geçeceğini eniştesine haber vererek kalktı, köprüye gitti. Giderken Hikmet hiç arkasına bakmıyordu. Zira eniştesinin mutlaka arkasından bir adam göndereceğini hesap etmişti. Gerçekten de Râkım, kayınbiraderinin sahiden Üsküdar'a geçip geçmeyeceğini anlamak için derhal matbaa dizgicilerinden zeki bir adamı saldıysa da adamın dönüşünde kaynının doğruca Üsküdar vapuruna binmiş olduğu haberini alarak rahatladı.

Halbuki Şems Hikmet Üsküdar'a çıkar çıkmaz bir hayvan tutarak karadan Düriye Hanım'ın yalısına vardı. Üç gün içinde Düriye Hanım'ın mefruşat eksiklerini giderme hususunda ne kadar iş yapmış olduğunu görünce iki üç güne kadar Zıba'yı oraya getirebileceğini anlattıktan sonra kendi evine gitti. O akşam Râkım Bey gelip de Şems Hikmet'in saat kaçta konağa geldiğini uşaktan soruşturduğu zaman vapurdan doğruca evine gitmiş olduğuna şüphe edemedi.

Ertesi günü sofra takımına ait bazı ufak tefek eşya almak için Şems Hikmet Bey Galata'ya geçti. Kendi evi için satın aldığı şeyler aslında Düriye Hanım'ın evi için satın alınacak

şeylerin vesilesi olduğundan kendi evi için yalnızca bir küçük çuval dolusu tabak, kadeh filan satın aldığı halde Düriye Hanım'ın evi için altı kişilik mükemmel bir sofra takımı satın aldı ki şamdanlarına ve üzerine çatal kaşık konulacak billurlarına varıncaya kadar hiçbir noksanı yoktu.

Bu eşyayı bir kayığa yükleterek doğruca Düriye Hanım'ın yalısına vardı. Hanım, "Canım bu masrafa hacet mi vardı a oğlum!" deyince Şems Hikmet dedi ki:

— Ziba gibi bir kızı eğitmek lazım gelince bu masraflara pek büyük ihtiyaç vardır. Arzu edilen bunları yalnızca görmesi değildir. İnşallah yardımınızla bunları kullanmayı da öğrenecektir.

Düriye'ye gerekli başka talimatları da verdikten sonra yarın akşam Ziba'yı getireceğini söyleyerek kalktı, yine kayığa binerek kendi evine aldığı çuvalla beraber Salacak İskelesi'ne çıktı.

Bütün hane halkı nezdinde, hatta Râkım Bey'in gözünde bile o gün beyefendi Galata'ya giderek bir çuval dolusu tabak çanak satın almış sanıldı.

9

Şems Hikmet'in iz kaybettirmek hususundaki dikkat ve mahareti üzerine artık Râkım Bey'in bile Kâğıthane ve Çingene karıları hadisesinin neticesizliğine inandığına hükmedersiniz ya.

Halbuki delikanlı ertesi sabah yine seher vakti bir kayık tutarak Alibeyköy'e varmıştı. Fakat bu defa kayığı Salacak İskelesi'nden tutmamıştı. Üsküdar'a kadar gidip bindiği kayıkla Balıkpazarı'na çıktıktan sonra oradan başka bir kayık tutarak gitmişti ki işte bu da bir iz kaybettirmek demektir.

İhsanı bol olan beyefendinin birkaç gün eser göstermemesi Şebekçioğlu Sülüş Ağa'yı epeyce üzmüşken bir de sabah erkenden beyefendi geliverince Çingenenin yüzü

güldü. Hem de beyefendi gayet güleç bir haldeydi. Sülüş'e dedi ki:

— Ey Sülüş Ağa! Bugün Ziba'yı alıp götürmeye geldim.

— Biz de senin efendim! Ziba da senin! Hepsi senin!

— Fakat alıp götüreceğim dediğime bakıp da Ziba'yı bir daha göremeyeceksiniz zannetmeyiniz. Ne zaman isterseniz görebileceksiniz. Ziba'nın çok iyiliklerini görüp onun sayesinde zengin ve bahtiyar olacaksınız.

— Teşekkür ederiz efendim!

Nazlı:

— Elbette Ziba kendi güzel elbiselerinden bana da verir değil mi? O hanım olursa ben onun eskilerine razı olurum.

Şems Hikmet:

— Neden eskilerine razı olacaksın? Yenilerini yapar.

Ziba:

— (Yılışarak) Yaparım zahir!

İki karı elbise hakkında birkaç söz daha ettikleri sırada Şems Hikmet Sülüş'e dedi ki:

— Ziba'nın aylığı on mecidiyedir. Fakat bu parayı size aydan aya verecektir. Diğer masraflarının hepsi bendendir. Ziba'nın aylığından başka ben de arada bir sizi boşlamam.

"Ayda on mecidiye" sözü Çingenenin gözlerini fal taşı gibi açtı. Nasıl sevineceğini bilemiyordu. Zira kendisine ayda beş mecidiye verse her hizmete katlanmak üzere hizmetkârlığı cana minnet bilir. Şimdi ise Ziba'nın ayda on mecidiyesini aldıktan başka kendi kazancı da kendisine kalacağından artık zengin olacağına katiyen inandı.

Öğlen saat on ikiye kadar Şems Hikmet Alibeyköy'de kaldıktan sonra Ziba'yı ablası ve eniştesi kayığa kadar uğurladılar, beyle kız kayığa bindiler. Fakat doğruca Üsküdar'a gitmediler. Kâğıthane Deresi'ne gidip Çobançeşmesi'ne çıktılar.

Buraya gelinceye kadar Şems Hikmet, Ziba'nın yüzüne baktıkça kalbinden o kadar şey geçtiğini hissediyordu ki değil bunları bizim gibi işi dışarıdan gören bir yazar, Şems Hikmet'in kendisi bile yazmak istemiş olsa hakkıyla yaza-

maz. Kız, beyin yüzüne baktıkça Çingeneliğe has bir arsızlıkla sırıtıyor ve bir şeyler söylüyorduysa da bey bunların hiçbirisine kulak vermeyip kendi hayallerine dalmış halde bulunuyordu.

Çobançeşmesi'ne vardılar. Kayıktan çıkıp çimen üzerine oturdular. Bey bir sigara yaktı. Sonra Ziba'yı karşısına alarak dedi ki:

— Ziba! Senin hakkında ne düşüncede, ne arzuda bulunduğumu bilmezsin değil mi?

Ziba Çingenelere has şive ve ifadeyle, yani kelimelerdeki med harflerini[1] lüzumundan fazla uzatarak, kırılarak dökülerek dedi ki:

— Ne bileyim ben a beyim! Beni hizmetçiliğe aldığınızı kendiniz söylediniz. Hanım ederek kocaya da verecekmişsiniz. İşte benim bildiğim bu kadardır.

— Bundan fazlasını da sana ben söyleyeyim, ben haber vereyim. Lakin kulaklarını gözlerini güzelce aç da beni iyi dinle! Evvela bil ki sen pek güzel bir kızsın!

— Herkes öyle söylüyor. Bütün beyler, efendiler benimle eğleniyorlar. Bana söz atıyorlar.

— Sus! Öyle ayıp lakırdıları söyleme! Beni dinle! Gerçekten de pek güzelsin ama şu durumda bir Çingene kızısın! Sendeki bu güzellik beş para etmez. Güzel bir kız senin gibi yılışık olmamalı. Gayet ağır tabiatlı, ağırbaşlı olmalı. Yüzsüzcesine sözlerle kendi kadrini, kıymetini düşürmemelidir.

Kız bu sözleri dinliyordu ama sözlerin hikmetini onda bir nispetinde bile anlayamıyordu. Yine de Şems Hikmet Bey mutlaka meramını anlatmak için sözlerini tekrar tekrar ve gittikçe daha açık söylüyordu. O kadar ki biz o denli açık ve anlaşılır, yani düzgün ve yerinde sözleri yazmaya muktedir değiliz. Keşke Türkçemizi o kadar sadeleştirebilmeye muktedir olsaydık. Asıl sehl-i mümteni[2] denilmesi lazım

---

1 Arapçada belli durumlarda kendinden önce gelen harfi uzun okutan elif, vav ve ye harfleri.

2 Sadeliği yüzünden kolayca söylenmiş sanılan, ancak yazılması, söylenmesi ve taklit edilmesi güç edebi eser, söz ve şiir.

gelen şey budur. Herhalde biz burada Şems Hikmet'in sözlerini de Ziba'nın ve diğer Çingenelerin sözlerini de kalem diliyle yazmakta olduğumuzdan okurlarımız bu sözlerin Ziba tarafından da anlaşılabilecek derecelerdeki açık ve düzgün şeklini kendileri hayal etsinler.

Şems Hikmet, Ziba'ya ilk talimatı vermeye devam ederek dedi ki:

— Senin kadar güzel olan bir kız nasıl olmalıdır biliyor musun? Evvela erkeklerin yüzüne bile bakmamalıdır. Bir erkeğin yüzüne bakmayı ve özellikle öyle arsızcasına yılışarak bakmayı pek büyük ayıp saymalıdır. Şayet bir erkek kendisine dikkatlice bakacak olursa utanarak gözlerini yere indirmelidir. İşte mahcup kız diye böyle olana derler. Yoksa senin gibi davranan bir kıza sıyrık kız diye kimse itibar etmez. Anlıyor musun?

— Anlıyorum beyim! Hani ya şu Kâğıthane'de araba içinde oturan kurumlu hanımlar gibi nazlı, edalı olmalıdır değil mi?

— Evet!

— Fakat ben onları da görüyorum ki bazı beylere gülüyorlar. Temenna[1] bile ediyorlar.

— Onlar aşüfte takımıdırlar.

— Ama pek çoğu bu temennaları ediyorlar. Sigara bile gönderiyorlar.

— Zaten Kâğıthane'ye cuma ve pazar günleri gidenlerin çoğu açık takımındandırlar. Fakat sen onların da kurumlarını, tavırlarını taklit et ama öyle beylere aşinalık ve temenna etmek gibi ayıp olan hareketlerini beğenme. Zaten ben bu terbiyeleri sana bir günde verip bitirebilecek değilim a? Şimdiden bunlar kulağında bulunsun diye söylüyorum. Şimdi buradan ben seni bir yalıya götüreceğim, bana yakın fakir bir kadının yalısıdır. Fakir ama pek terbiyeli bir kadındır. Sen orada ilk terbiyeyi göreceksin. Sana bir de musiki ustası getireceğim. Ondan da musiki meşk edeceksin. Şöyle bir kaba-

1 Eli dudaklara ve başa götürerek verilen selam.

taslak terbiye gördükten sonra da ne yapacağımı ben bilirim. Hele sana istediğin kadar elbise yaptıracağım. Elmaslar, ziynetler de alacağım. Yalnız ilk arzu ettiğim şey şu Çingenece yılışıklığını bırakarak ağırbaşlı, kurumlu bir kız olmandır.

Şems Hikmet ne zaman "Çingenelik" sözcüğünü söylese Ziba'nın tavrında bir değişme meydana geldiğine dikkat ediyordu. Lakin bu değişmeyi terbiyeli bir kızın mahcup olduğu zamanki değişmesiyle asla kıyas etmemelidir. Ziba'daki değişmeye bir anlam vermek lazım gelirse o da "Çingeneysem ne yapayım? O da benim umurumda mı?" gibi yine Çingenecesine bir değişmedir. Şems Hikmet değişmenin de istediği gibi olmamasından dolayı karamsar oluyorduysa da daha ilk günü on altı yaşındaki bir Çingenenin insan olamayacağını düşünerek yine ümitlerini mahvetmiyordu.

Talimatlara biraz daha devam etti, dedi ki:

— Gideceğin yalıya hizmetçi olarak gitmeyeceksin. Bilakis orada sana hizmet edecekler. Fakat bilmiş ol ki hizmet etmek de güzel bir kızın ziyneti sayılır. Güzel hizmet edebilmek terbiyeden sayılır. Onun için sen de hizmet etmeyi öğreneceksin. Terbiyeli yerlerde, kibar âleminde nasıl oturup kalkarlar, nasıl yer içerler, nasıl yatarlar, hâsılı evin idaresi nasıldır, bunları öğrenmek için hizmet de edeceksin. Sana orada asla kötü muamele etmezler. Sen de kimseye kötü muamele etmeyeceksin. Herkese canım, kuzum gibi tatlı sözlerle muamele edeceksin. Eğer bu sözlerimi tutar da nasıl bir halden gelmiş olduğunu kimseye belli etmeyecek şekilde davranırsan seni o kadar seveceğim, o kadar bahtiyar edeceğim ki sen de şaşacaksın. Nasıl? Söylediklerimi anlıyor musun? Dediklerimi tutacak mısın?

— Hepsini anlıyorum. Hepsini yapacağım. Şöyle size iki dirhem bir çekirdek, çıtı pıtı bir hanımefendi olayım da siz de görünüz.

Ziba bu sözleri yine kırıtarak söylemiş olduğundan Şems Hikmet bu kırıtıklığın da ağırbaşlı kızlara layık olmadığını anlatmaya başladıysa da söyleyeceği sözlerin hepsini bir defada söylerse belki kıza usanç gelir diye korkuyordu.

Bununla birlikte gönlü istiyordu ki daima söylesin, daima öğüt versin. Zira kendisi söz söyleyip kız da dinlemeye başladığı zaman tavrında beliren ciddiyet Ziba'yı Çingenelik halinden büsbütün çıkararak hakikaten ilahi sayılabilecek olan güzelliğine meydan açıyordu. Saat altı buçuğa kadar Çobançeşmesi'nde kaldılar. Ziba birkaç defa:

— Beyim! Geç kalmıyor muyuz? Gideceğimiz yer uzak mıdır? dediyse de beyefendi:

— Biraz geç gitmek lazımdır. Seni bu kıyafetle oraya gündüz götüremem. İnşallah kıyafetini değiştireyim, hanım kıyafetine sokayım da gündüz gece, her ne zaman istersen diğer kadınlarla beraber girip çıkabilirsin, diye saat altı buçuktan evvel yola çıkılamayacağını anlatmıştı. Altı buçukta kayığa bindiler. Gece saat dokuzda Düriye Hanım'ın yalısına ancak varabildiler.

Yolda yalı, konak her ne görürlerse Şems Hikmet Ziba'nın dikkatini bunlara çekiyordu. Bu kadar değerli binaların hep insan evladı için yapılmış olduğunu, fakat böyle güzel yerlerde oturabilmek için insanın terbiyesini de mükemmelleştirmesi lazım geleceğini anlatıyordu. Kıpti denilen kavmin de insan evladı olduğu halde öyle hor ve hakir görülmesinin sebebinin cehaletleri ve terbiyesizlikleri olduğunu kızın dikkatine sunuyordu.

Ya Ziba bu sözlerin manasını kavrayarak verilen terbiyeyi alabilme kabiliyetini gösteriyor muydu?

Bu konuda hiçbir hüküm verilemez. Zira ömründe ilk defa işittiği bu sözler kızın hayretine sebep oluyor ve Hikmet Bey'in yüzüne karşı yılışmaktan kendisini ancak hayreti alıkoyuyordu.

Öyle ya! Dil denilen şeyi hayatın zaruri ihtiyaçlarını karşılamaktan başka bir de sövüp saymaya vasıta zannederen terbiyesiz, cahil bir kızcağız insanoğlunun ağzından insanı böyle melek yaparcasına yüce sözler çıkabileceğine nasıl ihtimal verebilsin?..

Deniz tarafından Düriye Hanım'ın yalısına yanaşarak yalı kapısından girdikleri zaman Düriye Hanım'ın Şems Hikmet Beyefendi'yi eteklediğini[1] ve beyin de "Estağfurullah efendim," diye kadına tevazu gösterdiğini Ziba görünce bunu ilk gördüğü bir şey olarak anladı. Bunun üzerine bey de kendisine:

— Öp bakayım Ziba! Düriye Hanım'ın eteğini öp! dediği zaman yılışıklığa meydan bulamaksızın kadının eteğini öptü. Düriye Hanım da "Estağfurullah kızım!" diye güzel bir karşılık verdikten sonra yine bey dedi ki:

— İşte terbiyeli, kibar kızlar böyle hürmet ederek kendisinden büyüklerin ya elini ya eteğini öperler. Aferin Ziba! Bir güzel etek öptün ki terbiye kabul edeceğine adeta inandım.

Düriye:

— Niçin kabul etmesin evladım! Maşallah ne kadar güzel kızcağız? Böyle güzel kızların akılları fikirleri de yerinde olur. Ben size onu bir terbiye edeyim de bakınız kibar kızlarından daha terbiyeli bulur musunuz bulmaz mısınız?

Önceden Hikmet Bey tarafından edilmiş olan tarif ve verilmiş bulunan talimat gereğince yalının alt katındaki taşlığa beş kişilik bir alafranga sofra kurulmuş olduğundan kayıktan çıkar çıkmaz Bey ve Ziba, Düriye Hanım ve iki küçük kız torunu hep birlikte sofraya oturdular. Bu torunlar birisi on ve diğeri yedi yaşında kızcağızlardıysa da Düriye'nin güzel terbiyesiyle yetişmiş olduklarından gayet terbiyeli yavrucuklardı. Alafranga sofrayı ilk kez gördükleri halde kadın ninelerinin kendilerine gündüz öğretmiş olmasının sonucunda o kadar güzel yemek yediler ki Şems Hikmet Bey hiçbir kusurlarını bulamadı.

Bu çocuklar Ziba için ibret vesilesi oluyorlardı. Kendisinden pek küçük olan çocuklar bu kadar ağırbaşlı, kibar tavırlı olduklarından kendisi arsızcasına yılışmaktan cidden hayâ etmeye başladı.

1 Selamlamak ve saygı göstermek için birinin eteğini öpmek veya eğilip öper gibi yapmak.

Fakat o da böyle alafranga bir sofrayı ilk defa gördüğünden ve önceden de kendisine buna dair hiçbir söz söylenmemiş olduğundan sofranın pek acemisi görünüyor, her hale, her şeye şaşmaktan adeta aklını oynatmışa benziyordu.

Sofradan kalktılar. Zeki Ziba sofrayı toplamak için Düriye Hanım'a yardım etmeye başlayınca buna hem hanım hem de bey çok memnun oldular. Büyük torun kadın ninesinin sürmüş olduğu cezveyle sade bir kahve pişirerek beyefendiye getirdi. Bu hizmeti pek güzel becerebilmiş olduğu için bir de büyük aferin aldı.

Kahveden sonra Şems Hikmet Bey Ziba'yı yanına çağırarak dedi ki:

— İşte Ziba, senin evin burasıdır. Her ne arzu edersen onu Düriye Hanım'a söyleyeceksin. Birkaç gün canın sıkılsa bile sonra alışırsın. Yarın benim bazı işlerim olduğundan gelemeyeceğim. Öbür gün gelir seni görürüm. Anladın mı kızım? Düriye Hanım seni evladı gibi sevecektir. Hadi bakayım, şu benim heveslerimi yerine getirirsen senin için yok yok!

Bey Düriye Hanım'a veda ederken Düriye de beyi etekleyince Ziba bu merasimi birdenbire hatırlayamadı. Fakat iki küçük kız da veda etmek için beyefendiyi etekledikleri zaman Ziba biraz sırıtarak geldi etekledi.

Oradan çıkan Şems Hikmet hemen kiralık bir hayvan tedarik ederek bindiği gibi Davut Bey'in evine vardı. Bir iki ahbap eğleniyorlardı. O günkü meşguliyetini Davut Bey'e anlatarak Ziba'nın da Düriye Hanım'ın evine aşırılmış olduğunu haber verdikten sonra:

— Bizim evdekiler beni bütün gün sizinle beraberdi diye bellemelidirler. Bunun için kendilerine bir haber gönderelim! diyerek mahalle bekçisini çağırttı. Zaten kendi konakları bekçi tarafından bilindiğinden, "Hikmet Bey bugün Davut Bey'in evindeydi. Bu gece de ahbapça eğleniyorlar. Onun için bu gece gelemeyecek" haberini gönderdi.

Bu haber konağa vardığı zaman herkesin derecesi epeyce artmış olan merakını gidermiş oldu. Gerçi Şems Hikmet

evinden hiçbir gece bir yere ayrılmamış adam değilse de kaybolmaları öyle düzensiz olmazdı, her zaman haberle, müsaadeyle ortadan kaybolurdu. Hele merakın en çoğunun da Râkım Bey'de olacağı bellidir. Çünkü her ne kadar kayınbiraderinin iki gündür izini kaybetmiştiyse de bazı aşırı hareketlerinden korktuğu için bu akşamki gecikmesi Râkım'ı yine bir meraka düşürmüştü.

O gece Davut Bey'in misafirleri dağıldıktan sonra Şems Hikmet, Davut'la Ziba'ya dair uzun uzadıya bir sohbete ve fikri bir tartışmaya girişti. Bu sırrı hiç kimseyle paylaşmadan yalnız kendi çabalarıyla başarı elde edemeyeceğini gören delikanlı Ziba hakkındaki âşıkane hislerini Davut Bey'e itiraf ederek demişti ki:

— Siz benim babam yerinde olmanızdan başka musiki gibi bir güzel sanatta da üstadım olduğunuzdan kalbimdeki büyük sır için sizi sırdaş edinebilirim. Bilirsiniz ki ben bu yaşa geldiğim halde aşk, alaka denilen şeyin adeta tamamen acemisi, yabancısı olarak büyümüşümdür. İlk sevdaya bu defa tutuldum. Münasebetsiz talihim de beni bir Çingeneye sevdalandırmak suretiyle belaya düşürdü. Fakat öyle bir sevda ki asla birlikte olmak arzusuyla değil! Keşke birlikte olmak arzusuyla olmuş olsaydı! Çünkü bir Çingene kızını elde etmekte ne zorluk olabilir? Fakat bendeki sevda bu kızı eğitip yetiştirmek sevdasıdır. Bu yabani ağaca bir aşı vurup sonra o elimle yetiştirdiğim meyveyi dermek, işte böyle bir çalışma yaparak murada ermek istiyorum. Eniştem Râkım Bey bunu mutlaka çakmış olmalı ki aleyhimde oluşan merakını bana kadar anlattı. Gerçi merak edilmeyecek bir şey değilse de bu merak benden başkası için doğru olabilir. Ben ise Ziba hakkındaki teşebbüsümle ne ailemin namusuna, ne servetimize asla halel getirmeyeceğimden eminim. Hele sizin gibi olgun bir adamın da yardımları bu merakıma hizmet edecek olduktan sonra hiçbir tehlikesinden endişe edilmeyebilir.

Davut Bey delikanlının bu sözlerini can kulağıyla dinledi. Araya hiçbir lakırdı katmayarak beyi istediği gibi söz

söylemesi için serbest bırakıyordu. Nihayet söyleyeceği kadar söyleyip susunca olgun hoca dedi ki:

— Bir Çingene kızına gönül vermiş olduğunuzdan dolayı sizi asla takdir edemem. Ancak sevdayı cinnet derecesine vardıracak kadar hislerine yenik düşenlerden olmayacağınızı da bilirim. Ama yine de teşebbüsünüzü makbul göremem. Benim yapacağım şey teşebbüsünüzü takdir etmeksizin arzunuza hizmettir. O da sizi evladım gibi sevdiğim için mecbur olduğum bir şeydir. Dolayısıyla ne zaman isterseniz meşke başlarız. Bununla beraber kızın scsi pek güzel ve kabiliyeti de pek ziyade olduğu için vereceğim meşklerin sonunda pişman olmayacağımı da ümit ediyorum.

— Teşekkür ederim efendim! Zaten Ziba hakkındaki hissiyatımı size açmaktan maksadım bu hali size takdir ettirmek ve onaylatmak da değildi. Allah biliyor, mahcubiyetimden yerlere geçerek söyleyebildim. Sizin kadar sevdiğim, itimat ettiğim bir adama halimi bu kadar utanarak söyleyebiliyorsam, sizden başka hiç kimseye hiçbir surette söyleyemeyeceğimi de bundan çıkarabilirsiniz. Ne yapayım? Bir bakıma belki her yönden felaket saymak lazım gelen bu halden kurtulabilmeyi mümkün görseydim kendimi zorlardım. Fakat bunu hiç mümkün göremiyorum. Gönlümü bu sevdadan men etmeye kalkıştıkça gönlüm bana isyan ediyor.

— Gönlünüz size isyan mı ediyor?

— Evet! Hem de neler söylüyor bilseniz! Yaratılış bakımından başkalarından hiçbir farkı olmadığı ve o da bir nutfe[1] mahsulü olduğu halde sırf hor görülen bir kavimden gelmiş olduğu için neden insandan sayılmasın diyor. Terbiyesiz ise onun terbiyesizliği kavmine bağışlanabilir. Ama hor görülmeyen bazı kavimlere mensup olanların daha terbiyesiz olduğunu da gördüğümüzden bunları onların nesine bağışlayacağız diyor. Bu Çingene kızında güzel terbiye yoksa kötü terbiye de yoktur. Terbiyeli kabul edilenler için yüz karası sayılması lazım gelen nice kötülüklerden uzaktır.

---

1 Meni, sperm.

Boş bir tarlaysa da dikenler istila etmemiştir. Her ne tohum eksen yetişir diyor.

— Bunları size hep gönlünüz diyor öyle mi?

— Evet efendim! Hem gönlümün hakkı da yok mudur?

— Ben onları bilemem oğlum! Ben filozof değilim, müzisyen bir adamım. Ziba'da sesinden başka ne var ne yok olduğuna ben karar veremem. Fakat size dedim ya, benden her ne hizmet isterseniz esirgemem. Yalnız fikrimde beni serbest bırakmanızı rica ederim.

Buraya kaydettiğimiz bu sözler Davut Bey'le Şems Hikmet arasındaki konuşmanın tam bir tutanağı değildir. Onlar birkaç saat konuşmuşlardı. Sözlerinin ne yolda olduğuna dair küçük bir örnek olmak üzere bu kadarını kaydettik.

Bu örnek, konuşmanın neticesinde çıkan kararı da bize gösterir. O da Davut Bey Şems Hikmet'i pek ziyade sevdiğinden muhabbetinin zoruyla bu sırrına sırdaş olacaksa da Ziba hakkındaki hevesini mümkün değil tasvip edemeyeceğidir.

Kayda değer başka bir hal olmadığından o geceyi geçirerek sabahleyin Şems Hikmet Bey, Davut Bey de beraberinde olarak, kendi evine geldi. Eniştesi Râkım Bey, "Bizsiz, bizsiz eğlence mi olur?" diye dostane bir sitemle başlayarak Davut Bey'den o geceye dair bilgi almaya çalıştıysa da zaten buna benzer eğlenceler Davut Bey'in evinde nadiren olmadığı için Davut Bey uzun uzadıya anlatacak bilgi bulamadı ki versin. Böylece Şems Hikmet bu defa da eniştesinden izini saklayabilmiş oldu.

O gün akşama kadar Davut Bey'le kendi evinde vakit geçirdi. Hatta akşam da Davut Bey'i bırakmadılar. Bazı yeni şarkıları Münevver Hanım'a da öğretmek için çaldılar ve okudular, Münevver Hanım notayı meşk ederek, hocasıyla ağabeyinin o şarkıyı çalışlarına, okuyuşlarına uyarak hemen öğreniyordu. Bir evin içinde üç müzisyen ve dördüncü olarak da bir müzik hocası bulunursa ne güzel fasıllar edilir? İşte bu güzel fasıllarla pek güzel vakit geçirildi.

Daha ertesi günü Şems Hikmet Üsküdar üzerinden İstanbul'a inmek için Üsküdar'a varınca bir hayvana binerek

hızla Düriye Hanım'ın evine gitti. Zıba kendisini karşıladı. Güler yüzlü bir şekilde karşılamasında hâlâ Çingenecesine yılışıklık vardıysa da Alibeyköy'den giyip gelmiş olduğu kırmızı basma şalvar, kısa bilek Amerikan gömlek filan çıkarılıp yerine ev hanımlarına has entari filan giydirilmiş olduğundan Zıba epeyce değişmişti.

Kıza bir hayli ders ve birçok talimat daha verdiği gibi bir aralık Düriye Hanım'la yalnız görüşerek Zıba'dan ümidini sorduğunda, "İnsan değil mi a beyim, elbette terbiye olur. Haspacık gayet açıkgözlüdür. Neyi gösterirseniz derhal alıyor," diye olumlu cevaplar aldı. Fakat bu yüzden elde edilecek şahsi çıkarları yüzünden acaba Düriye bu sözleri delikanlıyı kandırmak için mi söylüyor? İşte bunu belirlemek zordur.

Birkaç gün sonra müzik ustasını getireceğinden o zamana kadar Zıba'da mutlaka bir ilerleme belirtisi göstermek için Düriye'ye de Zıba'ya da tavsiyelerini, teşviklerini tekrar ettikten sonra öğreneceği saz keman olduğundan o akşam kendisine bir de güzel keman getireceğini Zıba'ya vaat ederek kalktı, yine Üsküdar'a geldi ve vapura binip Râkım Bey'in gazetehanesine vardı. Fakat gazetehanede çok kalmadı. Evvelce vermiş olduğu yazıların dizgiciler tarafından dizilmiş olan kalıplarını düzelttikten sonra Mercan Yokuşu'na giderek üç yüz yirmi sekiz kuruşa satın aldığı nefis bir eski kemanla birlikte Üsküdar'a geçti ve bunu Düriye Hanım'ın evine bırakıp Zıba'ya birçok güzel öğütler daha verdikten sonra akşam Râkım Bey'den evvel yine evine geldi.

11

Bir cuma günü sabahleyin Şems Hikmet, Davut Bey'i Düriye Hanım'ın yalısına götürdü. Ziba'nın yalıya gelişinden o güne kadar dokuz gün geçmişti, ancak bu dokuz gün boş geçmemişti. Düriye Hanım'ın yardımıyla Ziba yılışıklığı epeyce terk ederek kendisine söylenen sözlere ihtiyatlı ve temkinli cevap vermeyi öğrenebilmişti.

Bundan başka ev hizmeti denilen şey bu kızın hemen hemen hiç görmediği şeylerdenken birkaç kadeh, tabak, fincan filan kırmaya karşılık kahve ve sofra takımlarını bayağı kadın kadıncık idare edebilme kabiliyeti kazanmıştı.

Şems Hikmet Bey'in işareti üzerine Ziba, üstadı Davut Bey'in elini bayağı edepli bir kız gibi öpüp Davut Bey'in hal ve hatır sorusuna da epeyce güzel cevaplar vermiş ve özellikle de nasihat yollu söylediği sözleri güzelce dinlemeye oldukça gayret etmiştiyse de her halinde Çingenelik henüz tam olarak kaybolmadığından Davut Bey bu belaya sırf Şems Hikmet'in hatırı için katlanma ıstırabını Düriye Hanım'ın da anlayabileceği tavırlarla ilan etmekteydi.

Fakat şu hakikati de itiraftan geri durmamalıdır ki eğer kızın aslı Çingene olmasa, faraza bir Ermeni kızı olsa da bu yılışıklıkları etseydi mutlaka Davut Bey'in gözüne bu kadar batmazdı. Biçare Ziba'dan her durumda Çingenelik beklendiği için her ne yapmış olsa ve hatta mahcup kızlarda bulunamayacak ölçüde kibarca davransa bunu da yapmacıklığı dolayısıyla bir Çingenelik sayarak uğraşıp ayıplayacakları bellidir. Dünyanın hali böyledir. İnsan bir şeyde iyilik görmeye çalışırsa mutlaka görülecek fenalıkları görmezlikten gelerek gözleri hep iyilikleri göreceği gibi, şayet bir şeyde fenalık bulmaya çalışacak olursa o şeydeki iyiliklerin hiçbirisini göremez. Her ne görse hep fena olarak kabul eder. Davut Bey zavallı Çingene kızı için bedbin olursa dokuz on gün içinde kızda görülen gelişmeyi fark mı edebilir?

Neyse! Davut Bey oraya Ziba'yı eleştirmeye değil, eğitmeye gelmiş olduğu için kemana bir düzen vererek, "İşte keman denilen şeyin dört kirişi vardır. Şu en ince olan kirişe mi kirişi derler. İkinci olan şu daha kalınca kiriş la kirişidir. Üçüncüsü olan şu daha kalın kiriş re kirişi olup şu üzerine tel sarılmış bulunan dördüncü kirişin adı da sol kirişidir," diye ön tariflerden sonra, "Keman şöyle tutulur, sol el şöyle perdelikler üzerine getirilerek parmaklar da şöyle her kirişin üzerine basmaya hazır ve amade bulundurulur. Sağ elle de oku şöyle çekerler. Şimdi birinci tele hiç parmak dokun-

durmaksızın ok sürülürse çıkan ses mi sesidir. Eğer bu telin şöyle üst tarafına işaretparmağını şöylece basıp ok sürülecek olursa daha tiz bir ses çıkar ki onun adı da fa'dır..." yollu dersler vermeye başladı.

Ziba bu tarifleri öyle can kulağıyla dinliyordu ki Çingeneden başka bir kız bu kadar dikkatle dinlese ve özellikle daha sonra Davut Bey'in sorusu üzerine o tarifleri tam olarak tekrar ederek dinlediği şeyleri bellemiş olduğunu ispat etseydi büyük bir aferin kazanmayı hak etmiş olacağı ortadayken zavallı Ziba sırf Çingene olduğu için şu dikkati, şu hafızasıyla Davut Bey'de "Çingene değil mi? Elbette kemana kabiliyeti fazla olur!" fikrini hâsıl edebilmişti.

O gün ders akşama kadar devam etti. Gariptir ki Ziba kemanın dört kirişi üzerinden tam iki oktavlık sesler çıkarabildi, bu kadar semerenin en zeki öğrenciler için en az üç dört derslik bir kazanım olduğu müzikle uğraşanlarca malumdur.

Gerçi çıkardığı sesler henüz tam ve sağlam sesler değildiler. Mesela Ziba bir do veyahut si sesi çıkaracak olsa birisinin asıl do'dan bir nebze fazla olmak ve diğerinin de asıl si'den birazcık eksik olmak gibi falsoları vardı. Ancak çalınan sazın keman olduğuna dikkat buyrulmalıdır. Kemanla diğer sazlar arasındaki farkı bilmeyenler belki Ziba'nın bu kusurlarını affedemezlerse de o farka vâkıf olanlar Ziba gibi değil bir günlük öğrencinin, altı aylık, bir senelik kemanilerin bile bu yoldaki önemsiz kusurlarını affederler. Hazır sırası gelmişken şu farkı biraz daha açıkça anlatarak göstermek yerinde olmaz mı? İhtimal ki okurların pek çoğu bu farkı bilmezler.

Piyano ve armonika[1] gibi sazların kemikten mamul her perdesi kendine has sesi tastamam çıkardığından sağlam ses zorlukları bu tür sazlarda asla yoktur. Tambur gibi, ud gibi sazların perdelikleri üzerine kiriş veyahut telle boğmak boğmak bağlanmış olan perdeler her ne kadar piyano ve armo-

---

1 Akordeon.

nika derecesinde sağlam ses çıkarmayı temin edemeyerek çalan adamın parmağında da bir ustalığa ihtiyaç gösterirlerse de herhalde hangi sesin nereden çıkacağını işaret etmeleri ve göstermeleri bir kolaylık sayılıyor. Kemanda ise hiçbir perde, hiçbir işaret yoktur. Perdelik boylu boyuna açıktır. Her sesin nereden çıkacağını şöyle gelişigüzel buluvermek o kadar büyük bir maharettir ki kırk senelik kemanilerin bile bu hususta velev ki dinleyenler, işitenler tarafından fark olunamayacak derecede olsun, kusurlarının olmaması imkânsızdır. Keman perdeliği üzerinde bir sesin nereden çıkacağını gözüyle bakarak tayin etmek mümkün değildir. Parmağın alışması lazım gelir. Fakat parmak ne kadar alışsa da asıl önem kulaktadır. Bir parmağın çapı perdelik üzerinde bir mesafe işgal eder ki parmak bastığı zaman asıl kuvveti bir tarafa verecek olsa çıkaracağı sesle, asıl kuvveti diğer tarafa verecek olsa çıkaracağı ses arasında yarım perde kadar fark vardır. Dolayısıyla kemaninin kulağında olan meleke daha çıkaracağı ses başlar başlamaz eksiğini, fazlasını anlayarak parmağının kuvvetini kâh bir tarafa kâh diğer tarafa vermek suretiyle sesi düzeltir.

O gün dersin akşama kadar devam ettiğini arz etmiştim. Şunu da haber vereyim ki saat tam altı buçuğa geldiğinde Düriye Hanım hazırlamış olduğu tepsiyi ortaya getirdikten sonra ders yarım saat daha devam ettiyse de bu süre içinde içilen ikişer üçer kadeh mastika,[1] gerek Davut Bey'in ve gerek Şems Hikmet'in neşelerini artırmış olduğundan, bir ara Ziba'nın yorularak bir tarafa bırakmış olduğu kemanı Şems Hikmet eline alıp çok meşk etmekten dolayı akortta oluşan bozukluğu düzelttikten sonra hicaz makamında gezinmeye başlamıştı ki tam hanendenin[2] gazel okumasının münasip olacağı kararda Davut Bey "Hey hey!" diye bir çıkmıştı.

Bu şekilde başlanan fasla sekize kadar devam edildi. Yalı komşuları Düriye Hanım'ın evinden hiç böyle şeyler

---

1 Sakız rakısı.

2 Şarkı okuyucu, şarkıcı.

işitmedikleri için hayret ediyorlardı. Her ne kadar Ziba'nın oraya gelişini ve maksadın da kızın terbiyesi olduğunu Düriye Hanım bir ihtiyat olmak üzere evvelce birkaç komşuya haber vermiştiyse de öbür komşuların henüz bundan haberleri yoktu. Halbuki İstanbul'umuz malumdur ya! Medeni kurallar herkesin kendi evinde söz sahibi olup onun haricine karışmamasını gerektirdiği halde bizim medeniyet anlayışımız gereğince biz hepimiz mahalle kethüdası[1] kesiliriz. Herkesin evine karışırız. Hatta bazılarımız kendi evine karıştığından fazla başkalarının evine karışmakla meşgul olur. O kadar ki başkalarının evlerinde bulup düzeltilmesine lüzum gördüğü kusurları kendi evinde de arayıp bularak düzeltmiş olsa evinin pek mükemmel bir ev olacağı belliyken, böyle faydalı bir şekilde meşgul olmayıp da beyhude yere uğraşanlarımız pek çoktur. "Mevla cümlesini ıslah eylesin" diyelim de biz yine hikâyemizde devam eyleyelim.

Saat sekizi bulduğunda Davut Bey'le Şems Hikmet Bey dönüş için ayaklandılar. Delikanlı, Ziba'yı Düriye Hanım'ın diğer odasına götürüp hanım da yanında bulunurken bir hafta içinde elde etmiş olduğu terbiyeden dolayı takdir ve tebrik etti. Hele keman öğrenimi hususunda gösterdiği kabiliyete pek ziyade memnuniyetini belirterek işin daha ilerisi için de kıza birçok nasihatler verdi. O kadar ki bir söylediği şeyi birkaç kere daha tekrar etmesi Ziba'nın bayağı garipsemesine sebep oldu ve kendi kendine: "Sanki ben bunları unutacak mıyım ki bu kadar tekrar ediyor!" diyorduysa da Şems Hikmet belki hatırında kalmaz diye elinden gelse daha çok tekrar etmek gayretine engel olamıyordu.

Çıkarıp Düriye Hanım'ın avucuna bir hayli altın koydu. Kulağına da birçok lakırdılar söyledi. Fakat verilen şeye bakmak ve gizli söylenen lakırdıya kulak vermek terbiyeye sığmayacağı için ben verdiği paraya göz atmadım ve söylediği sözlere kulak kabartmadım. Dolayısıyla kaç altın verdiğini ve neler söylediğini bilemem. Şu kadar diyebilirim

1 Osmanlı döneminde mahalle halkının merkezi ve yerel idareyle ilişkilerini yürüten resmi görevli.

ki bunlar hep Zıba içindi. Hep Zıba'nın terbiyesi yolunda katlanılan külfetlerdi.

Düriye Hanım'ın yalısından çıkıldıktan sonra Şemsi Hikmet'in ricasıyla Davut Bey o akşamı da delikanlının evinde geçirmeye gitti. Hem de güya o gün akşama kadar beraber gezmişler de akşam da oraya gelmişler gibi gittiler.

Beyler gittikten sonra Düriye Hanım, Ziba'yı önüne oturtarak terbiyesi için birçok sözler söylemeye başladı. O sözleri buraya kaydedecek olsam ihtimal ki erkek ve kadın okurlarıma bıkkınlık vermiş olurum. Şöyle kısaca toparlayayım ki bu sözler Ziba'ya Çingeneliğe has hal ve tavırlarını tamamen terk ettirerek hemen hemen kibirli denilecek kadar vakarlı bir hanım olmasını temin edecek nasihatlerdi.

12

Hikâyemin ilk bölümleri buraya kadar bu şekilde genişçe anlatıldıktan sonra artık sonuca doğru okurlarımın okumalarını hızlandırabilirim. "Masallarda zaman tez geçer" derler. O kurala uyarak bu hızlandırmayı da yapabilirim.

Şimdi Ziba'nın Düriye Hanım'ın yalısına gelişi üzerinden tam bir sene geçtiği haberini vereyim. Bu süre içinde kızın kavmine has rengine bir de kırlarda, bayırlarda gezmesiyle güneşin eklediği esmerlik evde oturması dolayısıyla yok olduğundan rengi o kadar güzel samani bir renge dönüştü ki bundan evvel tercüme etmiş olduğum *Lü'lü-i Asfer*[1] romanındaki Maya Niama'nın rengi gibi oldu. Saçlardaki sertlik de sık sık, türlü türlü sabunlar ve pomatlar kullana kullana yıkanmasıyla giderilmiş ve zaten parlak kuzguni siyah olan saçlara bir de güzel bir yumuşaklık gelmişti.

Teninin tazeliği ve güzelliği yalnızca evde oturmasının bir neticesi değildi. Güzel yiyip güzel içmeye başlayan fakir

---

1 Georges Pradele'nin *Sarı İnci* adlı eseri Ahmet Mithat Efendi çevirisiyle *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde tefrika edilmiş, 1885 yılında kitap olarak yayımlanmıştır.

kızcağız biraz da şişmanlayarak kadınların "bir dirhem et bin ayıp örter" sözünün hükmünü ortaya çıkarmıştı. Bundan başka yine şu iyi beslenme kızın yanaklarının ve dudaklarının rengini biraz daha kızartmış olduğu gibi, vücudun zindeliğinin gözlerdeki parlaklığı artırmış olduğu da görmezden gelinmemelidir.

Ziba'ın fiziki gelişimi evvelki Ziba'yla sonraki Ziba'yı birbirine asla kıyas ettiremeyecek dereceye vardı, manevi gelişimi de bu nispeti buldu. Evvela Ziba söz söylediği zaman her med harfini lüzumundan fazla uzatarak Çingene edasına çevirmeyi tamamen terk etti, çıtır çıtır pek güzel konuşur bir kız oldu. İkinci olarak konuşurken göbek atarcasına Kıptiyane halleri tamamen yok olup Düriye Hanım'ın kendi edası, kendi şivesi bu kıza geçmişçesine bir değişim meydana geldi ki Düriye Hanım da mesleği gereği zaten pek güzel konuşan kadınlardan sayılır. Üçüncü olarak konuşurken lüzumlu lüzumsuz sırıtmayı ve gözlerini muhatabının gözlerinin içine dikerek cüretkâr ve edepsizce bir tavır göstermeyi kesip gözlerini yere indirir ve gülmek lazım gelince latif bir tebessümle güler oldu.

Hele Düriye Hanım'ın evine geldiği zaman ilk giydiği elbiseyi bir türlü kendisine yakıştıramadığı gibi yemek yemeyi dahi beceremediği halde bu bir sene zarfında giydiği elbise yakışmayacak bile olsa onu kasıp düzelterek kendine yakıştırmak derecesinde *gusto*[1] sahibi olduğu gibi yemekte de terbiyeli bir matmazel gibi davranmak artık Ziba'nın yaradılışında bulunan tavırlar halini aldı.

Ya müzikteki ilerlemesini sormuyor musunuz? Bir sene içinde dokuz yaşında bir kızın notayı mükemmel olarak öğrenip her ne istenirse çalıverdiğine siz inanmazsanız da ben pekâlâ inanırım. Zira bu tecrübeyi kendim etmiştim. Ziba ise dokuz yaşında bir kız olmadığı gibi hocası da benim tecrübe ettiğim hoca değildi, öğretenin de öğrenenin de kabiliyetleri mükemmel olduğundan Ziba'nın bir sene

---

1 Zevk, beğeni.

içinde kemanını diğer kemanilerin dört beş senelik eğitimi derecesine vardırmış olduğuna inanmalısınız.

Bu değişikliklerin Şems Hikmet Bey'i ne kadar memnun ettiğini elbette düşünürsünüz. Ben size söyleyeyim, Şems Hikmet'in memnuniyeti sıradan memnuniyetler gibi değildi. Memnuniyetinin artmasını Ziba'ya olan aşkının artmasıyla ölçmelidir.

Gerçi Şems Hikmet, Ziba'yı ilk gördüğü gün beğenmiştir ki burada "beğenmiş" demek tam anlamıyla sevmiş demektir. Ama o zamanlar Şems Hikmet bu sevdayı kendisi için bir alçalma olarak gördüğünden sevdasını kendi vicdanına bile itiraf edemiyordu. Şimdi ise Ziba'ya olan aşkını en çok övgüye değer sevdalardan bulmaya başladı. Zira kendi kendine diyordu ki: "Başkalarının terbiye etmiş olduğu bir kızı sevmek aslında kadirşinaslıktır. Halbuki Ziba'nın terbiyesi benim kendi terbiyemdir. Eğer Ziba'yı sevmeyecek olursam kendi terbiyemi, yani manevi benliğimi, kendi kendimi sevmemiş olmam lazım gelir."

Kâğıthane'ye gidilen ilk gün sandalda görmüş olduğumuz ahbapların tamamı zamanı geldikçe Ziba'yı Düriye Hanım'ın evinde görmüşlerdir. En evvel Selimcan Hindî görmüştü ki Kıptilerin eğitilmesi hakkında bir örneğini bundan evvel görmüş olduğumuz sohbet Şems Hikmet'le Selimcan arasında birkaç defa daha tekrar etmiş olduğundan Şems Hikmet iddiasını ispat için Selimcan'ı Düriye Hanım'ın evine götürüp Ziba'ya *prezante*[1] etmişti. İlk görüşmelerinde Selimcan, Çingene kızını gerçekten pek terbiyeli bir matmazel bulmuştu, ondan sonraki görüşmelerinde de kız gittikçe bilge Hindî'nin gözüne girmiş, gittikçe kızın terbiyesini takdir etmişti.

Selimcan'ın ilk takdiminden biraz sonra da Ziba'ya Artin Elvanyan Efendi takdim olundu. Kâğıthane'de karşılarında göbek atan Çingene kızının hayali, ressam efendinin hâlâ gözünün önündeyken bir de Ziba'yı bir aile kızı olarak

---

1 Fransızca "présenter", takdim etmek, tanıtmak.

karşısında görünce Şems Hikmet'e Fransızca olarak, "Lakin sizin Kıpti bir kontes olmuş!" diye hayretini bildirdi. Her ne kadar "sizin Kıpti" tabiri Şems Hikmet'in hiç hoşuna gitmediyse de Artin Efendi'nin hayretindeki ciddiyet pek hoşuna gitti.

Sırası gelmişken buracıkta arz edelim ki Ziba'nın yüzündeki mükemmel güzellik zaten Şems Hikmet gibi bir zatı kendisine bağlamışken bir de Artin Elvanyan Efendi bu kızın yağlıboyayla bir resmini yapmış, ressamlık sanatınca yağcılık denilen şekilde Ziba'nın güzelliğini biraz daha artırdığından bu Ziba resmi o kadar güzel olmuştu ki biçare Şems Hikmet'in bu tabloyu hayretle seyretmeye koyula koyula putperest olmasına ramak kalmıştı.

Ziba'ya en son *prezante* edilen şair Sihri Efendi oldu. Malumdur ki şairler bir dilberin niteliklerini sıralayacakları zaman karşılarında cismen mevcut, şahsen belli bir dilberi anlatmayıp hayallerinde yarattıkları bir dilberi anlatırlar. Bu da en kudretli şairlere has bir şeydir, yoksa usta edebiyatçıların pek çoğu güzelleri nevnihal,[1] turre-i müşkin,[2] gülizar[3] filan gibi ne yolda benzetmelerle methetmişlerse, diğerleri de yukarıda anılan sözleri taklit etmek suretiyle anlatırlar. Gerçi Sihri Efendi böyle söz taklitçisi şair olmayıp istediğini manzum olarak söyleyebilen bir edebiyatçı idiyse de bir ressamın fırçasıyla çizdiği şeyi kendisi de kalem belagatiyle tasvir etmek derecesinde değildi. Zaten henüz ne nazımda ne nesirde öyle bir edebiyatçımız olmamıştır ki Sihri Efendi de onlardan diyebilelim. Bunu itiraf etmemek edebiyatçılarımızın kibrine yorulur.

Bu yüzden, Ziba'yı gördüğü zaman Sihri Efendi, Artin Elvanyan Efendi'ye uyarak bir "Zibaname"[4] nazmetmek hevesine düştüyse de hatırına gelen benzetmelerin tümün-

---

1 Taze fidan.
2 Mis kokusu ve renginde saç lülesi.
3 Gül yanaklı.
4 "Ziba" Farsçada "güzel" anlamına gelir, "Zibaname" hem "Ziba Kitabı" hem "Güzel Kitabı" demektir.

den Zıba'yı daha üstün görünce aczini anlayarak yazdığını saklamaya mecbur oldu.

Ziba'nın asıl ilerlemesinin bu zatlarla tanıştıktan sonra hız kazanmış olduğuna önemle dikkat buyrulmalıdır. Tüm insanlar nezdinde hor görülen, âlemin rezili, maskarası bir Çingene kızı, kibardan[1] olan beylerin, efendilerin bir kadına ne yolda hürmet edeceklerini aklına sığdırabilir mi? Bir mecliste ne kadar büyük adamlar bulunursa bulunsun yine o mecliste en aciz bir kadının bile herkesin hürmetine, saygısına mazhar olmasının insanlık ve medeniyet gereği olduğunu düşünebilir mi? Dolayısıyla Selimcan ve Artin Elvanyan Efendi ve şair Sihri Efendi gibi zatlar kendisine bir kadına gösterilmesi gereken hürmet ve saygıyla muamele etmeye başlayınca ilk başta Ziba şaşırıp kalmıştıysa da Şems Hikmet'in bu konuda da imdada yetişen aydınlatıcı sözleri üzerine toplumda kadınların mevkiinin ne kadar yüce olduğunu anlamış ve özellikle de erkeklerin kadınlara gösterdikleri saygıya kadınların da tam bir alçakgönüllülükle karşılık vermesi lazım geldiğine pek ziyade dikkat ederek bu insanlarla kaynaşmaya alışmak için kendini zorlaya zorlaya adeta bir alafranga matmazel olmuş gitmiştir.

Bir de aralarında bulunduğu erkekler öyle sıradan adamlardan olmayıp her biri her neden bahsederse en ince detaylarına kadar o meselenin özüne vâkıf insanlardan oldukları için zeki Zıba bunların konuşmalarını hafızasına kaydederek büyük bir faydaya da bu şekilde yol bulmuştu.

Hâsılı işin başlarında Şems Hikmet'i "Bir Çingene kızına gönül vermiş!" diye garipseyen dostları, Zıba'yı gözlerinde o kadar büyütmüşlerdi ki kendi kalplerinde de kıza büyük bir tutkunluğa yatkınlık buldukları halde sırf Şems Hikmet Bey gibi bir dostun gözdesi olması sebebiyle kalplerini bu aşırı eğilimden men etmek için kendilerini zorluyorlardı.

Nasıl bu eğilimi gönüllerinde bulmasınlar ki... Endamı güzel, yüzü güzel, giyinip kuşanması güzel, sesi güzel, müzik

---

1 Yüksek tabakaya mensup soylu ve seçkin kişiler.

bilgisi güzel, keman çalışı güzel, her şeyi güzel olan Zıba tarzının mükemmel güzelliği ve inceliğiyle bir fasıl geçtiği zaman orada bulunanların zevkten mest olup gitmemeleri imkansızdır!..

Bundan evvel Şems Hikmet'in Ziba'ya olan aşkının artmasından bahsedilmişti. Acaba delikanlı bu sevdasını kıza açık etmiş midir? Onun tarafından acaba ne yolda karşılık görmüştür?

Her ne kadar işin bu yönü de merak uyandıracak hususlardansa da bu merakı gidermek için uzun uzadıya açıklama yapmaya ihtiyaç duymuyoruz. Çünkü Şems Hikmet hiçbir gün Zıba'ya aşkını ilan etmemiştir ki Zıba da her ne şekilde olursa olsun karşılık verme mecburiyeti duysun. Bir tek sevda sözcüğü söylememiş olduğundan bir busecik dermeye dahi davranmamış olduğu kendiliğinden anlaşılacak bir durumdur.

Şems Hikmet'in Ziba'ya davranışını görseydiniz bir babanın kızına davranışı gibi bulmaya beyin gençliğini engel olarak görseniz de mutlaka bir ağabeyin bir kız kardeşe davranışı gibi bulmaya hiçbir engel görmezdiniz. Kâh "Kızım Zibacığım!" diye hitap eder, kâh yalnız "Zibacığım" der ki işte bu yalnız "Zıbacığım" dediği zamanlar biçarenin halini görmüş olsaydınız sevdasına yenik düşerek Ziba'ya hemen aşkını ilan edecek sanırdınız.

Gerçi birkaç defa Zıba'ya maksadını açarak aşkını itiraf etmek hususu Şems Hikmet'in aklına gelmişti. Lakin korkmuştu. Zira kendisi kuruntusunun olanca gücüyle Zıba'yı gözünde büyüte büyüte aslının Çingene olduğunu tamamen hatırından çıkarmak derecesine gelmiş olduğundan şayet aşkını ilanına karşılık Ziba bir Çingenelik edecek olursa bunca zamanlık zahmeti boşa gitmiş olur diye bu konuda hiç cesaret bulamıyordu.

Mademki bu bölümde bir senelik hadiselerden bahsediyorum şunları da arz etmeliyim: Bu bir sene içinde Şebekçioğlu Sülüş Ağa, Şems Hikmet Bey'in evine beş altı defa gelmiş ve her defasında bir hayli mecidiyelerle gitmiştiyse de

Düriye Hanım'ın yalısına giderek Ziba'yı görmesi de asla söz konusu olmamıştı. Ziba'ya Çingeneliğini hatırlatacak olan bu duruma Şems Hikmet asla izin vermiyordu.

Bir senelik hadiselerden bahsettiğim halde henüz Şems Hikmet'in eniştesi Râkım Bey ve validesinden bahsetmemiş olduğuma okurlarım elbette dikkat etmişlerdir. Evet, bunlardan bahsetmedim. Bu mesele ayrıca bir bölüm teşkil edecektir de onun için bahsetmedim. İşte o bölümü de açıyorum.

13

Bir seneden beri Düriye Hanım'ın evinde bir Çingene kızının bulunmasını ve Şems Hikmet Bey'in bu kızı terbiye edeceğim diye uğraşmasını validesiyle eniştesi haber almakta çok da geç kalmamışlardı. Evvela Şems Hikmet Bey becerikli ve zeki uşağı Nikoli'yi bu sırra ortak etmeye mecbur olur olmaz Nikoli Rumlara has bir huy olan sır saklayamama özelliği gereğince derhal gördüğü şeylere on daha katarak hanıma ve Râkım Bey'e haber vermiş ve bunlar da meseleyi Davut Bey'e sorduklarında o da gizlemeye lüzum görmemişti. Fakat demişti ki:

— Gerçi Şems Hikmet Bey'in böyle bir teşebbüsüne ben de sırdaş olduysam da bu teşebbüste bir tehlike görmediğim için oldum. Varsın uğraşsın, eğlensin. Onun yaşında olan adamlar daha tehlikeli, daha ayıplanacak şeylerle uğraşıyorlar. Bununla birlikte bu teşebbüsü benim uygun bulup takdir ettiğim zannında bulunmayınız. Hiç beğenmediğimi beyin yüzüne karşı da söylemekteyim. Yalnız kendisini bu teşebbüsten men etmenin mümkün olamayacağını gördüğüm için beyhude yere engel olmaya çalışmaktansa hem suyuna gitmeyi hem de nezaret etmeyi tercih ettim.

Davut Bey'in bu sözlerini Şems Hikmet'in validesiyle eniştesi tabii ki makul bulmuşlardı. Aradan biraz daha zaman geçip Selimcan da Çingene kızına *prezante* edildiğinde Şems Hikmet Bey'in akrabaları Ziba'ya dair daha fazla

bilgi almışlardı. Ancak o zamana kadar gerek Nikoli'den ve gerek Davut Bey'den aldıkları bilgi Ziba ve Şems Hikmet'in aleyhindeyken bu defa Selimcan'ın tamamen bunlar lehinde olduğunu görünce gözleri açılmıştı. İşte bu yüzden ta o vakte kadar beyi bu teşebbüsten men etmek için bunlar hiçbir kesin karara varmadıkları halde Selimcan'ın Ziba ile Şems Hikmet tarafını tuttuğunu görünce artık şu tehlikeli işe bir çare bulmak gerektiğinde birleşmişlerdi. Zira Selimcan bunlara demişti ki:

— Şeriate ve kanuna göre her açıdan reşit olan bir adamı çocuk yerine koyup da velev ki yersiz olsun kendince önemli bir teşebbüsten men etmeye kalkışmak doğru olmaz. Diyelim ki terbiye etmekte olduğu Ziba'yı kendine eş olarak alsın, bunda ne mahzur görürsünüz? Şems Hikmet'in güzel ahlakından memnun kalmalısınız ki bu kadar zamandır kız kendi elinde olduğu halde ve ona olan arzularını tamamen gerçekleştirmeye de hiçbir engel yokken kıza henüz emellerini ima bile etmemiştir. Ne bir âşık kendi sevdiğine böyle davranmıştır, ne de bir sahip cariyesine! Dolayısıyla bu işte Şems Hikmet'e engel olmaya çalışırsanız pek büyük bir istibdat alameti göstermiş olursunuz. O kadar büyük ki şayet delikanlı size itaat etmeyecek olursa kabahat işlemiş sayılamaz.

İşte Selimcan'ın bu sözü Şems Hikmet'in bütün emellerini meydana koymak demek olduğu için validesiyle eniştesi bey bir Çingene kızını mümkün değil almamaya karar verdilerse de bu kararı uygulamaya koymak hususundaki zorluğu da göz önünden uzak tutmadılar. Zira Râkım Bey bundan evvel Şems Hikmet'in kendisini casusluğa layık gördüğünü söyleyerek yapmış olduğu öfkeli savunmayı henüz unutmamıştı. Bu defa kaynı tarafından hakaretin daha büyüğüne kendisi davetiye çıkarırsa işin sonunun nerelere varacağını düşünmeye değer bulmaz mı?

İşin içinde görülen bu güçlük valideyle enişteyi aylarca düşündürdü. O kadar ki bundan önceki bölümde olayların özetlendiği bu bir sene içinde bunlar fiilen hiçbir engelleme

teşebbüsünde bulunmayarak yalnız delikanlının hareket ve davranışlarını gizlice takiple yetiniyorlardı.

Bari itiraza değer bir halini buluyorlar mıydı?

Delikanlının bir Çingeneye gönül vermiş olmasından başka kınamaya değer hiçbir halini göremiyorlardı. Bir kere bu teşebbüs kendisine "israf" sayılacak hiçbir masrafa sebep olmuyordu ki işin bu yönünü itiraza, kınamaya değer görsünler. Şems Hikmet Bey gibi bir adam kendi nefsi, kendi zevki için ne kadar para sarf edebilirse delikanlı Ziba uğruna onun dörtte üçünü bile sarf etmiyordu. Yemekten, içmekten, yani tam anlamıyla geçinmekten ibaret olan masrafları kınamaya değer görecek hiçbir tutumlu kişi bulunamaz. İsraf diye "vur patlasın, çal oynasın" âlemlerinin sebep olduğu dayanılmaz masraflara denilir ki bunu Şems Hikmet Bey Ziba sebebiyle değil ondan evvel de yapmamıştır. Her ne şekilde zevk ve sefa etmişse maddi gücünün elverdiği ölçüde etmiş olduğu gibi Ziba'yla meşgul olmaya başlayalıdan beri belki önceki kadar da zevk etmemiştir. Mesela geçen senelerin birisinde yaptığı bir Marmara Denizi seyahati gibi bir harekette bulunmamıştır. İnsaf etmelidir ki yalnız o seyahat bir sene içinde Ziba'ya ettiği masrafın tahminen yarısından fazlası kadar bir masrafı gerektirmiştir.

Bir sene boyunca validesiyle eniştesi tarafından kendine engel olmak için bir teşebbüste bulunulduğunu görmemişse de Şems Hikmet Bey bunların kendi sırrına vâkıf olduklarını ve teşebbüsünü hiç de beğenip takdir etmediklerini biliyordu. Selimcan bu konuda kendisini haberdar etmiş olduğu gibi valide ve eniştesinin lüzumlu lüzumsuz zamanlarda soğuk tavırları, kinayeli sözleri, manidar tebessümleri de durumu kendisine ima yollu anlatmaktaydı.

Valide hanım bir ara Düriye'yi çağırtarak oğluna böyle uygunsuz bir hizmette bulunduğu için paylamak istediyse de Düriye Hanım öyle söyleyecek söz, verecek cevap bulamayacak kadınlardan olmadığından dedi ki:

— Oğlunuza bu hizmeti edişim yine size olan dostluğumdandır. Ben hizmet etmemiş olsaydım oğlunuz bu

iş için kullanacak başka bir yer bulamaz mıydı? Her ne suretle olursa olsun ilişki kurmuş olduğu kızı Beyoğlu'nda bir apartmana götüremez miydi? O zaman masrafına nasıl katlanılabilirdi bilemem. Ben oğlunuza sırdaş olduğum için bir kusur etmiş sayılamayacağım gibi oğlunuz da bana müracaat etmiş olduğu için akılsızlık etmiş sayılamaz. Ama bu Çingene kızıyla evlenecek mi evlenmeyecek mi orasını ben asla bilemem. Benim bileceğim ve ispat edebileceğim ve teminat verebileceğim bir şey varsa o da kendi evimde beyle Ziba arasında ayıplanacak ve kınanacak hiçbir halin meydana gelmemiş olduğu iddiasından ibarettir. İşte uygunsuz diye böyle bir hizmete denilebilirse de o hizmet bizim tarafımızdan verilmemiştir.

Nihayet kayınvalide ve damat düşüne taşına bu işte en uygun yolu bularak uygulamaya da başladılar. Şöyle ki:

Ziba'nın Düriye Hanım'ın evine gelişinin on beşinci ayında bir gün Şems Hikmet Bey'i validesi yalnız bir odaya davet ederek evlenmesine dair teklif yollu bir söz açtı. Ama Ziba'ya dair hiçbir lakırdı yok. Oğlunun artık evlenecek yaşa gelmiş olduğundan söz ederek mürüvvetini görmek arzusunu bildirdi. Ricalden,[1] kibardan her kimin kızını isterlerse alabileceklerini de düşüncesine ek olarak söyledi. Şems Hikmet ise hiç evlilik tarafına yaklaşmadı.

Validesinin maksadı eğer oğlu evliliğe razı olursa evlendirip Ziba'dan kurtarmak, eğer Ziba'yı almak arzusunu meydana koyarsa hazır sözü kendisi açmışken ona karşı söyleyeceği sözleri söylemek olduğundan oğlunda hiç evlilik hevesi göremeyince bu sefer iki tahmininin ikisi de boşa çıkmıştı. Bunun üzerine validesi demişti ki:

— Eğer gönlünün sevdiği bir kız varsa oğlum, onu söyle de icabına bakalım.

— Gönlümün sevdiği hiçbir kız yoktur ki söyleyeyim. Olsa elbette söylerdim. Siz de icabına bakardınız. Evlilik denilen şey ayıplanacak şeylerden değildir a!

---

1 Üst düzey devlet adamları.

— Lakin bu yaşa gelip de henüz evlilik ihtiyacı ve arzusunu hissetmemiş olmak senin için mümkün müdür?

— Mümkün olmasaydı şimdiye kadar o ihtiyacı ve arzuyu hissetmiş olarak validem olmanız dolayısıyla size de arz etmiş olurdum.

— İyi ama oğlum, bazı delikanlılar gönüllerindeki heveslerini validelerine açmak istemezler de...

— Ben o delikanlılardan değilim. Dünyada benim en büyük dostum, iyiliğimi isteyen en büyük kişi validemdir.

— Teşekkür ederim Hikmetim! Bununla beraber şayet senin de zihninde kararlaştırmış olduğun bir şeye validen engel olur zannederek...

— Anacağım! Şu dünyada insan için en ciddi bir hak düşünülebilirse o da evlilik hakkıdır. Evlilik denilen şey ne anadan doğmaya benzer ne de ölmeye! Bunlar insanın tercihi dışında şeyler oldukları halde evlilik doğrudan doğruya insanın kendi tercihine bırakılmış bir haktır. O haktan niçin şöyle faydalanmıyorsun, böyle yapıyorsun diye kimse kimseye baskı yapamaz.

— Ana baba da yapamaz mı?

— Hiç kimse! Dolayısıyla ben evlenecek olsam hiç sizin tarafınızdan karşı çıkılmasına da onaylanmasına da bakmam. "Falanı alacağım" der ve alırım. Senin bildiğin zamanlar geçti. Bu zamanda değil benim gibi bıyığını parmağına dolayan babayiğitler, bana oğul olabilecek çocuklar bile her haklarını, her vazifelerini öğrenmeye başladılar.

Hangi taraftan söz açtıysa o tarafta Şems Hikmet'le baş edemeyen validesinin sonunda bu konuşmadan canı sıkılarak "Öf Hikmet!" kelimeleri istemeden ağzından çıkıverince haysiyetli oğlu validesini daha fazla üzmemeye ve onun açamadığı sözü kendisi açmaya mecbur oldu. Dedi ki:

— Anacığım! Sizi bu gayrete getiren şey korkarım Düriye Hanım'ın yalısında terbiye etmekte olduğum Çingene kızı olacaktır. Eğer hakikaten o ise işi ne ezip büzüyorsunuz? Mertçesine ortaya koysanız olmaz mı?

— Evet, odur oğlum! Seni gücendiririm diye çekiniyordum.

— Endişeniz bundan ibarettir ha?

— Hem de pek büyük bir endişedeyim yavrucuğum! Teşekkür ederim ki bu sözü sen açtın da beni de tereddütten kurtardın.

— Pekâlâ anacığım! Size şöyle bir soru sorayım: İnsan keyfi için mesela bir koç besler veyahut bir karatavuğa bir sandık çalgısıyla[1] bazı şarkılar öğretirse bunda ayıplanacak bir hal olur mu?

— Fakat oğlum bir koç, bir kuş hiç bir kıza benzer mi?

— Bir kızın kadınlığından faydalanma meselesi olmaz da yalnız hasbi[2] bir beslemekten ibaret kalırsa zannederim ki bir koçtan, bir kuştan farkı olamaz. Ayrıca farz edelim ki benim gibi şimdiye kadar validesinin emrinden zerre kadar dışarı çıkmamış olan bir adam doğal erkeklik haklarından faydalanmak için kendisine bir odalık[3] edinerek kendince güvenli bir yere götürüp arada bir, hem de gündüzleri onu görmeye gidiyor. Bu işten dolayı hiçbir rezalette bulunmuyor. Hiçbir israfta bulunmuyor. Bunun neresini ayıplanmaya değer görürsünüz?

Validesi sustu. O sustuğu sürede Şems Hikmet kendi kendineymiş gibi bir hal ve tavırla diyordu ki:

— Zavallı Ziba! Kendi kendime ettiğim iftira azmış gibi bir de sana iftira ediyorum. Böyle bir iftirayı hiç olmazsa mazur gösterecek şekilde aramızda bir söz bile geçmemişken işin en korkunç derecesini sanki aynen gerçekleşmiş gibi sayıyorum.

Validesi epeyce düşünüp taşındıktan sonra dedi ki:

— Ya o kızı kendi evimize getirmiş olsan olmaz mıydı?

— Validemden hayâ ediyorsam?..

— Hayâ edişin Çingene olduğu için midir?

— Onun için de olabilir ya? Fakat tut ki Çingene olmamış da Türk olmuş veya bir Çerkes cariye olmuş, validemin elini bir geline öptürmekle validemim ilgisini bir odalık üzerine çekmek arasında az fark mı vardır?

---

1 Laterna.

2 Bir karşılık beklemeden gönüllü olarak yapılan, Allah rızası için olan.

3 Eskiden bir erkeğin nikâhsız olarak aldığı kadın, cariye.

Valide hanıma bir suskunluk daha geldi. Nasıl gelmesin ki, Şems Hikmet'in âlicenap bir tavırla söylediği sözlere cevap bulmanın gerçekten zor olduğu işte görülüp duruyor.

Bu defa öncekinden uzun süren suskunluktan sonra bulabildiği söz şu oldu:

— E bu işin sonu ne olacak oğlum? Ziba mıdır nedir? O kız Düriye Hanım'ın evinde daha ne kadar zaman kalacak?

— İşin sonunun ne olacağına henüz ben de karar vermedim. Bilmem ki sonu ne olacak.

— Elbette bir düşündüğün vardır ya?

— Bir değil bin düşündüğüm var, ama insanın her düşündüğü şey karara bağlanmış olabilir mi?

Valide hanım bu defa hiç söz bulamayacak derecede suskunluğa mecbur oldu. Şems Hikmet validesinin daha söyleyeceği bir şey varsa söylesin diye epeyce beklediği halde konuşma yenilenmeyince kız kardeşinin yanına giderek dört elle piyano çalmaya ve validesi ise öteki odada ağlamaya başladı.

14

Kesin karar sahibi bir adamın emel ve maksatlarını takip edişi bir suyun akmasına benzer. İncecik bir suyun yatağının önüne biraz çamur yığarsanız su geçici bir süre için zapt edilmiş olur. Lakin biriktikçe kuvvetini artırarak o çamuru sürüp götüreceği gibi kazıktan, taştan setler yapsanız da söküp götüremeyecek olsa bile su yüksele yüksele elbette üzerinden aşar ve taşar. Bilakis o suyu kendi haline bıraksanız ihtimal ki seddin göremediği işi bir zaman sonra güneş görür, yani sucağızı kurutup akmasını engellemiş olurdu. Eğer daha akıllıysanız suyun önüne uygun bir yol açarak onu bir işe faydalı olacak surette akıtmış olurdunuz.

Dünyada nice olaylar vardır ki hiç de üstüne yüklenen adamların sebep oldukları şeyler değildirler. Başkaları kaş yapalım derken göz çıkarmak türünden o olayların meyda-

na gelmesine sebep olmuşlardır. İşte bu olaylardan birisi de bizim Ziba ve Şems Hikmet Bey vakası olmuştur.

Râkım Bey'de bir Çingene karısına "yenge" dememek gayreti, kayınvalidesinde bir Çingene kızına "gelinim" dememek gayretinden daha fazla bulunduğundan ve biçare Şems Hikmet'te ise henüz Ziba'yla evlenme niyeti meydana çıkmamış olduğu halde bunlar sanki delikanlı hemen bugün yarın Çingene kızını gelin getiriyormuş gibi davranmaya ve o telaşla çare aramaya başladılar.

Gerçi Râkım Bey henüz kendini ortaya koymamaktaydı. Yalnız kayınvalidesiyle karısı Münevver Hanım'ı Şems Hikmet'in üzerine salarak onlar vasıtasıyla iş görmek akıllılığına koyulmuştu.

Kendisi gazeteci olarak dünyayı ve dünyanın gidişatını anlamış olduğu halde Râkım Bey'in bu aceleci hareketlerini garipsenmeye değer mi buluyorsunuz? Hiç garipsemeyiniz. Gazeteci olmakla insanın her şeyi doğru görür, doğru düşünür olması lazım gelmez. Çarpık gören ve yanlış düşünenler her meslekte bulunduğu gibi gazeteciler arasında da bulunur. Belki de en çok onlar arasında bulunur.

Valideyle oğul arasında geçtiğini bundan evvel görmüş olduğumuz konuşma az zaman içinde birçok defalar tekrar etmiş olduğu gibi bu konuşmalara Münevver Hanım da iştirak etmeye başlamış, üstelik bu konuşmalar önceki kadar dostane ve yumuşak olmaktan çıkarak epeyce sert bir hal de almıştı.

Mesela Şems Hikmet Bey'in "Evlenme hakkı bendedir. Eşimi istediğim gibi seçebilirim," sözüne Râkım Bey'in öğrettiği üzere validesi de "Onaylama hakkı da bizdedir. Sen istediğin karıyı kendine eş edebilirsen de biz de istemediğimiz karıyı kendimize gelin olarak saymamak hakkına sahibiz!" tarzında cevap verebilir olmuştu. Bu şekildeki konuşmaların bir küfürleşmeye dönüşmemesi yalnız bu hane halkının ileri düzeydeki terbiyesi sayesinde mümkün olabiliyordu. Eğer başka bir aile olsaydı şimdiye kadar hepsi saç saça baş başa da gelebilirlerdi. Halbuki biçare Şems Hik-

met bu kışkırtmaların tamamının eniştesi Râkım Bey'in başı altından çıktığını bildiği halde onunla öteden beri devam edegelmiş olan ilişkisini asla değiştirmeyerek hep kardeşçe davranışlarda bulunuyordu. Hatta Zıba meselesine dair henüz aralarında hiçbir konuşma dahi geçmemişti.

Validesi ve kız kardeşiyle aralarında tekrar eden bu konuşmaların neticesinde biçare Şems Hikmet aşağıdaki maddelerden birini seçmekte serbest bırakıldı:

Bir: Kendisine denk olacak bir kibar kızı veya satın aldığı bir cariyeyle evlenmek!

İki: Zıba'yı Düriye Hanım'ın yalısından def ederek o kızla arasındaki ilişki her neden ibaretse kesmek!

Üç: Eğer Ziba'yla evlenmeye kalkışacak olursa o zamana kadar henüz bölüşülmemiş olan baba mirasını bölüştükten sonra birbirlerinden ayrılmak.

Nasıl? Meselenin renginin gittikçe dehşete varmakta olduğuna dikkat buyruluyor mu? İşte bu iş başka ailelerde olsaydı aile üyelerinin saç saça baş başa geleceklerine hükmedişimiz işin bu derecelerde dehşete varmış olmasından dolayıydı. Bu aile nezdinde ise iş böyle dehşetli bir renk almış olduğu halde bile henüz kimse kimseye edebin haricinde bir kelime bile söylemiyor, herkes kendi haklarını muhafaza gayretinde bulunduklarını beyanı ederek diğerleri tarafından mazur görülmelerini rica ediyordu.

Bununla birlikte Şems Hikmet'in Ziba'yla evlenme arzusuna cidden düşmüş olduğuna henüz hükmetmeyiniz. Kıza olan sevdasını ne kadar büyütürseniz büyütünüz. Bu kız yüzünden uğradığı sitemden dolayı ne kadar üzgün ve karamsar olduğunu düşünürseniz düşünün! İhtimal ki Ziba'yla evlenme hevesi gönlünde esaslı bir yer de tutmuş olsun. Fakat Şems Hikmet henüz bu sözü Ziba'ya bile söylememişti. İşte bu kadar ihtiyatlı hareket ettiği halde hane halkının bu kadar şiddetli hücumlarına uğraması meselesi biçare delikanlının üzüntüsünü çok korkunç derecelere kadar artırmaktaydı.

Bu zamana kadar Râkım Bey'le Şems Hikmet Bey arasında Zıba meselesine dair hiçbir konuşmanın cereyan

etmediği önceden de söylenmişti. Nihayet işler bu raddeye varınca bir sabah Şems Hikmet Bey evin kütüphanesinde eniştesiyle buluşarak söze evvela kendisi şu şekilde başladı:

— Birader! Evimizde hiç yoktan bir mesele ortaya çıktı ki ocağımızı bozmak derecesine vardı. Elbette meselenin boyutu sizin de malumunuzdur ya?

— Evet! Kız kardeşiniz sürekli söylüyorsa da ben bu meseleye karışmak istemediğimden susmayı tercih ediyorum.

— Meseleye karışmak istemediğinizden bahse hiç lüzum yoktur birader. Fakat şimdiye kadar ne şekilde karıştıysanız bundan böyle de o şekilde karışmanızı istemediğimden ve bilakis karışacaksanız mertçe karışmanızı arzu ettiğimden sizi bugün şöyle açık yürekle, mertçe bir konuşmaya davet ediyorum.

— Ben de edilen davete uyarım birader!

— Ziba hakkındaki niyet ve emellerimin neler olduğunu size anlatacak olsam inanılmayacağını çoktan anlamışımdır. Bunun için şu niyetin yine sizin bana yüklediğiniz niyet olduğunu, yani bir Çingene kızıyla evlenmek arzusunda bulunduğumu işte ben de kabul ediyorum.

— Ama bu arzuyu size yükleyen ben miyim ki "yüklediğiniz" diyorsunuz?

— Pekâlâ! O sözü beğenmedinizse "yüklenen" derim. Şimdi sizin âlicenaplığınızdan, insaf ve insanlığınızdan bu konudaki düşünce ve değerlendirmenizi çekinmeden ve tereddüt etmeden dosdoğru söylemenizi rica ediyorum. Bir Çingene kızını eş olarak almakta ne mahzur görürsünüz? Ama Ziba gibi bir kızı! Bazı kimseler Çingenelerin Müslüman olmadıklarından başka kitap sahibi[1] dahi olmadıklarını iddia ediyorlarsa da...

— Oo! Emin olunuz ki ben öyle bir iddiada bulunacak kadar uyduğum şeriatı bilmez değilim.

— Ben de öyle ümit ederim. Din denilen şey rızayla olur. Ziba en kötü kalpli bir Mecusi bile olsa bugün İslamiyet'i

1 Vahiy yoluyla indiğine inanılan dört kutsal kitaptan birine tabi olanlar.

hem öğrenmiş hem de kabul etmiş olduğundan Bezm-i Elest'ten[1] beri Müslüman sayılır. Bundan sonra terbiyesi meselesine gelinir. Zannedersem Zıba güya iyi terbiye görmüş sayılan birçok aile kızından daha fazla terbiye görmüştür.

— Terbiye denilen şey verilen eğitimin ortaya çıkaracağı sonuçlardan ibaretse, evet Zıba terbiyelidir.

— Ya başka türlü nasıl terbiye istiyorsunuz?

— Asıl terbiye insanın kendi yaradılışında olmalıdır. Bu yaratılıştan gelen terbiyedir ve buna âlicenaplık, asalet, soy sop gibi bin türlü ad takmışlardır. Elbette bir Çingenede bulunamaz. Her şeyin bir yabanisi, bir evcili olduğu gibi insanların yabanisi de Çingenelerdir.

— Ama düşünmüyorsunuz ki bugün evcil denilen şeyler de aslında yabaniydiler. Hayvanların ve bitkilerin tamamı önceden vahşi kırlardayken insanlar onları kendi meskenlerine taşıyarak evcilleştirmişlerdir.

— Fikir ve görüşlerimi tereddüt etmeden ve çekinmeden söylememi emir buyurmuştunuz. Öyle değil mi?

— Estağfurullah! Rica etmiştim.

— Öyleyse müsaadenizle derim ki bugün evcil gördüğümüz bitkiler ve hayvanlar her ne kadar önceden vahşi kırlarda idilerse de onlar orada da şimdi evcil ortamda gösterdikleri kabiliyete sahiptiler. Yani yabani kirazlar ve erikler her zaman yabani, evcil kirazlar ve erikler her zaman evcildir, insanlar iyisini alıp kötüsünü yine vahşi ortamda bırakmak şeklinde bir harekette bulunmuşlardır. Hayvanlar da böyledir. Kaplanlar, kurtlar gibi yırtıcı hayvanları evcilleştirmek mümkün olsaydı insanlar köpekleri, kedileri alıştırmayıp bunlara karşılık kaplanları, kurtları, yani daha azılılarını, daha büyüklerini, daha mükemmellerini kendilerine alıştırırlardı.

— Tabiat tarihi açısından gerçi güzel bir bilgi verdiniz, ama bir de aşı meselesini hatırlamalısınız. Yabani kirazlara ve eriklere evcillerin aşısını vurunca gayet iyi kiraz ve erik

---

1 Allah'ın ruhları yarattıktan sonra "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" sorusunu sorduğu meclis, bu sorunun sorulduğu zaman, ruhların yaratıldığı an.

veriyorlar. Hayvanlarda da aşı yerine melezleme denilen yolla verim alınıyor. Hele en yırtıcı hayvanların ilk yavruları değilse de ikinci yavruları mutlaka insana alışıyor.

— "Akıbet gorg-zâde gorg şeved!"[1]

— Terbiyeyle "gorg-zâde seg mî şeved!"[2] Ayrıca Ziba insandan başka bir canlının yavrusu da değildir.

— İnsanlar da soy soydur. Bir zencinin beyaz ırktan olduğunu iddia edemezsiniz ya? Keza buğday renkli bir Hintli hiçbir zaman beyaz tenli bir Kafkasla kıyaslanamaz, çekik gözlü bir Moğol'un da yuvarlak gözlü bir Tatar'a hiç benzemediği gibi. Bunlar şöyle dursun Arnavut gibi, Slav gibi, Cermen, Rum, İspanyol gibi soylar bile yüzlerinden besbellidir. İnsan hiç tanımadığı bir adamı dikkatle inceleyecek olursa İşkodralı Arnavut mudur, Suriyeli Arap mı yoksa Tebrizli Acem veyahut Londralı İngiliz mi hemen simasından fark edebilir.

Konunun bu şekli almasının biçare Şems Hikmet'i ne kadar incittiğini okurlarım kendileri düşünsünler. Ben de konuşmanın ne şekilde devam ettiğini nakledip anlatmaya devam edeyim.

Şimdi Şems Hikmet zeki gazetecinin ağzından top güllesi gibi çıkan sözlere karşı bayağı mağlubiyetini hissetmeye başlamış olduğundan Râkım'ın son sözü karşısında yarım dakika kadar bir suskunluğa mecbur olup sonra dedi ki:

— İnsanların dış görünüşlerinde olan bu farklılıklarına diyecek yoktur. Hatta bunun üzerine koca bir etnografya bilimi dahi kurulmuştur. Ama hepsi özleri itibariyle insan değil midir?

Râkım buna da cevap vermekte asla gecikmedi. Hiç vakit kaybetmeden dedi ki:

— Buyurduğunuz etnografya bilimi meselenin bu yönüyle pek az uğraşır. Bununla birlikte ilim adamları Zenciler

---

1 Sadi-i Şirazi'nin *Gülistan* adlı eserinden bir kısmı verilen dizenin tamamının çevirisi şöyledir: "Her ne kadar insanlar arasında büyümüş olursa olsun, *kurttan doğan sonunda yine kurt olur*."

2 (Farsça) Kurt yavrusu köpek olur!

gibi bazı ırkların zekâlarının pek sınırlı olduğunu ve bazı iklimlerin tabiatındaki rutubet ve kuruluğun veyahut sıcaklık ve soğukluğun oralarda yaşayan kavimlerin tabiatları üzerinde büyük bir tesirinin olduğunu da kabul ederler. Bu konuyu incelemekte bizce İbn-i Haldun[1] en ileriye varmış olanlardandır.

— Ama kendisinden söz ettiğimiz kişi Ziba sizin, benim gibi bu memlekette doğmuş insan yavrularındandır.

— Cinsini unutmayalım birader! Evlatta ana babasından elbette bir miktar vardır. Bakınız! Bunca asırlardan beri Hint asıllı olan bu mahlûklar memleketimizde yaşadıkları, doğup büyüdükleri halde şekilce bizden farklarını hâlâ muhafaza etmemiş midirler? Elbette mizaçları da değişmiştir diye iddia olunamayacağından, doğal olarak aksi iddia geçerli olur. Yine doğadan size bir örnek daha vereyim. Feres[2] denildiği zaman –insan denilmiş gibi– bir tür anlamı kazanır. Halbuki iyi bir Arap atıyla bir de bizim hergeleyi[3] yan yana getirecek olursanız ikisi arasındaki farkı bir Çingene'yle Çingene olmayan biri arasındaki fark kadar apaçık görürsünüz. Dış görünüşlerinde farkları olduğu gibi mizaçlarında da böyle bir fark vardır. Yani o hergele önüne geleni ağzıyla kapar, arkasına geleni ayaklarıyla teper. Bindirmemek için inatçılık eder. En küçük bir şeyden ürker. Su geçmek istemez. Hendek atlamak istemez. Arap atı ise bu ayıpların tümünden arınmıştır. Sahibi savaşta yaralanarak düşecek olsa ağzıyla alıp kaçırmasıyla meşhurdur. Veyahut pervane gibi etrafında dolaşarak düşmanı sahibine yanaştırmaz. İşte birader soylu olmakla soylu olmamanın farkı insanlarda da böyledir.

Biçare Şems Hikmet gittikçe mağlubiyetini hissederek adeta acınacak hallere geliyordu. Buram buram terlemesi ve bu hararetten dolayı kıpkırmızı pancar kesilmesi okur-

1 1332-1406 yılları arasında yaşamış meşhur tarihçi, sosyolog, filozof, siyaset ve devlet adamı.

2 (Arapça) At.

3 Binmeye veya yük taşımaya alıştırılmamış at veya eşek.

ların düşünecekleri şeyler olsun da ben konuşmanın neticesini göstermeye gayret edeyim. Gayret iki başlı olursa iş de kolay görülür.

Şems Hikmet, şu asalet meselesine bir tırnak takarsam tartışmayı kazanırım ümidine düştü. Dedi ki:

— Zekâ ve kavrayışınız dolayısıyla gerçi tartışmayı beni karşılık vermekten aciz bırakacak derecelerde güzel yürütüyorsunuz. Ama kuvvetle inanıyorum, siz asıl kendi fikirlerinizi dile getirmek yerine sırf beni cevap veremez hale getirmek için böyle söylüyorsunuz. Hele şu asalet meselesine dair iki sene önce yapmış olduğumuz bir konuşmada fikirlerimiz bir noktada birleşmişti. O nokta da asalet denilen şeyin pek göreceli ve bir kuruntu olduğundan ibaretti. Sırf filanca beyin oğlu adını taşıdıkları için asilzade sayılan ve diğer taraftan bir fakirin oğlunun ondan daha âlicenap görüldüğü ne kadar asilzade gelmişti aklımıza. Bu konuşma hatırınızdan çıktı mı?

— Hayır birader! Neden hatırımdan çıksın? Tamamen hatırımdadır ama bu da şimdiki iddialarımı reddetmeye dayanak olamaz. Deminden beri ne diyoruz? Asalet, terbiye falan hep yaradılıştandır demiyor muyuz? Bunları hep doğuşta aramalıdır. Asalet öyle rütbeyle, servetle elde edilmez. Nice fakir, aşağı sınıftan insanlar görürsünüz ki hakikaten kibardırlar. Nice rütbeli veya zengin adamlar görürsünüz ki hakikaten alçaktırlar. Ziba neredeyse dilenciye yakın bir kız olduğu için beğenmezlik etmiyorum. Bir lokma ekmek dilenmeye mecbur olanlar arasında da temiz kanlı, haysiyetli insanlar bulunabileceğini reddedemem. Soy arıyorum soy! Doğuş arıyorum. Bugünkü hamalın ecdadı arasında pek büyük kahramanlar bulunabileceğini neyle reddedersiniz? Bugünkü milyonerin ecdadında da pek alçak karakterliler olduğunu neye dayanarak inkâr edebilirsiniz? Bazı servet sahipleri görürsünüz ki cimridir. İşte cimrilikle servet bir yerde bulunamayacağından o adamın elindeki servetin layığı olmayan bir soysuz olduğu bellidir. Bazı züğürtler de görürsünüz cömerttir. Halbuki halk o

cömertliği israf diye tanımlar. Fakat adamcağız ne yapsın, çünkü onun kanı bir zengin kanıdır. Züğürtlük ona sonradan gelmiş bir haldir. Bu yüzden parası olmadığı halde zengin geçinmek ister.

Şems Hikmet'te suskunlukların süresi uzamaya başladı. Hatta o süreler uzadığı içindir ki Râkım da böyle sözlerini uzatmaya meydan buluyordu. Hele bu defaki sözünü bitirdikten sonra Râkım konuşma sırasını Şems Hikmet'e bıraktığı halde Şems Hikmet'in sırasını kullanmaya can atmadığını görünce yine kendisi söze devama mecbur oldu. Tavrına bir de yumuşaklık vererek dedi ki:

— Vallahi birader, fikirlerimi böyle dosdoğru söylediğim için beni kınama! Senin enişten değil yalnızca bir dostun olsam da yine sana bu yolda sözler söylerdim. Bu hakikati hatıra, gönle bakarak saklamazdım. Ben kuvvetle, kesinlikle inanıyorum ki Çingeneye ne yapsan yine Çingene kalır. Ama sen Ziba'yla evlenmede inat edecekmişsin! Serbestsin kardeşim! Ailenizde bana ait yalnız bir kız kardeşiniz vardır ki, ben onun asaletinden, insanlığından, terbiyesinden memnunum. Kız kardeşinizin eşi olmakla şerefim artmıştır. Sen de kendi şanına her neyi layık görürsen onu yaparsın. Demincek bu meseleye karışmak istemediğim hususunda beni kınamak istiyordun! Evet! Karışmışım diye inandığın şey aslında validen ve kız kardeşin bu hususta fikirlerimi sordukları zaman işte böyle sana da söylemekten çekinmediğim şekilde fikrimi ileri sürmekten ibarettir. Sen istediğin gibi evlenmekte ne kadar serbestsen ben de uygun bulup bulmamakta o kadar serbestim. Uygun bulup bulmamak hususunda hangi tarafta olduğumu sorarsan tereddüt etmeden ve çekinmeden derim ki uygun bulamam. Çünkü bence evlilik denilen şey ne bir gönül mecburiyetidir, ne de zevk, sefa! Belki mukaddes ve mühim bir vazifedir. Hem kendi ailene karşı bir vazifedir, hem milletine, hem herkesle beraber insanlığa karşı bir vazifedir. O vazifenin ifasında hangi yolu daha doğru görürsen öyle hareket et!

15

Kayınbiraderle enişte arasında cereyan eden şu konuşmada kimi haklı buldunuz? Âşık mizaçlıysanız elbette Şems Hikmet'i haklı bulmuşsunuzdur. Etraflıca ve iyi düşünen biriyseniz hakkı Râkım Efendi'ye vermişsinizdir.

Gerçi bizce Râkım Efendi'yi haklı bulmak daha doğrudur. Ancak biçare Şems Hikmet eniştesini haklı bulmamıştı. Yalnız âşık olduğu için değil! Şimdiye kadar bin defa gördük ki bizim Şems Hikmet diğer âşıklar gibi değildir. Aşkın ne şehvetperestlikten ibaret tarafına mağluptur ne de sırf cinnetten ibaret olan tarafına! Şems Hikmet kafasına bir Çingeneyi terbiye ederek hanım etmeyi koymuş. Eniştesi ise aşkından ziyade delikanlının kafasına muhalefet ettiği için Şems Hikmet sıkılıyor. Ve işte böyle sıkıldığı için de Şems Hikmet kendini haklı ve eniştesini haksız buluyor.

Eski zamanların *Odysseia*, *İlyada* romanları gibi bizim bu romanımız da birkaç bin sene sonra okunsa hiç şüphesiz o zamanın erkek ve kadın okurları genellikle Şems Hikmet'i takdir ve tasvip ederek Râkım Efendi'yi fikir darlığıyla, yanlış düşünmekle ve mutaassıplıkla suçlarlar. Çünkü o zamanlar insanoğlu tümüyle yeknesak bir medeniyete tabi olacak ve insanlar arasında ne kavmiyetçe, ne medeniyetçe hiçbir fark kalmayacak kadar medeniyet yaygınlaşacaktır. Dünya bir insan memleketi ve insan da medeni bir aileden ibaret sayılacaktır! İşte Şems Hikmet bir Çingene kızını terbiye ederek hanım yapmayı kafasına koyduğu zaman kendisini böyle birkaç bin sene sonra gelmiş bir adam gibi görerek bu niyete düşmüştür. Lakin bundan önce de kendi asırlarının kabiliyeti üstündeki teşebbüslerinin kötü sonuçlarına katlanan zamansız gelmiş birçok insan görmez miyiz? Bunlardan birisi de Sokrat'tır; bulunduğu asrın idama layık gördüğü bu adamı bugün biz filozofların hocası ve dünyada benzeri olmayan bir zat olarak kabul ediyoruz. Sokrat bugün gelse idama layık görülmeyeceği gibi bütün insanların saygısına mazhar olurdu. Ama bu zamanda gelip

de yine bu zamanın kabiliyeti haricinde sözler söyleyecek ve iddialarda bulunacak olursa idam olunmasa bile dünyanın nefretini kazanırdı. Bugünün var olan birçok Sokratları da zamanın kabiliyeti haricine çıktıkları için kınandıkları halde ihtimal ki bir zaman gelecek ve onlar da bu zamanın en büyük adamlarından sayılacaklardır.

Şu düşünceleri biz kendimiz ileri sürmüyoruz. Şems Hikmet zaten bu düşüncede bir adamdı. Bu düşüncede olduğu için eniştesinin hepimiz tarafından beğenileceğine şüphe edilmemesi gereken filozofça düşüncelerini asla beğenemedi.

Beğenemedi de Ziba'yla evlendi mi?

Zaten evleneceğim iddiasında bulundu mu ki? Bunu Ziba'ya bile henüz teklif ettiği yoktur. Hatta kendi kendine bile "Şöyle yapacağım!" diye kesin bir karara dair itirafta bulunmamıştır.

Aradan bir ay kadar daha zaman geçti. Düriye Hanım'ın evinde Ziba'nın ilerlemesi gittikçe sürat kazanıyor. Bu bir ay zarfında Şems Hikmet'e hane halkı tarafından hiçbir şekilde karşı çıkıldığı da yok. Hatta Ziba meselesine dair söz bile söylenmiyor. Zira validesiyle kız kardeşi ve eniştesi arasında yapılan bir toplantıda Râkım Efendi Şems Hikmet'le olan konuşmalarını tamamen aktardıktan sonra:

— Sözlerimin kayınbiradere tamamen tesir ettiğini gördüm. Kesinlikle ümit ediyorum ki bu işten kendi kendine vazgeçecektir. Eğer üzerine varırsak sonra meseleyi bir inatlaşma haline koymuş oluruz ve bu durumda delikanlı inadına hareket etmeye başlar, demiş ve bu düşüncelerini iki kadına kabul ettirmişti.

Fakat bu bir aylık kadar rahat daha sonra Şems Hikmet'in fitil fitil burnundan geldi. Zira mesele o zamana kadar yalnız ailesince bir meseleyken sonra dostlarınca da bir mesele halini almaya başladı. Hatta bu gidişle yalnız dostlarınca da değil İstanbulca bir mesele halini alacağı da anlaşıldı.

Zira vapurlarda filanlarda Şems Hikmet'i hangi tanıdığı görmüş olsa, "Affedersiniz efendim ama mutluluğunuza

ait bir mesele bütün dostlarınızı da mutlu eder. Evlenmek niyetinde olduğunuzu işittik de..." sözleriyle giriş yaptıktan sonra açıklama talep etmeye başladıkları gibi doğrudan doğruya tanışıklığı olmayanların da kendisini bir başkasına göstererek "İşte hani ya şu!.. Malum a? Çingeneye aşık olan..." gibi yargıları ima edecek şekilde yüzlerini gözlerini yumuşturup buruşturmaları Şems Hikmet'i canından usandırmaya vardıracak hallerdendi.

Bu delikanlının biraz sert mizaçlı olduğu malumdur. Sakın kendi hakkında böyle edepsizce alay edenlerle bir fenalık çıkarmasın?

Nasıl çıkarabilecek? Hangi birine meram anlatacak? Darılacak bile olsa daha ziyade gülünç olacağını biliyor.

İnsan bir davasında, bir teşebbüsünde kendini haklı gördüğü halde halkın, hem de vazifeleri dışında ve haksız yere alayına maruz kalırsa ne kadar canı sıkılır! Biçare Şems Hikmet farz etsin ki Ziba hakkındaki niyetleri, teşebbüsleri gerçekten de takdire şayan değildir. Lakin böyle bir hatasından dolayı halkın kendisini alay konusu etmesi de reva mıdır? Acaba halk arasında en kötü işi kendisi mi yapmış olacak? Kendisinden başka hiçbir kimse alay edilecek türde bir harekette bulunmuyor mu? Âlemin nesine lazım? İster Çingene alır, ister Çıfıt![1]

Fakat kazın ayağı öyle değil! Âleme eğlence lazım! Zavallı Şems Hikmet'in teşebbüsü filanı bize malum a! Bir de zevzeklere sorunuz! Bakınız delikanlı Çingene kızının ayaklarına kapanarak nasıl ağlıyormuş! Çingene de nasıl nazlı davranıyormuş. Binlerce liraları hep bir Çingene kızının uğrunda sarf etmişmiş. Halbuki Çingene kızı bir yandan Şems Hikmet'e nazlar, edalar ettiği halde diğer taraftan yine Çingeneliğini icradan geri durmuyormuş. Kendine güzel bir sepet yapıp içine de hindiba[2] doldurup evlerin kapılarını dolaşarak "Salatalık hindiba!" diye haykırırmış. Hele ev içinde ne kadar maşa, ateş küreği falan varsa toplayıp

1 Yahudi.

2 Yapraklarından salata yapılan bir bitki, güneğik otu.

sepetine doldurarak böyle evlerin kapılarını dolaşmak daha ziyade keyfine gidermiş. Artık neler de neler!..

İş bir kere halkın meşguliyet konusu olunca şairler ve kibar takımı bile onu malzeme edinmekten geri kalırlar mı! Zevzeklerin en büyüğü bunlar arasında bulunur. Artık şairler arasında Çingene güzelleri hakkında methiyeler yazmak veyahut yergiler düzmek de moda halini almıştı.

Zayıfları ezmek insanlığımızın en parlak şiarlarındandır. Bir adamı ezmek lazım gelince dünya kahraman kesilir.

Biçare Şems Hikmet o kadar sabretti ki hakikaten Eyüp sabrını taklit etmiş oldu. Belki halk söyler söyler de bıkar diye hesap ediyordu. Ancak halkın böyle bir şeyden bıkması için meşgul olacağı başka bir şeyin ortaya çıkması gerekir. Henüz millete eğlence olacak başka bir şey ortaya çıkmadığı için aylarca İstanbul'da Şems Hikmet ve Zıba meselesi dillere destan oldu kaldı.

Bu meselenin kulağına gitmediği bir zat kalmışsa o da hikâyenin en büyük kahramanlarından olmasına rağmen yine Ziba idi. Zavallı kızcağız, Şems Hikmet Bey'in kendisini terbiye hususundaki emek ve gayretlerinin önem ve kutsiyetini anladığından bütün dikkat ve gayretini gerek beyden ve gerek Düriye Hanım ve Davut Bey'den aldığı dersleri bellemeye vermişti. Bu eğitim ve öğretim Zıba'yı o kadar meşgul etmekteydi ki beyle tanışıp görüşmeleri üzerinden yıllar geçmiş olduğu ve elbette beyin her halinden kendi hakkındaki hissiyatını anlamış olması lazım geldiği halde o tarafa asla zihnini ve fikrini yöneltmemiş olduğundan beyin âşık hallerinden tamamen bihaber olarak her ne kadar o da Şems Hikmet'i sever, hem de pek ziyadesiyle severdiyse de sadece bir eğiticisini, bir efendisini sever gibi severdi.

Bir gün Şems Hikmet Düriye Hanım'la konuşup dertleşirken Zıba'nın bu özgürlük ve kayıtsızlığına gıpta bile etti. Zira sürekli Düriye Hanım'a Zıba'nın aleyhinde olan şeyleri kıza anlatmaması için ricada bulunduğu halde bir gün, "Hiç olmazsa kızcağızı şu felaketlerden haberdar etmemek gayretinde kararlısınız ya?" deyip de Düriye'den,

“Ziba’nın bu dedikodulardan asla haberi yoktur. Onun tek düşündüğü şey sizin emrettiğiniz gibi eğitimini tamamlayarak sizden aferin almaktan ibarettir,” cevabını aldığı zaman demişti ki:

— Kendi aleyhindeki saçma sapan konuşmalardan haberdar olmamak saadetine keşke Ziba kadar ben de nail olsaydım!

Şems Hikmet hakkında âlemin alaycı dilinin uzadıkça uzaması bir zamana kadar validesiyle kız kardeşini teselli etmişti. Çünkü Râkım Efendi’nin bu konudaki muhakemesi üzerine bunlar “Belki çocuk halkın bu ayıplamalarından usanır da Çingene kızını def eder” ümidindeydiler. Ancak aradan bir hayli zaman geçtiği halde Şems Hikmet’te öyle bir hareket göremeyince valide hanım bir gün oğlunu yine karşısına alıp azarladı. Dedi ki:

— Oğlum! Hikmetim! Daha ne zamana dek halkın dilinde destan olup kalacağız? Hakkımızda sadece bir türkü çıkarılmadığı kaldı.

— Onun da bu kadar gecikmiş olmasına şaşıyorum valideciğim.

— E bunun sonu nereye varacak?

— Ben ne bileyim! Halkın ağzı torba mıdır ki büzeyim? Bana kalsa iki elimin orta parmaklarını halkın ağzına sokarak iki tarafa çektiğim gibi yırtasım geliyor ama ağız bir değil ki yırtayım da kurtulayım.

— Düriye’nin evinden Çingene kızını def ediversen bu dedikodular da tabiatıyla ortadan kalkardı.

— Bilakis anacığım! Yeni bir dedikodu malzemesi de bu olurdu.

— Ama biz ailece böyle âleme kepaze olmaya katlanmaya devam edemeyeceğiz. Sen bana müsaade et de gideyim, kızı oradan ben savayım.

— Onu oraya siz mi getirdiniz ki gidip savmaya, def etmeye de kalkışıyorsunuz!

— İşte ben getirmediğim için müsaadenizi talep ediyorum. Demek ki validenizin sözünü kırıyorsunuz öyle mi?

— Ben de şu yaşıma kadar validemin bir sözceğizini kırmış olayım. Bu meselede bile her sözünüzü tuttuğum ve işte âşık olduğum bir kızı almaktan bile kendimi mahrum ettiğim halde sadece onu Düriye'nin evinden def etmeye dair sözünüzü kırmış olduğumdan dolayı bana güceneceksenız "ve ilallahi müşteka!"[1] derim.

Hakikaten Şems Hikmet bu sözü öyle ümitsiz ve üzgün bir tavırla söyledi ki bıyığını parmağına dolamış bir babayiğit olarak o yaşına kadar validesinin zerre kadar gönlünü kırmamış olan bu oğula bir kerem edip de "Evladım! Halk ne derse desin! Getir o kızı bağrıma basayım! Gelinimdir!" demek gereği doğmuştu. Ne fayda ki valide hanım o uysal ve itaatkâr çocuktan bu kadar bir lütfu esirgemekten başka:

— Öyleyse git Çingeneyi al! Bütün İstanbul halkının maskarası olduğun halde ihtimal ki yalnız Çingene milletinin övdüğü, beğendiği biri olursun da seni kendilerine çeribaşı[2] seçerler! diye oğlunun yanından fırladı gitti...

İhtimal ki valide hanım bu sözün önem derecesini Şems Hikmet kadar takdir edemedi. Biçare Şems Hikmet ise sözün önemini gereğinden fazla kabul etti. Bir kere gözleri kararıp beyni döndü, oturduğu yerde bile dengesini kaybederek yere yığılmak raddesine gelmişti. Üstüne gelen bu fenalıktan ürkerek silkindi. Olanca cesaretini toplayıp ayağa kalktı.

Lakin gayet sarhoşmuş gibi bir haldeydi. Yazı masasına kendini dar atarak kalemi eline aldı. Bir şeyler yazmaya başladı. O seri kalemli Şems Hikmet, bugün bir yazar, beş bozardı. Nihayet yazacağını yazıp bitirdikten ve onları yazı masasının üzerine koyduktan sonra bir deli atılganlığıyla bahçeye çıktı. Hayali bir düşmanın canına kast ediyormuşçasına şiddet ve hiddetle bostan kuyusuna doğru koştu, kuyunun kenarına varır varmaz Şems Hikmet kayboldu.

Meğer bahçıvan biraz öteden beyin ne için koştuğuna bakar dururmuş. Kendisini kuyuya attığını görür görmez

1 (Arapça) Allah'a şikâyet edilir.
2 Çingenelerin başı, reisi.

herif haykırarak koştu ve "Bey kendini kuyuya attı! Yetişiniz!" diye ettiği feryatları duyan Nikoli de çıldırasıya bir telaşla koşup geldi.

Biçare delikanlının yarı belinden aşağısı su içinde, omuzdan yukarısı ise bostan kuyusunun dibinde dolaşan kovalara asılı kalmıştıysa da pek de hayattan eser yoktu.

Uşakla bahçıvan, beyi kuyudan çıkarmaya çalıştıkları sırada validesiyle kız kardeşi de geldiler ve gözlerinden sel gibi felaket gözyaşları akıtmaya başladılar. Bir taraftan da Selimcan'la doktora haber uçurulmuş olduğundan delikanlı kuyudan çıkarılıncaya kadar doktor da gelip yetişmişti, muayene edince Şems Hikmet'in vefat etmemiş olduğuna hükmetti. Bu hal validesiyle kız kardeşini teselli etti, Şems Hikmet'in hayata dönmesi için doktorun emirlerini harfi harfine yerine getirmeye canla başla özen gösterdiler.

O akşam Râkım da geldikten sonra Şems Hikmet her ne kadar gözlerini açtıysa da nerede olduğunu bir türlü bilemiyordu. Doktor düşerken başını kovalara vurmuş olduğundan beyin sarsıntısının böyle bir hale sebebiyet verebileceğini ve birkaç gün istirahat ve tedaviyle bunun da geçeceğini vaat ettiyse de bu ikinci sözünün ciddiyetine kendisi de inanmıyordu.

Evet! İnanmadığı kadar da varmış ya! Bir gün, iki gün, hatta bir hafta geçtiği halde Şems Hikmet tam olarak kendini toplayamadı. Yemek getirseler, "Sonunda beni zehirleyecekler de!" diye bir feryat koparır. Validesi yanına gelecek olsa validesi olduğunu tanıyamayarak "Validem Düriye'nin evinden Ziba'yı kovmaya gitti. Haberin var mı?" diye dertleşmeye başlamak ister. Öyle bir hal ki Selimcan'la Râkım Efendi gibi bu işin nereye varacağını görebilenler Şems Hikmet'in kendisini kuyuya attığı zaman niçin boğulmamış olduğuna adeta üzülmeye başladılar. Çünkü şu çektiği azabın günde birkaç kere boğulmak azabı olduğunu anlamamak mümkün değildir.

Zavallı Şems Hikmet'in ümitsizlik içinde kâğıt üzerine yaza boza nihayet yazabildiği sözler şunlardan ibaretti:

> Bu yaşıma geldim, hiçbir kimseden azar dahi işitmedim. Çünkü kesinlikle inanıyorum ki azarlanmayı gerektirecek hiçbir kabahatte dahi bulunmadım. En fazla insan evladı bir kızın terbiyeyle insan-ı kâmil olup olamayacağını deneme merakına düştüm. Meğer bu merakım affı mümkün olmayan bir kabahatmiş. Katil ve suçluları bile valideleri mazur görerek anne sevgisini esirgemedikleri halde benim bu kabahatimi validem dahi affedemedi. Herkesin ve herkesle beraber validemin de nefret ettiği biri oldum. Beni bu nefrete düşüren Ziba olsaydı belki ona kin besleyebilirdim. Halbuki onu da kendi nefret edilen halime ben ortak etmiş oldum. Ziba'nın hiçbir şeyden haberi yoktur. Bereket versin ki haberi yoktur. Haberi olsaydı ihtimal ki onun da düşman bellediği, nefret ettiği kişi olurdum. Mademki bir Çingene kızını sevmek dünyayı böyle altüst etti, benim o dünyada ne işim kaldı? Dünya yine dünya ehline kalsın. İşte ben başımı alıp dünyadan çıkıyorum.

Bu kadar hekim, bu kadar hoca! Hiç beyin sarsıntısına çare mi bulunur? Valide hanım "Ziba'yı getirip hastaya gösterirlerse belki faydası olur" diye Düriye Hanım'a bir haber göndermişti. Zeki kadın Düriye en büyük kavrayış yeteneğini bu noktada göstererek zavallı Zıba'ya işi birdenbire anlatmayıp beyin fena halde keyifsizliğinden filandan bahsetmiş ve ardından büyük hanımın beye hizmet etmesi için kendisini çağırdığını söylemişti. Çingene kızcağız, Şems Hikmet Bey'in evine gelip de hane halkını evde bir cenaze varmış gibi üzüntülü ve matemde görünce beyin gerçekten vefat etmiş olduğuna inanarak o kadar gözyaşı döktü ki böyle ümitsizlik ve üzüntü gözyaşları ta can evinden sızı-

yormuşçasına gönülden ağlamanın neredeyse valide ve kız kardeşlerde dahi görülmemiş olduğuna inanmak gerekti.

Ziba'yı hastaya yardımı olur diye getirmelerine rağmen Ziba da hasta olunca onu da ayrıca tedavi etmek gerekti. O gün akşama ve o gece sabaha kadar kızı beyin yanına götüremediler. Nihayet beyin vefat etmediğine kızcağızı inandırarak bir karasevda yüzünden kendisini kuyuya attığı ve başının sersemlediği etraflıca anlatıldıktan sonra Ziba eğitimcisinin, efendisinin, velinimetinin yanına götürüldü.

Heyhat! Şems Hikmet Ziba'yı da tanıyamadı. Ziba'yı Ziba'nın kız kardeşi zannederek dedi ki:

—Validem Ziba'yı Düriye'nin evinden kovdu değil mi? Kızcağız size geldi ya! Kendisine güzel bakınız! Her masrafı benden! Ben onu terbiye ederek hanımlar mertebesine çıkaracağım!

O melek gibi delikanlının bu mecnun hallerini görenler, bu saçmalarını işitenler gözlerinden yaş yerine kan dökerlerdi. Yaş dökmek hususunda da Ziba ile valide ve kız kardeşi herkesi geçiyor ve bilhassa şu felaketten ötürü bir türlü teselli bulamıyorlardı. Valide ve kız kardeş hanımların tavsiyesi üzerine Ziba:

— Beyim! Efendim! İşte Ziba yanınızdadır. Güzel bir şarkı meşk ettim, çalayım mı? diye birkaç defa keman çalmak dahi istediyse de hasta:

— Sakın, sakın! Yalı komşuları duymasınlar! Zaten âlemin diline destan olduk. Belki bir fenalığa uğrarız, diye engel oluyordu.

Ziba bir hafta kadar konakta misafir kaldı. Bu bir hafta boyunca konak halkı Ziba'da gördükleri terbiyeye hayran kalarak aleyhinde bulundukları için nasıl tövbe ve istiğfar edeceklerini bilemediler. Herkes haksız olduğunu o zaman anladı. Râkım Efendi de yabani bir fidana aşı ustalıklı vurulursa istenen verimi devşirmenin mümkün olacağını kabul etti.

Fakat ne faydası var? O aşıyı vuran bağcı başarısının mükâfatı olarak, işte akıl nimetinden mahrum kalmış vaziyette ölüm yatağına serilmiş!

Halbuki Ziba'da gördükleri şey şimdi Çingenelikten beklenilen arsızlık, yüzsüzlük yerine gayet nazikâne bir hanımlıktan ibaretti. Ziba'nın kemanlara rekabet eden sesiyle, sesine rekabet eden kemanını henüz işitmemişlerdi. İşitmeye de imkân var mıdır? Cenaze evinde saz çalınır, şarkı okunur mu? Eğer bu meziyetini de görmüş olsalardı mutlaka felaketin rengini daha siyah bularak yaptıklarından müthiş bir şekilde pişman olurlardı.

Sözün kısası düşüşünün yirmi dördüncü günü biçare Şems Hikmet Hakk'ın rahmetine kavuştu. Kötü sonunu işitenler onun hakkındaki alaylarından pişman olarak şu hikmet üzerinde tam bir fikir birliğine vardılar: "Bir hatayı daha büyük bir hatayla düzeltmeye kalkışmak o hatadan daha korkunç neticelere yol açar."

Şems Hikmet'in validesi, Ziba'ya birçok lütuflarda bulundu. Adeta oğlu vefat etmişse de kızı kendisine evlat saymayı göze alıp sadece onun yoldaşlığıyla oğlundan ayrılığa teselli bulmaya başladı. Her gün sabahtan akşama kadar kıza keman çaldırır, oğlunun en sevdiği şarkıları okuturdu. Aman yarabbi! Zavallı kadıncağız ettiği işin ne yaman cezasını gördü. Çingeneyi kendime gelin etmem derken kız etti.

Fakat Ziba bazı zevzeklerin tahminleri gibi arkasına bir hindiba sepeti alıp ev ev dolaşmadı. Ömrü boyunca koca aramamaya da kesin karar verdi. "Mademki velinimetimin hevesi bendeymiş, hevesinden mahrum kalmış, ben de ömrüm boyunca hiç kimseye heves etmeyeceğim. Mahrum yaşayacağım!" dedi. Bunu hem dedi, hem de dediğini tuttu. Hâlâ daha tutmaktadır.

TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ DİZİSİ

1. KUYRUKLUYILDIZ ALTINDA BİR İZDİVAÇ
   Hüseyin Rahmi Gürpınar
2. MÜREBBİYE
   Hüseyin Rahmi Gürpınar
3. EFSUNCU BABA
   Hüseyin Rahmi Gürpınar
4. İNTİBAH
   Namık Kemal
5. ŞAİR EVLENMESİ
   Şinasi
6. VATAN YAHUT SİLİSTRE
   Namık Kemal
7. KÜÇÜK ŞEYLER
   Samipaşazade Sezai
8. FELÂTUN BEY İLE RÂKIM EFENDİ
   Ahmet Mithat Efendi
9. TAAŞŞUK-I TALAT VE FİTNAT -TALAT VE FİTNAT'IN AŞKI-
   Şemsettin Sami
10. MAİ VE SİYAH
    Halit Ziya Uşaklıgil
11. REFET
    Fatma Aliye
12. TURFANDA MI YOKSA TURFA MI?
    Mizancı Murat
13. ÖMER'İN ÇOCUKLUĞU
    Muallim Naci
14. DOLAPTAN TEMAŞA
    Ahmet Mithat Efendi

15. GULYABANİ
Hüseyin Rahmi Gürpınar

16. SALON KÖŞELERİNDE
Safveti Ziya

17. FALAKA
Ahmet Rasim

18. A'MÂK-I HAYAL –HAYALİN DERİNLİKLERİ–
Filibeli Ahmet Hilmi

19. ŞEYTANKAYA TILSIMI
Ahmet Mithat Efendi

20. ÇİNGENE
Ahmet Mithat Efendi

21. SERGÜZEŞT
Samipaşazade Sezai

22. ZEHRA
Nabizade Nâzım

23. GENÇ KIZ KALBİ
Mehmet Rauf

24. BİZE GÖRE -VE BİR SEYAHATİN NOTLARI-
Ahmet Haşim

25. SEYAHAT JURNALİ
Âli Bey

26. GÖNÜL BİR YEL DEĞİRMENİDİR SEVDA ÖĞÜTÜR
Hüseyin Rahmi Gürpınar

27. HAZAN BÜLBÜLÜ
Hüseyin Rahmi Gürpınar

28. AŞK-I MEMNU
Halit Ziya Uşaklıgil

29. KÜRK MANTOLU MADONNA
Sabahattin Ali

30. LEVAYİH-İ HAYAT -HAYATTAN SAHNELER-
Fatma Aliye

TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ - 20

Ahmet Mithat Efendi *Çingene* adlı romanında genç bir beyzadenin güzel bir Çingene kızına aşkını anlatırken konuyu Tanzimat döneminin temel düşünsel eksenlerinden medeniyet ve medenileşme kavramları çerçevesinde ele alır. Eser Çingene sevgili dışında, Hintli bir öğretmen ve Ermeni bir ressamın da dahil olduğu, etnik açıdan heterojen bir çevre içinde kurgulanır. Genç ve zengin İstanbul beyefendisi ile güzel ve yoksul Çingene kızının toplumsal konumlarındaki zıtlık eğitimle, medenileşmek suretiyle aşılabilir mi tartışmaları sürerken o dönemde Çingeneler hakkındaki kimi yanlış önyargılar da yazar tarafından sorgulanır.

Ahmet Mithat Efendi (1844-1912)

Tanzimat devrinin önde gelen yazarlarındandır. Gazetecilikle başladığı yazı hayatına hikâye ve roman yazarlığını da ekleyerek çeşitli alanlarda sayısı yüz elliyi bulan eser kaleme almıştır. Yazıyı halkı eğitmek için bir araç olarak gördüğünden ansiklopedik bilgilerle dolu eserlerinde okuyucuyla daima diyalog halindedir. Sofya'da *Tuna* gazetesinde önce yazar, daha sonra başyazar olarak gazeteciliğe adım atar. Mithat Paşa'yla gittiği Bağdat'ta ressam Osman Hamdi Bey, Muhammed Zühavi ve Şirazlı Bakır Can Muattar gibi isimlerin de bulunduğu oldukça geniş kültürlü bir çevreye girerek Batı ve Doğu kültürleri üzerine bilgisini derinleştirir. Tahtakale'deki evinde kendi matbaasını kurup kitaplarını yayımlamaya başlar. Bir yandan da yayımladığı *Devir, Bedir, Dağarcık, Kırkambar* gibi gazete ve dergilerle gazeteciliğe devam eder. Yazılarından dolayı Abdülaziz yönetimi Namık Kemallerle birlikte onu da sürgüne gönderir. Üç yıl süren Rodos sürgününde çocuklar için bir okul açarak ders vermeye başlar ve ilk romanlarını yazar. İstanbul'a döndüğünde çeşitli memuriyetlerde bulunur ve Türk basın tarihinin en uzun soluklu gazetelerinden *Tercüman-ı Hakikat*'i kurar.
Hemen her konuda, üstelik yeni tekniklerle de yazan Ahmet Mithat'ın seçme eserlerine Türk Edebiyatı Klasikler Dizimizde yer vermeyi sürdüreceğiz.

9 786052 958681

11 TL